

รายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์

โครงการวิจัยเพื่อทำวิทยานิพนธ์เรื่อง
หลักฐานของชาวตะวันตกที่เกี่ยวกับพม่าในคริสต์ศตวรรษที่ 15 - 16
(WESTERN ACCOUNTS ON BURMA FROM 15TH - 16TH CENTURY)

โดย
นางสาวนันทนิช ชัยวิมล

พฤษภาคม 2545

สัญญาเลขที่ RDG 4510010

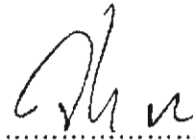
รายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์

โครงการวิจัยเพื่อทำวิทยานิพนธ์เรื่อง
หลักฐานของชาวตะวันตกที่เกี่ยวกับพม่าในคริสต์ศตวรรษที่ 15 – 16
(WESTERN ACCOUNTS ON BURMA FROM 15TH – 16TH CENTURY)

โดย
นางสาวนันทนิช ชัยวิมล

ชุดโครงการเอเชีย – ยุโรปศึกษา (Asia – Europe Studies Programme)
สนับสนุนโดยสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.)
(ความเห็นในรายงานนี้เป็นของผู้วิจัย สกว. ไม่จำเป็นต้องเห็นด้วยเสมอไป)

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร อนุมัติให้สารนิพนธ์เรื่อง "หลักฐานของชาว
ตะวันตกที่เกี่ยวกับพม่าในคริสต์ศตวรรษที่ 15 - 16" เสนอโดย นางสาวนันทนิช ชัยวิมล เป็น
ส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาอักษรศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาประวัติศาสตร์
เอเชียตะวันออกเฉียงใต้

.....
(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.จิราวรรณ คงคล้าย)

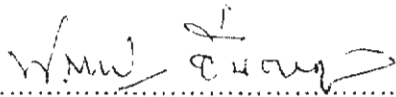
คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

วันที่ 4 เดือน พ.ย. พ.ศ. 46

ผู้ควบคุมสารนิพนธ์

ผู้ช่วยศาสตราจารย์พรเพ็ญ ฮั่นตระกูล

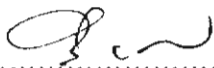
คณะกรรมการตรวจสอบสารนิพนธ์

..... ประธานกรรมการ

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์พรเพ็ญ ฮั่นตระกูล)

..... 14 / 11 / 46

..... กรรมการ

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ธีระ นุชเปี่ยม)

..... 14 / 11 / 46

K 41415003 : สาขาวิชาประวัติศาสตร์เอเชียตะวันออกเฉียงใต้

คำสำคัญ : ข้อมูลประวัติศาสตร์พม่า / หลักฐานของชาวตะวันตกในคริสต์ศตวรรษที่ 15 - 16

นันทนิช ชัยวิมล : หลักฐานของชาวตะวันตกที่เกี่ยวกับพม่าในคริสต์ศตวรรษที่ 15 - 16 (WESTERN ACCOUNTS ON BURMA FROM 15TH TO 16TH CENTURY) อาจารย์ผู้ควบคุมสารนิพนธ์ : ผศ.พรเพ็ญ อ้นตระกูล. 137 หน้า. ISBN 974-653-706-7

สารนิพนธ์ฉบับนี้มีจุดมุ่งหมายที่จะศึกษาและอธิบายถึงที่มาที่ไปหลักฐานของชาวตะวันตกที่เกี่ยวข้องกับดินแดนพม่าในคริสต์ศตวรรษที่ 15 ถึงคริสต์ศตวรรษที่ 16 ซึ่งเป็นระยะเวลาเริ่มต้นที่ชาวตะวันตกในยุคก่อนอาณานิคมได้เริ่มเขียนถึงดินแดนพม่าเอาไว้อย่างเป็นขั้นเป็นอัน พร้อมทั้งนำเสนอข้อมูลประวัติศาสตร์พม่าที่ได้จากเอกสารงานเขียนเหล่านี้ โดยจะศึกษาจากเอกสารงานเขียนชิ้นสำคัญและเท่าที่หาได้ในขณะนี้ทั้งหมดจากข้อมูลของชาวตะวันตก 9 คนด้วยกัน อันประกอบด้วย รายงานการเดินทางของพ่อค้าและนักเดินทางชาวอิตาลี 3 คนในคริสต์ศตวรรษที่ 15 (นิโคโล ดี คอนติ, ไฮเอโรนิโม เดอ ซานโต สเตฟาโน และลูโดวิโค ดี วาร์ธมา) งานเขียนของข้าราชการและนักผจญภัยชาวโปรตุเกส 3 คนในตอนต้นคริสต์ศตวรรษที่ 16 (โทเม ปิเรส ดูอาร์เต บาร์โบซา และเฟรดินาน เมนเดส ปินโต) และสุดท้ายเป็นการศึกษาเปรียบเทียบในเอกสารงานเขียนของชาวตะวันตก 3 คนที่เดินทางมาเยือนพม่าในตอนท้ายของคริสต์ศตวรรษที่ (ซีซาร์ เฟรดเดอริก, กาสปาโร บาลบี และราล์ฟ ฟิช)

จากการศึกษาพบว่าเรื่องราวของดินแดนพม่าที่ปรากฏอยู่ในหลักฐานของชาวตะวันตกในคริสต์ศตวรรษที่ 15 จนถึงครึ่งแรกของคริสต์ศตวรรษที่ 16 มิได้เป็นผลมาจากความตั้งใจของชาวตะวันตกที่จะบันทึกเหตุการณ์ต่าง ๆ เกี่ยวกับดินแดนแห่งนี้โดยตรง แต่งานเขียนเหล่านี้เปรียบเสมือนผลพลอยได้จากการความสนใจโดยรวมของชาวตะวันตกที่มีต่อดินแดนต่าง ๆ ที่ตั้งอยู่ภายในเครือข่ายทางการค้าภายในอ่าวเบงกอลและกับเมืองท่ามะละกาในขณะนั้น ชาวตะวันตกบางคนในยุคนี้ไม่ได้เป็นผู้เขียนรายงานการเดินทางด้วยตนเองซึ่งก็ได้แก่ นิโคโล ดี คอนติ และในขณะที่ชาวโปรตุเกสบางคนดังเช่น โทเม ปิเรส และดูอาร์เต บาร์โบซา ก็กล่าวถึงดินแดนพม่าไว้มากมายทั้ง ๆ ที่ไม่เคยเดินทางมาเยือนดินแดนแห่งนี้แต่อย่างใด แต่มาในครึ่งหลังของคริสต์ศตวรรษที่ 16 งานเขียนของชาวตะวันตกเป็นผลมาจากการสังเกตการณ์โดยตรงของพ่อค้าชาวอิตาลีและชาวอังกฤษที่เดินทางเข้ามาติดต่อค้าขายกับทางราชสำนักพม่า

โดยภาพรวมแล้วหลักฐานของชาวตะวันตกในคริสต์ศตวรรษที่ 15-16 จะได้กล่าวถึงบริเวณพม่าตอนล่างเป็นส่วนใหญ่ เพราะเป็นที่ตั้งของเมืองท่าต่าง ๆ ที่มีบทบาททางการค้า โดยในที่นี้ชาวตะวันตกทุกคนได้ให้ข้อมูลเกี่ยวกับเมืองพะโคไว้มากที่สุดในฐานะศูนย์กลางการค้าและการปกครองของดินแดนแถบนั้น นอกเหนือจากนี้ก็ยังมีส่วนข้อมูลเกี่ยวกับอารกัน ตะนาวศรี และดินแดนที่อยู่ตอนในดังเช่นอังวะ ซึ่งได้รับการกล่าวถึงไว้บ้างพอควร

ภาควิชาประวัติศาสตร์

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร

ปีการศึกษา 2545

ลายมือชื่อนักศึกษา

นันทนิช ชัยวิมล

ลายมือชื่ออาจารย์ผู้ควบคุมสารนิพนธ์

พรเพ็ญ อ้นตระกูล

K 41415003 : HISTORY OF SOUTHEAST ASIA

KEY WORD : HISTORICAL SOURCES ON BURMESE HISTORY / WESTERN ACCOUNTS ON BURMA FROM 15TH TO 16TH CENTURY

NUNTANIT CHAIWIMOL : WESTERN ACCOUNTS ON BURMA FROM 15TH TO 16TH CENTURY. MASTER'S REPORT ADVISOR : ASST. PORNPEN HANTRAKOOL. 137 pp. ISBN 974-653-706-7

The purpose of this Master's Report is to study and explain the western accounts on Burma in the period from 15th to 16th century. It was an early period by which some westerners have started to write substantial accounts concerning Burma. This study also presents Burmese historical information derived from the texts of nine accounts which could be limitedly acquired by the author at present. They are composed of the itineraries of three Italian merchant travellers in the 15th century - Nicolo di Conti, Hieronimo de Santo Stephano, and Ludovico di Varthema - the writings of three Portugueses in the beginning of the 16th century - Tome Pires, Duarte Barbosa, and Ferdinand Mendes Pinto - and lastly compared the accounts of four westerners traveling to Burma at the end of the same period - Caesar Fredericke, Gasparo Balbi, and Ralph Fitch.

The finding reveals that the information of Burma reported in western accounts during the 15th century to the first half of 16th century is not the direct intentions of the reporters. These accounts; however, are the results from their particular interest in trade route located around the Bay of Bengal and also the port city of Malacca. They even then, are generally regarded as the most important historical sources written by the westerners, without which the Burmese historiography during this period could be less valuable by the limitation of the indigeneous records. Some westerners at that time did not write their accounts by themselves such as Nicolo de Conti, where as some Portuguese such as Tome Pires wrote about Burma despite he has never visited the kingdom before. In the second half of the 16th century, then, western accounts come from the direct experiences and observations of the Italian and English merchant travellers who visit Burma for trade and had witnessed the cultures of these people.

In general, western accounts during the 15th and 16th century mostly cited the cities around lower Burma because they were port cities. Even westerners, they, mostly reported the story of Pegu as the political and trading center of that area. In addition, the historical data related to Arakan, Tenasserim, and Ava, the hinterland, are also mentioned sometimes.

Department of History

Graduate School, Silpakorn University

Academic Year 2002

Student's signature .....

Nuntanit C.

Master's Report Advisor's signature .....

P. Hantrakool

กิตติกรรมประกาศ

สารนิพนธ์ฉบับนี้สำเร็จลุล่วงด้วยดีด้วยความอนุเคราะห์ของบุคคลหลายท่านด้วยกัน ขอกราบขอบพระคุณ ผู้ช่วยศาสตราจารย์พรเพ็ญ ฮันตระกูล อาจารย์ที่ปรึกษาสารนิพนธ์ ผู้ซึ่งคอยให้คำแนะนำปรึกษาและชี้แนะแนวทางในคราวที่ผู้เขียนถึงทางตัน อีกทั้งยังอดทนรอคอยการทำงานที่ล่าช้าของผู้เขียนด้วยความห่วยใยเสมอมา

ขอกราบขอบพระคุณคณาจารย์ในภาควิชาประวัติศาสตร์ทุกท่านที่ได้ถ่ายทอดความรู้ อันมีค่ายิ่งอันเป็นหนทางสู่การทำสารนิพนธ์ฉบับนี้ และในทิวนี้ผู้เขียนขอขอบพระคุณ อาจารย์ ดร. วินัย พงศ์ศรีเพียร ผู้สนับสนุนให้ผู้เขียนได้มีโอกาสขอรับทุนโครงการเอเชีย-ยุโรปศึกษา จากสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) และขอขอบพระคุณในความอนุเคราะห์ของผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ธีระ นุชเปี่ยม ผู้ประสานงานโครงการและกรรมการตรวจสอบสารนิพนธ์ ขอขอบพระคุณสำหรับการห่วยใยตามไต่ตลอดช่วงเวลาของการศึกษาของผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ชูลีพร วิรุณหะ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ยงยุทธ ชูแว่น อาจารย์ ดร.สุวัฒน์ ทาสุคนธ์ และอาจารย์ วรพร ภู่งศ์พันธ์

ผู้เขียนยังได้รับความอนุเคราะห์ทางด้านข้อมูลอันมีประโยชน์ยิ่งจาก อาจารย์จำรูญ ธรรมดา ผู้เชี่ยวชาญภาษาพม่าและเจ้าหน้าที่วิชาการของมหาวิทยาลัยมหามงกุฎราชวิทยาลัย วัดมหาธาตุ ท่าพระจันทร์ และจาก อาจารย์จุลทัศน์ พยาฆรานนท์ ขอขอบพระคุณสำหรับความช่วยเหลือของอาจารย์! วัณ ทิวนี้

ขอขอบคุณสำหรับความห่วยใยและกำลังใจอันล้นเปี่ยมจากเพื่อนพ้อง รุ่นพี่และรุ่นน้องของภาควิชาประวัติศาสตร์ทุกคน และในทิวนี้ผู้เขียนขอขอบคุณ คุณโกเมน โชติศิริ คุณคุณิน สักกายะทิสกุล คุณภุริภูมิ ชมพูนุช คุณณัฐฐิรา กาญจนศิลป์ คุณวีระพงศ์ ยศบุญเรือง คุณมานะ ขุนวีช่วย คุณศิริวุฒิ วรรณทอง คุณพรพนิกา ฉายากุล คุณวิฑูลดา พิไลพันธ์ คุณสิทธิกร การสมเนตร คุณบุญเรือน ชินวรากร และคุณธีรพร พรหมมาศ เป็นพิเศษ

และสุดท้ายขอขอบคุณสำหรับแรงสนับสนุนและกำลังใจอันมีค่ายิ่งจากคุณอนงค์ศิริ ศุภทรัพย์ คุณฤทธิ์ งามกิจถาวร และจากทุก ๆ คนในครอบครัว

อนึ่ง หากมีข้อผิดพลาดประการใดในสารนิพนธ์ฉบับนี้ ผู้เขียนขอรับผิดชอบแต่เพียงผู้เดียว

สารบัญ

	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย	ง
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ	จ
กิตติกรรมประกาศ	ฉ
สารบัญภาพ	ณ
บทที่	
1 บทนำ	1
ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา.....	1
ความมุ่งหมายและวัตถุประสงค์ของการศึกษา.....	5
ขอบเขตของการศึกษา.....	5
วิธีการศึกษา.....	5
ขั้นตอนของการศึกษา.....	6
แหล่งข้อมูล.....	6
ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับจากการวิจัย.....	6
ข้อตกลงเบื้องต้น.....	7
2 หลักฐานการรับรู้ของชาวตะวันตกก่อนการเดินทางมาเยือนพม่า	8
หนังสือภูมิศาสตร์ของชาวกรีกและชาวโรมัน.....	8
ตำนานแห่งโลกตะวันออก.....	16
หนังสือของมารโก โปโล และนักเดินทางในยุคกลาง.....	21
3 หลักฐานของชาวตะวันตกที่เกี่ยวกับพม่าในคริสต์ศตวรรษที่ 15.....	29
รายงานการเดินทางของ นิโคโล ดี คอนติ (The Travels of Nicolo de Conti in the East in the Early Part of the Fifteenth Century).....	30
รายงานการเดินทางของ ไฮเอโรนิโม เดอ ซานโต สเตฟาโน (Account of the Journey of Hieronimo de Santo Stephano).....	36
รายงานการเดินทางของ ลูโดวิโก ดี วาร์เธมา (The Itinerary of Ludovico di Varthema of Bologna from 1502 to 1508).....	41

บทที่	หน้า
4	57
หลักฐานของชาวตะวันตกที่เกี่ยวกับพม่าในคริสต์ศตวรรษที่ 16.....	
งานเขียนของ โทเม ปิเรส (The Suma Oriental of Tome Pires : An Account of the East, from the Red Sea to Japan, written in Malacca and India in 1512-1515).....	58
งานเขียนของ ดูอาร์เต บาร์โบซา (A Description of the Coasts of East Africa and Malabar in the Beginning of the Sixteenth Century).....	72
งานเขียนของ เฟอร์ดินาน เมนเดส ปินโต (The travels of Mendes Pinto : Fernao Mendes Pinto).....	85
งานเขียนของ ซีซาร์ เฟรเดอริก (Extracts of Master Caesar Frederike his Eighteene Yeeres Indian Observation).....	106
งานเขียนของ กาสปาโร บาลบี (Gasparo Balbi his Voyage to Pegu, and observation there, gathered out of his owne Italian Relation).....	118
งานเขียนของ ราล์ฟ ฟิช (The Voyage of Master Ralph Fitch Merchant of London to Ormus, and so to Goa in the East India, to Cambaia, Ganges, Bengala; to Bacola, and Chonderi, to Pegu, to Jamahay in the Kingdome of Siam, and back to, and from thence to Malacca, Zeilan, Cochin, and all the Coast of the East India : begun in the yeere of our Lord 1583. and ended 1591).....	123
5	130
บทสรุป.....	
บรรณานุกรม.....	133
ประวัติผู้วิจัย.....	137

สารบัญภาพ

ภาพที่	หน้า
1. แผนที่ทวีปเอเชียจากหนังสือภูมิศาสตร์ของ ปอมเปเนียส เมลา	10
2. แผนที่เอเชียตะวันออกเฉียงใต้ในสมัยโบราณตามที่ปรากฏอยู่ในหนังสือภูมิศาสตร์ ของ ปโตเลมี.....	15
3. โลกตะวันออกในจินตนาการของชาวตะวันตก.....	19
4. ภาพวาดของ มาร์โค โปโล ที่จัดแสดงที่ห้องภาพ Monsignore Badia ที่กรุงโรม.....	22
5. แผนที่การเดินทางของ มาร์โค โปโล	24
6. ภาพวาดของ ไอโดริคแห่งฟอร์เดโนเน	26
7. สำเนาหน้าปกต้นฉบับงานเขียนของ ลูโดวิโค ดิ วาร์เรมา ที่พิมพ์ออกมาในปี ค.ศ.1510 ...	43
8. แผนที่การเดินทางของ ลูโดวิโค ดิ วาร์เรมา ในซีเรียและอาระเบีย	47
9. แผนที่การเดินทางของ ลูโดวิโค ดิ วาร์เรมา ในอ่าวเบงกอล	52
10. แผนที่บริเวณลุ่มน้ำอิรวดีและดินแดนใกล้เคียง	64
11. แผนที่บริเวณพม่าตอนล่าง	66
12. Martaban Jar, 15 th – 16 th c., Burmese (Private Collection)	81
13. รูปปั้นของ เฟอร์ดินาน เมนเดส ปินโต ที่เมือง Almada ประเทศโปรตุเกส	87
14. แผนที่แสดงการเดินทางของ เฟอร์ดินาน เมนเดส ปินโต ในคริสต์ศตวรรษที่ 16	88
15. หน้าปกหนังสือ 'Peregrinacam' ฉบับพิมพ์ครั้งแรกในปี ค.ศ. 1614 ที่กรุงลิสบอน	91
16. หน้าปกหนังสือ 'The Voyages and Adventures of Fernand Mendez Pinto' ฉบับที่แปลเป็นภาษาอังกฤษเป็นครั้งแรกในปี ค.ศ. 1653 โดย Henry Cogen ..	92
17. เรือสินค้าติดอาวุธของชาวโปรตุเกสในคริสต์ศตวรรษที่ 16 –17	98
18. ภาพของ Joao de Barros ที่พิมพ์อยู่ในหนังสือ Decada da Asia ในปี ค.ศ. 1615...	102
19. ภาพของ Diogo do Couto ที่พิมพ์อยู่ในหนังสือ Decada VII! ในปี ค.ศ. 1616	104
20. คู่มือแห่งเมืองของเมืองพะโคในอดีต	110
21. ช้างเผือก	113
22. เหนียดคล้องช้างในสมัยโบราณ	114
23. ภาพสงครามยุทธหัตถีระหว่างพระเจ้านันทบุเรงและเจ้าเมืองอังวะ.....	122
24. พระสงฆ์พม่า.....	127

บทที่ 1

บทนำ

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา (Statement and Significance of the Problem)

ในปัจจุบัน ผู้ที่สนใจค้นคว้าเกี่ยวกับประวัติศาสตร์พม่าต่างตระหนักดีว่านอกเหนือจากหลักฐานของทางฝ่ายไทยและฝ่ายพม่าเองแล้ว หลักฐานของชาวตะวันตกคือแหล่งข้อมูลที่มีความสำคัญต่อการศึกษาค้นคว้าทางด้านนี้ เพราะเป็นที่ทราบกันดีแล้วว่า หลักฐานของชาวพื้นเมืองเพียงอย่างเดียวไม่สามารถสะท้อนให้เห็นเรื่องราวทางประวัติศาสตร์ในบริบทที่หลากหลายเท่าใดนัก ในขณะที่หลักฐานของชาวตะวันตกซึ่งมีอยู่มากมายหลายประเภทนั้นสามารถให้รายละเอียดของข้อมูลที่อาจขาดหายไปจากพงศาวดารของคนพื้นเมืองได้

เรื่องราวของประเทศพม่าเริ่มปรากฏอยู่ในหลักฐานของชาวตะวันตกเป็นครั้งแรกในหนังสือเรื่องราวการเดินทางของชาวอิตาลีผู้มีนามว่า มาร์โค โปโล เมื่อครั้งที่เดินทางมาเยือนมณฑลยูนนานของจีนในตอนปลายคริสต์ศตวรรษที่ 13 มาร์โค โปโลได้กล่าวพาดพิงถึงการสงครามระหว่างกองทัพของพวกมองโกลกับอาณาจักรเมียนซึ่งนักวิชาการในปัจจุบันตีความได้ว่าน่าจะหมายถึงอาณาจักรพุกามของประเทศพม่าในอดีต หลังจากนั้นอีกราวหนึ่งศตวรรษเรื่องราวบางส่วนเกี่ยวกับดินแดนพม่าได้เริ่มปรากฏอยู่ในหลักฐานของชาวตะวันตกอีกครั้งในหลักฐานประเภทรายงานการเดินทางของพ่อค้าและนักเดินทางชาวอิตาลีแห่งคริสต์ศตวรรษที่ 15 ซึ่งในช่วงเวลาดังกล่าวนี้นักพ่อค้าชาวอิตาลียังคงมีบทบาทสำคัญในการทำการค้ากับโลกตะวันออก ทั้งโดยผ่านทางพ่อค้าคนกลางชาวมุสลิมและโดยการเดินทางมาติดต่อค้าขายโดยตรงถึงตามเมืองท่าต่าง ๆ ของเปอร์เซียและอินเดีย และในจำนวนนี้มีพ่อค้าและนักเดินทางชาวเมืองเวนิสและเจนัวอย่างน้อย 3 คน (นิโคโล ดี คอนติ, ไฮเอโรนิโม เดอ ซานโต สเตฟาโน และลูโดวิโก ดี วาร์ธมา) เคยเดินทางเข้ามาติดต่อค้าขายถึงเมืองพะโคและตะนาวศรีซึ่งเป็นเมืองศูนย์กลางการค้าที่สำคัญของดินแดนพม่าตอนล่าง เมื่อเดินทางกลับถึงอิตาลีพ่อค้าและนักเดินทางเหล่านี้ได้ถ่ายทอดประสบการณ์การเดินทางของตนเองออกเป็นงานเขียนซึ่งบางเรื่องก็มีชื่อเสียงและได้รับการตีพิมพ์เผยแพร่ออกสู่หลายภาษา การเผยแพร่ของข้อมูลข่าวสารเกี่ยวกับเรื่องราวของดินแดนตะวันออกซึ่งเป็นดินแดนที่มีความมั่งคั่งและอุดมสมบูรณ์ไปด้วยเครื่องเทศทำให้ชาวตะวันตกชาติอื่น ๆ เกิด

ความสนใจและต้องการที่จะมีส่วนร่วมต่อการค้ากับโลกตะวันออกดังเช่นที่ชาวอิตาลีกระทำอยู่ และหนึ่งในจำนวนนี้ก็ได้แก่ ชาวโปรตุเกส ชาวตะวันตกชาติแรกที่สามารถสร้างเครือข่ายและ อิทธิพลทางการค้าในน่านน้ำของชาวเอเชียในคริสต์ศตวรรษต่อมา

การปรากฏตัวของชาวโปรตุเกสในดินแดนเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ นับตั้งแต่ตอนต้น คริสต์ศตวรรษที่ 16 เป็นต้นมา ส่งผลให้เรื่องราวของดินแดนพม่าเริ่มปรากฏอยู่ในหลักฐานของ ชาวตะวันตกมากขึ้นกว่าแต่ก่อน ในช่วงครึ่งแรกของคริสต์ศตวรรษที่ 16 มีงานเขียนขึ้นสำคัญของ ชาวโปรตุเกสทั้งหมด 3 คนด้วยกันที่ให้ข้อมูลเกี่ยวกับเมืองท่าต่าง ๆ ของบริเวณพม่าตอนล่าง โดย ที่ในจำนวนนี้มีงานเขียนเพียงเรื่องเดียวเท่านั้นที่ผู้เขียนมีโอกาสเดินทางมาเยือนดินแดนพม่าด้วย ตนเอง ซึ่งก็ได้แก่หนังสือการเดินทางของ *เฟอร์ดินาน เมนเดส ปินโต* สำหรับงานเขียนที่เหลือ ถึงแม้ว่าชาวโปรตุเกสเหล่านี้จะไม่ได้เขียนขึ้นจากประสบการณ์โดยตรงที่ได้จากการเดินทางมา เยือนพม่า แต่นักวิชาการหลายคนก็แสดงความเห็นไว้ว่างานเขียนเหล่านี้สามารถให้ข้อมูลจำเพาะ ทางการค้าของชาวพม่าได้เป็นอย่างดี ซึ่งก็ได้แก่ งานเขียนของ *โทเม ปิเรส* และ *ดูอาร์เต บาร์โบซา* ชาวโปรตุเกสที่เดินทางมาปฏิบัติภารกิจหน้าที่การงานให้กับทางการอยู่ที่อินเดียและมะละกา

นอกเหนือจากหลักฐานของชาวโปรตุเกสแล้ว หลักฐานของชาวตะวันตกชาติอื่น ๆ ใน คริสต์ศตวรรษที่ 16 ยังคงประกอบด้วยบันทึกและรายงานที่ได้จากการสังเกตการณ์ของพ่อค้า และนักเดินทางชาวอิตาลีอีก 2 คน (*ซีซาร์ เฟรเดอริค* และ *กาสปาโร บาลบี*) ที่ได้เดินทางเข้ามา ค้าขายที่เมืองพะโคและอังวะในช่วงครึ่งหลังของคริสต์ศตวรรษที่ 16 และยังมีรายงานการเดินทาง ของ *ราล์ฟ ฟิช* ชาวอังกฤษคนแรกเดินทางเข้ามาค้าขายในพม่าและดินแดนของล้านนา งานเขียนของ *ซีซาร์ เฟรเดอริค* นั้นได้รับการยกย่องจากนักวิชาการชาวตะวันตกว่าเป็นหลักฐานที่ ให้ข้อมูลที่ดีที่สุดในพม่าในคริสต์ศตวรรษที่ 16 ซึ่งทั้ง *กาสปาโร บาลบี* และ *ราล์ฟ ฟิช* ก็ได้ อาศัยข้อมูลบางส่วนจากงานของ *ซีซาร์ เฟรเดอริค* เพื่อใช้ประกอบการเรียบเรียงรายงานการ เดินทางของตนเองขึ้น

จากการสำรวจข้อมูลในเบื้องต้น หลักฐานของชาวตะวันตกในคริสต์ศตวรรษที่ 15 และ 16 เป็นข้อมูลสำคัญที่นักวิชาการชาวตะวันตกในยุคอาณานิคมและในสมัยต่อมานำมาใช้เพื่อ ศึกษาค้นคว้าประวัติศาสตร์พม่าในยุคจารีต งานเขียนหลายเรื่องได้รับการตรวจสอบและถูกนำ มาตีพิมพ์ใหม่อีกหลายครั้งเป็นภาษาอังกฤษในคริสต์ศตวรรษที่ 19 และ 20 ซึ่งนับเป็นคุณูปการ

อย่างหนึ่งของนักวิชาการในยุคนี้ที่ช่วยให้หลักฐานเหล่านี้หลงเหลือมาจนกระทั่งปัจจุบัน ในสายตาของนักวิชาการชาวตะวันตกด้วยกันแล้วหลักฐานเหล่านี้ดูจะมีความน่าเชื่อถือกว่าและสามารถให้ข้อมูลที่แน่นอนกว่าหลักฐานประเภทตำนานและพงศาวดารของคนพื้นเมืองซึ่งมีข้อจำกัดอยู่หลายประการ อย่างไรก็ตาม ในฐานะผู้ที่ศึกษาค้นคว้าประวัติศาสตร์พม่าเราไม่ควรที่จะกะเกณฑ์หรือชี้ชัดว่าหลักฐานของฝ่ายหนึ่งฝ่ายใดมีความสำคัญมากกว่ากัน เพราะหลักฐานแต่ละประเภทย่อมมีคุณค่าในตัวของมันเองและถูกใช้เพื่อเป็นประโยชน์แก่การศึกษาค้นคว้าเฉพาะเรื่องไป สิ่งสำคัญที่ควรพิจารณาก็คือเราควรจะศึกษาเกี่ยวกับตัวผู้เขียนและที่มาที่ไปของหลักฐานที่จะนำมาใช้ก่อนเป็นอันดับแรก

ในแวดวงการศึกษาประวัติศาสตร์พม่าในประเทศไทย หลักฐานของชาวตะวันตกได้ถูกนำมาใช้อย่างกว้างขวาง ซึ่งส่วนใหญ่มักเป็นการอ้างอิงแบบต่อ ๆ กันมาจากงานเขียนของนักวิชาการชาวตะวันตกอีกทีหนึ่ง แต่ในขณะที่นักวิชาการชาวตะวันตกได้เห็นมาสนใจศึกษาหลักฐานของชาวพื้นเมืองอย่างจริงจัง และแม้ว่าจะได้มาซึ่งข้อสรุปบางประการที่มองว่าคนพื้นเมืองของเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ไม่มีจารีตการเขียนประวัติศาสตร์อย่างแท้จริงนั้น¹ นักประวัติศาสตร์พม่าที่มีอยู่ในประเทศไทยและนักเรียนประวัติศาสตร์ส่วนใหญ่กลับไม่ค่อยให้ความสำคัญกับการตรวจสอบและค้นคว้าหาที่มาที่ไปของหลักฐานของชาวตะวันตกที่ได้อ้างอิงมา ส่วนหนึ่งอาจจะเป็นด้วยข้อจำกัดทางด้านภาษาและความยากลำบากในการเข้าถึงเอกสารชั้นต้นของชาวตะวันตก และส่วนหนึ่งอาจจะเป็นเพราะความสนใจส่วนใหญ่ยังคงมุ่งเน้นไปที่การศึกษาถึงเรื่องราวของความสัมพันธ์ระหว่างไทยและพม่าในอดีตเป็นหลัก หรือไม่ก็เป็นความสนใจในเชิงประวัติศาสตร์การเมืองและความขัดแย้งระหว่างชนกลุ่มน้อยของประเทศพม่าในปัจจุบัน

จากการสำรวจสถานภาพการศึกษาค้นคว้าประวัติศาสตร์พม่าในปัจจุบัน แทบจะไม่มีงานค้นคว้าเรื่องใดที่ได้ศึกษาวิเคราะห์และประมวลหลักฐานของชาวตะวันตกที่เกี่ยวข้องกับพม่าโดยตรง งานเขียนของ ดร.สุเนตร ชุตินธรานนท์ นักวิชาการประวัติศาสตร์พม่าผู้มีชื่อเสียงยังคงเป็นงานค้นคว้าที่มุ่งเน้นไปที่เรื่องราวของความสัมพันธ์ระหว่างไทยและพม่า ซึ่งก็ทำให้เกิดการ

¹ ในระหว่างปี ค.ศ. 1956 ถึง 1958 School of Oriental and African Studies, University of London ได้จัดการประชุมและสัมมนาขึ้นหลายครั้งเพื่อสำรวจและศึกษาถึงลักษณะเฉพาะของงานเขียนทางด้านประวัติศาสตร์ของชาวพื้นเมือง ผู้สนใจเกี่ยวกับเรื่องนี้สามารถดูรายละเอียดได้ใน D.G.E. Hall, ed., *Historians of South East Asia* (London : Oxford University Press, 1961)

ตรวจสอบหลักฐานของทั้งฝ่ายไทยและพม่าในระดับหนึ่ง วิทยานิพนธ์ที่เกี่ยวข้องกับประวัติศาสตร์พม่าส่วนใหญ่ก็เป็นงานค้นคว้าในเชิงประวัติศาสตร์ความสัมพันธ์ระหว่างไทยและพม่าในรัชสมัยต่าง ๆ หรือไม่ก็เป็นประวัติศาสตร์พม่าที่เน้นเนื้อหาไปทางประวัติศาสตร์การเมืองอีกเช่นกัน อาทิ เช่น วิทยานิพนธ์เรื่อง *สัมพันธภาพระหว่างไทยกับพม่าในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว* (พ.ศ. 2367-2394) โดย นิมนวล อุดระ วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต ภาควิชาประวัติศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร พ.ศ. 2519 และสารนิพนธ์เรื่อง *การปฏิรูปการเมืองการปกครองของพม่าสมัยพระเจ้ามินดง* โดย คณิน สักกายะทีริฎกุล สารนิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต ภาควิชาประวัติศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร พ.ศ. 2544 เป็นต้น งานเขียนในเชิงประวัติศาสตร์นิพนธ์ที่พอจะมีอยู่บ้างก็ได้แก่บทความเรื่อง "ประวัติศาสตร์นิพนธ์พม่า : ดี จี อี ฮอลล์ V.S. หม่องทินอ่อง" โดย นครินทร์ เมฆไตรรัตน์ ซึ่งตีพิมพ์อยู่ในวารสารรวมบทความประวัติศาสตร์ ฉบับที่ 5 (มิถุนายน 2525)

สารนิพนธ์ฉบับนี้จึงเป็นความพยายามในเบื้องต้นที่จะรวบรวมหลักฐานของชาวตะวันตกที่เกี่ยวกับพม่าในคริสต์ศตวรรษที่ 15-16 พร้อมทั้งศึกษาตรวจสอบที่มาที่ไปของหลักฐานเหล่านี้เพื่อที่จะตอบคำถามให้ได้ว่าเรื่องราวของดินแดนพม่าเริ่มปรากฏอยู่ในหลักฐานของชาวตะวันตกได้อย่างไร มีชาวตะวันตกกลุ่มใดบ้างที่เขียนถึงดินแดนแห่งนี้ และงานเขียนเหล่านี้เขียนขึ้นภายใต้วัตถุประสงค์อะไรบ้าง เนื้อหาภายในสารนิพนธ์จะเริ่มต้นด้วยการศึกษาถึงการรับรู้ของชาวตะวันตกโดยทั่วไปก่อนการเดินทางมาเยือนพม่าในคริสต์ศตวรรษที่ 15 เพื่อที่จะทำความเข้าใจถึงพื้นฐานทางความคิดของชาวตะวันตกที่มีต่อโลกตะวันออกในขณะนั้น ในความเป็นจริงแล้วความสนใจเกี่ยวกับโลกตะวันออกและการเดินทางสู่ดินแดนของเอเชียไม่ได้เพิ่งจะเกิดขึ้นหรือเกิดขึ้นโดยทันทีในคริสต์ศตวรรษที่ 15 และคริสต์ศตวรรษที่ 16 นักประวัติศาสตร์และนักภูมิศาสตร์ตั้งแต่ยุคคลาสสิกเริ่มผลิตงานเขียนที่แสดงนัยบางอย่างถึงความสงสัยว่าโลกที่อยู่ทางทิศตะวันออกจะเป็นอย่างไร หลักฐานงานเขียนตั้งแต่ยุคคลาสสิกกรีกและโรมันจนถึงยุคกลางของยุโรปกลายเป็นข้อมูลสำคัญที่ชาวตะวันตกในคริสต์ศตวรรษที่ 15 -16 ใช้ศึกษาถึงความไปได้ที่จะเดินทางมาติดต่อค้าขายกับดินแดนตะวันออกโดยตรง

ในบทต่อ ๆ ไปจะแบ่งการศึกษาออกเป็นหลักฐานของชาวตะวันตกในคริสต์ศตวรรษที่ 15 และหลักฐานของชาวตะวันตกในคริสต์ศตวรรษที่ 16 ซึ่งจะเป็นการศึกษาวิเคราะห์ถึงที่มาที่ไปของงานเขียนแต่ละเรื่อง พร้อมทั้งนำเสนอข้อมูลประวัติศาสตร์ที่ได้จากงานเขียนของชาวตะวันตก

เฉพาะคนไป และในบทสรุปสารนิพนธ์ฉบับนี้มุ่งหวังที่จะแสดงให้เห็นว่าหลักฐานของชาวตะวันตกที่เกี่ยวกับพม่าในคริสต์ศตวรรษที่ 15-16 นั้นมีความเป็นมาเป็นอย่างไ และให้ข้อมูลประวัติศาสตร์ในด้านใดบ้าง

ความมุ่งหมายและวัตถุประสงค์ของการศึกษา (Goal and Objective)

1. เพื่อประมวลเรื่องราวและรวบรวมหลักฐานของชาวตะวันตกที่เกี่ยวกับพม่าในคริสต์ศตวรรษที่ 15-16
2. เพื่อตรวจสอบที่มาที่ไปของงานเขียนแต่ละชิ้น และไปรวมถึงวัตถุประสงค์ของผู้แต่ง
3. เพื่อศึกษาในเชิงวิเคราะห์และเปรียบเทียบถึงลักษณะเฉพาะ (Characteristics) ที่สำคัญระหว่างงานเขียนของชาวอิตาลีและงานเขียนชาวโปรตุเกส
4. เพื่อประเมินสถานภาพโดยรวมถึงความน่าเชื่อถือของหลักฐานชาวตะวันตกที่เกี่ยวกับประเทศพม่าในคริสต์ศตวรรษที่ 15-16

ขอบเขตของการศึกษา (Scope or Delimitation of the Study)

งานวิจัยชิ้นนี้จะศึกษาภายใต้กรอบของช่วงเวลาตั้งแต่คริสต์ศตวรรษที่ 15-16 ซึ่งเป็นระยะเวลาเริ่มต้นที่ชาวตะวันตกในยุคก่อนอาณานิคมได้ผลิตงานเขียนเกี่ยวกับดินแดนพม่าเอาไว้ อย่างเป็นชิ้นเป็นอัน หลักฐานของชาวตะวันตกในยุคก่อนอาณานิคมนี้เปรียบเสมือนข้อมูลอันเป็นรากฐานแห่งการศึกษาค้นคว้าประวัติศาสตร์พม่าโดยนักวิชาการชาวตะวันตกในสมัยต่อมา

วิธีการศึกษา (Method of Study)

เป็นการศึกษาตามระเบียบวิธีวิจัยทางประวัติศาสตร์ โดยมุ่งเน้นที่การวิจัยเอกสาร และหลักฐานของชาวตะวันตกที่ได้รับการแปลเป็นภาษาอังกฤษ รวมทั้งเอกสารทางวิชาการ บทความ และหนังสือทั้งภาษาไทยและภาษาต่างประเทศ และจะใช้วิธีการนำเสนอในแนวทางประวัติศาสตร์เชิงวิเคราะห์เปรียบเทียบ

ขั้นตอนของการศึกษา (Process of Study)

1. สืบค้นและเก็บรวบรวมข้อมูลจากเอกสารที่เกี่ยวข้อง
2. วิเคราะห์ข้อมูล แบ่งประเภทของงานเขียน
3. เรียบเรียงงาน
4. ปรับปรุงแก้ไขงานเขียน
5. สรุปผลการศึกษา
6. จัดพิมพ์รูปเล่ม

แหล่งข้อมูล

1. สำนักหอสมุดมหาวิทยาลัยศิลปากร วิทยาเขตวังท่าพระและวิทยาเขตพระราชวังสนามจันทร์
2. ห้องสมุดสยามสมาคม
3. สำนักวิทยบริการ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
4. ห้องสมุดขจร สุขพานิช สำนักหอสมุด มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ
5. หอสมุดของมหาวิทยาลัยต่างประเทศ (University of Melbourne, Australia)

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับจากการวิจัย

1. เป็นงานค้นคว้าที่จะรวบรวมงานเขียนของชาวตะวันตกที่เกี่ยวกับประเทศพม่าในคริสต์ศตวรรษที่ 15-16
2. เสนอข้อสังเกตที่เป็นประโยชน์ต่อการประเมินความน่าเชื่อถือของหลักฐานของชาวตะวันตก
3. ให้ความรู้เกี่ยวกับเรื่องราวของประเทศพม่าในมุมมองที่หลากหลาย ซึ่งจะเป็นประโยชน์ต่อวงวิชาการไทยและผู้สนใจโดยทั่วไป

ข้อตกลงเบื้องต้น

เนื่องจากสารนิพนธ์ฉบับนี้เป็นการศึกษาที่อาศัยเรื่องราวของดินแดนพม่าที่ปรากฏอยู่ในหลักฐานของชาวตะวันตก จึงมีการอ้างอิงข้อมูลจำนวนมากเพื่อประกอบการวิเคราะห์เอกสาร โดยจะประกอบด้วยข้อความบางตอนที่คัดมาจากภาษาอังกฤษโดยตรง ซึ่งคงไว้เพื่อแสดงให้เห็นถึงความหมายที่ชัดเจนกว่าการแปลออกเป็นภาษาไทย และข้อความบางตอนที่แปลออกเป็นภาษาไทย โดยผู้เขียนได้แปลมาจากเอกสารต้นฉบับที่เป็นภาษาอังกฤษอีกทีหนึ่ง

บทที่ 2

หลักฐานการรับรู้ของชาวตะวันตกก่อนการเดินทางมาเยือนพม่า

ชาวตะวันตกตั้งแต่ยุคกรีกโบราณรู้ว่ามิดินแดนที่อยู่ทางด้านทิศตะวันออกของอินเดีย ออกไปอีก ซึ่งดินแดนที่ว่านี้โดยรวมแล้วหมายถึงบริเวณเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ในปัจจุบัน นักภูมิศาสตร์ชาวกรีกและชาวโรมันในยุคคลาสสิกเรียกดินแดนที่อยู่ทางด้านตะวันออกสุดของอินเดียภายใต้ชื่อที่หลากหลายด้วยกัน อาทิเช่น "Aurea Chersonesus and Chryse", "Chryse and Argyre", และ "India beyond the Ganges" เป็นต้น ชื่อเรียกต่าง ๆ เหล่านี้มีนัยที่น่าสนใจ และน่าสืบค้นว่าชาวตะวันตกหมายถึงดินแดนส่วนใดของเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ นักประวัติศาสตร์ ในอีกหลายร้อยปีต่อมาตีความไว้ว่าชื่อเรียกเหล่านี้ น่าจะหมายถึงบริเวณแหลมมลายูและดินแดน บางส่วนของพม่าส่วนที่ติดกับอินเดีย ซึ่งก็คือยะไข่หรืออารกัน (Arakan)

หนังสือภูมิศาสตร์ของชาวกรีกและชาวโรมัน

หนังสือภูมิศาสตร์ของชาวกรีกและชาวโรมันในยุคคลาสสิก² เป็นหนึ่งในจำนวน หลักฐานอันเก่าแก่ของชาวตะวันตกที่พอจะให้ข้อมูลบางอย่างที่แสดงให้เห็นถึงการรับรู้เบื้องต้น ของชาวตะวันตกที่มีต่อดินแดนตะวันออก ในส่วนที่เกี่ยวข้องกับดินแดนเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ และดินแดนบางส่วนของพม่า นั้น ปอมโปเนียส เมลา (Pomponius Mela) ดูจะเป็นชาว ตะวันตกคนแรกที่พยายามกล่าวถึงดินแดนเหล่านี้ เพราะว่าก่อนหน้านั้นแม้แต่ เฮโรโดตัส (Herodotus, ca. 484-425 B.C.) ชาวกรีกบิดาแห่งวิชาประวัติศาสตร์ก็กล่าวถึงดินแดนตะวันออก เท่าที่เขารู้จักไว้เพียงว่าอินเดียคือดินแดนที่อยู่ทางทิศตะวันออกสุดของโลก ไกลออกไปกว่านั้นนั้น เป็นดินแดนแห่งทะเลทรายที่ไม่มีผู้คนอาศัยอยู่เลย เฮโรโดตัสกล่าวไว้ดังนี้

---

² ยุคคลาสสิก หมายความว่าถึง สมัยกรีกและโรมันซึ่งเจริญอยู่ระหว่างประมาณปี 1200 ก่อน คริสต์กาล (B.C.) จนถึงประมาณคริสต์ศตวรรษที่ 5 (A.D.) ในช่วงเวลาดังกล่าวศูนย์กลางของอารยธรรมกรีก และโรมันกระจายตัวอยู่จาบริเวณคาบสมุทรกรีกจนถึงคาบสมุทรอิตาลีในทะเลเมดิเตอร์เรเนียน

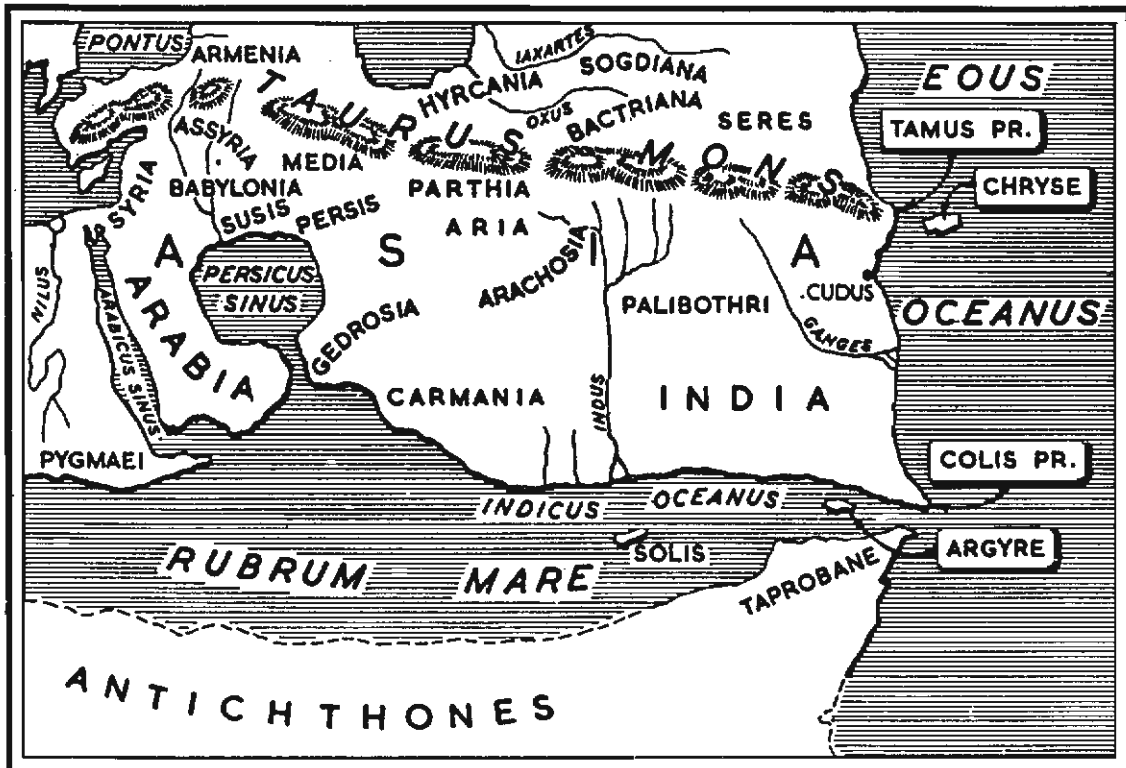
*... for the Indians live the furthest towards the east and the sunrise of all the Asians with whom we are acquainted or of whom we know by hearsay. Eastwards the country of the Indians is a sandy desert ...*³

หลังจากช่วงเวลาของเฮโรโดตัสอีกเกือบศตวรรษ อาณาจักรมาซิโดเนียของกรีกเจริญรุ่งเรืองขึ้น พระเจ้าอเล็กซานเดอร์มหาราช (334-323 B.C.) ทรงมุ่งทำสงครามขยายดินแดนเข้าสู่ดินแดนตะวันออก พระองค์ทรงมีชัยชนะเหนือเจ้าผู้ครองแคว้นต่าง ๆ บริเวณลุ่มแม่น้ำสินธุของอินเดีย และทรงดำริที่จะทำการรบเพื่อแผ่ขยายอาณาเขตเข้าไปในบริเวณลุ่มแม่น้ำคงคา ในการทำสงคราม พระองค์ทรงจัดส่งกองกำลังทหารไปประจำการยังดินแดนเหล่านี้ ซึ่งก็เป็นผลให้ชาวตะวันตกเริ่มมีโอกาสรู้จักดินแดนตะวันออกมากขึ้นกว่าแต่ก่อน อย่างไรก็ตาม เมื่อจักรวรรดิกรีกเริ่มเสื่อมอำนาจลง ความสนใจของชาวกรีกที่มีต่อโลกตะวันออกก็ดูจะหยุดนิ่งตามไปด้วย จนกระทั่งจักรวรรดิโรมันซึ่งมีศูนย์กลางอยู่ที่กรุงโรมได้ก้าวขึ้นมารุ่งเรืองแทนที่กรีกในตอนต้นคริสตศตวรรษแรกของพุทธศตวรรษที่ 3 การติดต่อกับโลกตะวันออกจึงกลับมาคึกคักขึ้นอีกครั้ง

ปอมโปเนียส เมลา (fl. 37-43 A.D.) เป็นนักภูมิศาสตร์ชาวโรมันผู้ซึ่งได้รับอิทธิพลทางความรู้และแนวคิดเกี่ยวกับโลกตะวันออกมาจากชาวกรีก เขามีชีวิตอยู่ในช่วงเวลาที่จักรวรรดิโรมันกำลังมั่งคั่งรุ่งเรืองและมีความต้องการสินค้าฟุ่มเฟือยจากตะวันออกอย่างมาก โดยเฉพาะสินค้าประเภทผ้าไหม เครื่องเทศ และงาช้าง เพราะฉะนั้นจึงเป็นไปได้ที่เขาอาจจะมีโอกาสรับรู้เรื่องราวเกี่ยวกับความมั่งคั่งของดินแดนตะวันออกจากพ่อค้าและนักเดินทางในยุคนั้น

ในหนังสือภูมิศาสตร์ของเขา เมลาได้พยายามกล่าวถึงดินแดนอื่นที่อยู่ไกลกว่าอินเดียออกไป และในแผนที่โลกซึ่งแสดงอยู่ในหนังสือ เขาแสดงให้เห็นถึงเกาะ Tamus (?) ว่าเป็นเกาะที่อยู่ทางตะวันออกสุดในแผนที่ บริเวณใกล้เคียงกับเกาะ Tamus นั้นมีดินแดนซึ่งเป็นเกาะอยู่อีก 2 แห่ง เกาะแรกชื่อว่า คริชเซ (Chryse) ได้รับการกล่าวถึงว่าเป็นดินแดนที่เป็นแหล่งของทองคำ และอีกเกาะหนึ่งอยู่บริเวณใกล้เคียงกับปากแม่น้ำคงคาชื่อว่า อาร์กีเร (Argyre) เกาะนี้เป็นดินแดนซึ่งเป็นแหล่งของเงิน มีข้อความที่กล่าวถึงเรื่องนี้ไว้ว่า

³ Paul Wheatley, *The Golden Khersonese* (Connecticut : Greenwood Press, 1973), 124.

ภาพที่ 1 แผนที่ทวีปเอเชียจากหนังสือภูมิศาสตร์ของปอมเปเนียส เมลา

ที่มา : Paul Wheatley, *The Golden Khersonese* (Connecticut : Greenwood Press, 1973), 128.

*In the vicinity of Tamus is the island of Chryse, in the vicinity of the Ganges that of Argyre. According to olden writers, the soil of the former consists of gold, that of the latter is of silver and it seems very probable that either the name arises from this fact or the legend derives from the name.*⁴

⁴ Thomas Suarez, *Early Mapping of Southeast Asia* (Singapore : Periplus, 1999), 62.

คำว่า Chryse (คริสเซ) และ Argyre (อาร์กีเร) เปรียบเสมือนคำปริศนาแรกสุดที่แสดงให้เห็นว่านักภูมิศาสตร์ชาวโรมันและอาจจะรวมไปถึงนักปราชญ์ผู้รู้ในยุคคลาสสิกมองว่าไกลออกไปจากอินเดียยังคงมีดินแดนที่มีความมั่งคั่งและร่ำรวยอยู่อีก ส่วนหนึ่งคงเนื่องมาจากการที่สินค้าฟุ่มเฟือยหลายอย่างที่มาจากดินแดนตะวันออกได้แสดงให้เห็นถึงความน่าจะเป็นอันนี้

ในหนังสือ ประวัติศาสตร์ธรรมชาติ (Natural History) ของ Pliny เขาได้อ้างถึงดินแดน Chryse และ Argyre ตามแบบ ปอมโปเนียส เมลา ด้วยเช่นกัน แต่ Pliny เชื่อว่า Chryse และ Argyre เป็นสถานที่ที่อุดมสมบูรณ์ไปด้วยแร่หินอันมีค่านอกเหนือไปจากทองคำและเงิน ดังข้อความที่ปรากฏข้างล่างนี้

*Before [Ceylon] there are some other [islands] : Patale, which we have shown to be at the very mount of the Indus . . . and off the mount of the Indus, Chryse and Argyre, both of which I believe to be very rich in minerals ---for it is far from easy to believe those writers who say there are only gold and silver mines.*⁵

จากหลักฐานดังกล่าว ชาวตะวันตกในยุคคลาสสิกคงจะมีความรู้อย่างเลือนลางเกี่ยวกับดินแดนเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ในอดีตเพียงแค่นี้ การพยายามตีความคำว่า Chryse และ Argyre ว่าน่าจะหมายถึงดินแดนส่วนใดของเอเชียตะวันออกเฉียงใต้นั้นเพิ่งจะเกิดขึ้นในคริสต์ศตวรรษที่ 19 โดยนักวิชาการชาวตะวันตกในยุคอาณานิคม งานชิ้นสำคัญที่นักวิชาการในยุคนี้ให้ความสนใจเป็นพิเศษคือ ตำรา Geographia ของปโตเลมี

ปโตเลมี (Claudius Ptolemy) นักภูมิศาสตร์และนักดาราศาสตร์ชาวเมืองอเล็กซานเดรียเป็นอีกผู้หนึ่งที่กล่าวถึงดินแดนส่วนต่าง ๆ ของเอเชียตะวันออกเฉียงใต้เอาไว้ในหนังสือ Geographia (ภูมิศาสตร์) ของเขา แต่งงานเขียนของปโตเลมีก็ดูจะมีปัญหาและถูกวิพากษ์วิจารณ์อย่างมาก เขาเขียนหนังสือ Geographia ในราวปี ค.ศ.165 หรืออาจจะก่อนหน้านั้น เป็นที่แน่นอน

⁵ Quoted in Paul Wheatley, *The Golden Khersonese*, 129.

ว่าเขาได้ใช้เอกสารจากสมัยก่อน ๆ ประกอบการเขียนหนังสือเล่มนี้⁶ เพื่อทำการรวบรวมความรู้ทางด้านภูมิศาสตร์และดาราศาสตร์ของชาวยุโรปในยุคคลาสสิกกรีกและโรมัน เนื้อหาส่วนใหญ่ในหนังสือประกอบด้วยส่วนที่เปรียบเสมือนพจนานุกรมภูมิศาสตร์ของสถานที่ต่าง ๆ และส่วนที่เป็นแผนที่โลกและแผนที่ของสถานที่อื่น ๆ อีกหลายแห่ง ปัญหาอยู่ที่ว่าปโตเลมีเขียนหนังสือของเขาในราวคริสต์ศตวรรษที่ 2 แต่ผลงานของเขากลับเพิ่งถูกค้นพบในราวคริสต์ศตวรรษที่ 15 และแพร่หลายอย่างมากหลังจากช่วงเวลาดังกล่าว⁷ เป็นที่น่าประหลาดใจอย่างยิ่งว่าเหตุใดงานของปโตเลมีจึงไม่เป็นที่รู้จักมากนักสำหรับชาวตะวันตกในช่วงก่อนคริสต์ศตวรรษที่ 15 จากผลงานการศึกษาค้นคว้าของ Leo Bagrow เขาได้เสนอข้อคิดเห็นเกี่ยวกับต้นฉบับงานเขียนของปโตเลมีเอาไว้ อย่างน่าสนใจ Bagrow กล่าวว่าหนังสือ *Geographia* ของปโตเลมีเล่มที่ยังคงเหลืออยู่ในปัจจุบัน นั้นเป็นหนังสือที่รวบรวมขึ้นโดยนักเขียนชาวไบแซนไทน์ในคริสต์ศตวรรษที่ 10 หรือ 11 ซึ่งรวบรวมขึ้นโดยยึดเอางานเดิมของปโตเลมีเป็นหลัก และยังคงต้นฉบับเดิมของปโตเลมีเอาไว้ด้วยบางส่วน แต่ในส่วนของแผนที่ในต้นฉบับที่ยังเหลืออยู่จนทุกวันนี้ นั้นเพิ่งจะมาเขียนขึ้นเมื่อปลายคริสต์ศตวรรษที่ 13⁸

ถึงแม้ว่างานของปโตเลมีอาจจะมีข้อที่ควรสังเกตด้วยเรื่องดังกล่าวข้างต้น แต่ นักวิชาการหลายคนก็พยายามตีความคำว่า *Chryse* และ *Argyre* จากงานเขียนของเขาเป็นหลัก ทั้งนี้อาจจะเพราะว่างานของปโตเลมีให้ข้อมูลที่ละเอียดกว่างานของนักภูมิศาสตร์ในยุคก่อนหน้าเขา เซอร์ เฮนรี ฮูล เชื่อว่า คำว่า *Argyre* หรือแผ่นดินเงินของปโตเลมีนั้นหมายถึงยะไข่หรืออารกัน และในหนังสือ *ประวัติศาสตร์เอเชียตะวันออกเฉียงใต้* ดี.จี.อี. ฮอลล์ อ้างถึงงานของปโตเลมีไว้ดังนี้

⁶ ฮอลล์, ดี.จี.อี., *ประวัติศาสตร์เอเชียตะวันออกเฉียงใต้*, แปลโดย คุณวรุณยุพา สนิทวงศ์ ณ อยุธยา และคณะ (กรุงเทพฯ: มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์, 2522), 1:18.

⁷ หนังสือ *Geographia* ของปโตเลมีถูกแปลออกมาเป็นครั้งแรกเป็นภาษาละติน โดยแปลจากต้นฉบับภาษากรีกที่ถูกนำมาจากเมืองคอนสแตนติโนเปิล ผู้ที่แปลหนังสือเล่มนี้ได้แก่ *Jacobus Angelus* โดยเขาแปลหนังสือเล่มนี้เสร็จสมบูรณ์ในราวปี ค.ศ. 1476 หรืออาจจะในช่วงเวลาหลังจากนั้นเล็กน้อย งานของปโตเลมีมีอิทธิพลอย่างมากต่อการสำรวจค้นคว้าหาดินแดนใหม่ของชาวตะวันตกในยุคคริสต์ศตวรรษที่ 15

⁸ Paul Wheatley, *The Golden Khersonese*, 138.

หนังสือ *ภูมิศาสตร์* ของปโตเลมี แสดงถึงฝั่งทะเลซึ่งประมาณอย่างหยาบ ๆ ว่า ตั้งอยู่แถบยะไข่และพม่าจนถึงอ่าวแห่ง "สะบารา" (อาจเป็นเกาะตะมะ) เมืองอาร์กิรา (Argyre) ของปโตเลมี ตรงกับที่ตั้งของยะไข่ และเขาเอ่ยถึงคริสเซ (Chryse) ว่าเป็นดินแดนใกล้เคียง เขากล่าวถึงเผ่ามนุษย์กินคนผู้อาศัยอยู่แถบปากแม่น้ำ ซึ่งนักค้นคว้าคิดว่าคงจะเป็นแถบเกาะลำเลิง หนึ่งอาจจะมีความสำคัญอยู่บ้างที่ชื่อของมนุษย์พวกนี้พ้องกับชื่อ *เวสูงคะ* เมืองท่าซึ่งมีกล่าวถึงในชาดกบางเรื่อง⁹

เมืองเวสูงคะ ที่ ดี.จี.อี. ฮอลล์ กล่าวแสดงความคิดเห็นเอาไว้ในนั้นแท้จริงแล้วเป็นชื่อเมืองท่าที่ปรากฏอยู่ในคัมภีร์มหานิทเทศ คัมภีร์ชาดกทางพุทธศาสนาของอินเดียสมัยโบราณ หลักฐานประเภทชาดกทางพุทธศาสนาของชาวอินเดียหลายเรื่องกล่าวถึงการที่ชาวอินเดียออกเดินทางเพื่อมาแสวงหาโภคทรัพย์ยังดินแดนสุวรรณภูมิ *สุวรรณภูมิ* นั้นแปลว่า *ดินแดนทอง* เป็นคำที่ชาวอินเดียตั้งแต่ครั้งก่อนคริสตกาลใช้เรียกเมืองท่าหรือดินแดนบางส่วนของเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ โดยที่ให้เหตุผลเอาไว้ว่า ณ ดินแดนสุวรรณภูมินั้นมีทองคำอยู่มากมาย คำว่า *สุวรรณภูมิ* นี้มีปรากฏอยู่ในคัมภีร์ชาดกทางพุทธศาสนาของอินเดียหลายเรื่องด้วยกัน แม้แต่ในพม่าก็มีปรากฏอยู่ในคัมภีร์ศาสนวงศ์และจาร์กัลยาณี พม่าอ้างว่าสุวรรณภูมินั้นตรงกับดินแดนตอนใต้ของพม่า บริเวณที่เป็นสุวรรณนครหรือเมืองสะเทิมนั่นเอง¹⁰ หม่อง ทิน อ่อง นักประวัติศาสตร์พม่ายืนยันความคิดเห็นไว้เช่นเดียวกันว่า เมืองหลวงของสุวรรณภูมิคือเมืองสะเทิม (Thaton) ในพม่าภาคใต้ อย่างไรก็ดี เขากล่าวว่าสุวรรณภูมิมิได้หมายความว่าพม่าภาคใต้เท่านั้น แต่หมายถึงดินแดนทั้งหมดที่มอญครอบครองอยู่ในขณะนั้น มีศูนย์กลางอยู่ที่ตอนใต้ของลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยา แต่เมืองหลวงของสุวรรณภูมิอยู่ที่เมืองสะเทิม ก็เนื่องจากว่าเมืองสะเทิมเป็นหน้าต่างออกสู่ทะเลและสู่ดินแดนของพุทธศาสนาอันกว้างใหญ่ของอินเดีย¹¹

ในปัจจุบันนักวิชาการได้แสดงความคิดเห็นไว้อย่างหลากหลายถึงเรื่องที่ตั้งของดินแดนสุวรรณภูมิ แต่ไม่ว่าจะอย่างไรก็ตาม คำว่า *สุวรรณภูมิ* ก็มีความน่าสนใจตรงที่คำ ๆ นี้ อาจจะเป็น

⁹ ฮอลล์ ดี.จี.อี., *ประวัติศาสตร์เอเชียตะวันออกเฉียงใต้*, 1:178.

¹⁰ สิริวัฒน์ คำวันสา, *อิทธิพลวัฒนธรรมอินเดียในเอเชียอาคเนย์* (กรุงเทพฯ : อักษรเจริญทัศน์, 2522), 7.

¹¹ หม่อง ทิน อ่อง, *ประวัติศาสตร์พม่า*, แปลโดย เพ็ชรี สุมิตร (กรุงเทพฯ : ไทยวัฒนาพานิช, 2519), 4.

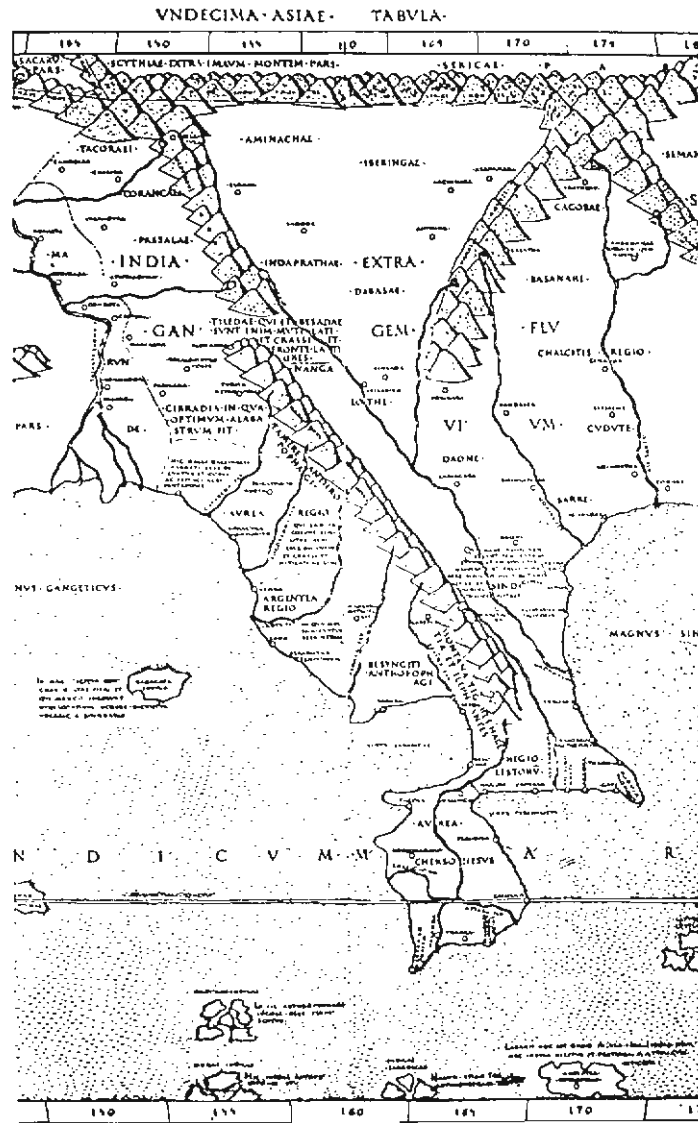
ที่มาของการที่ชาวตะวันตกในยุคคลาสสิกเรียกดินแดนที่อยู่ไกลออกไปจากกลุ่มแม่น้ำคงคาของอินเดียว่า Chryse ซึ่งแปลว่าดินแดนทองเช่นเดียวกับคำว่า สุวรรณภูมิ เราอาจจะตั้งข้อสังเกตได้ว่าข้อมูลที่ปโตเลมีและนักภูมิศาสตร์คนอื่น ๆ รวบรวมขึ้นนั้นส่วนหนึ่งคงจะได้มาจากเรื่องเล่าปากต่อปากจากพ่อค้าและนักเดินทางที่มีโอกาสได้ยินได้ฟังมาจากชาวอินเดียอีกทีหนึ่ง ชาวอินเดียจึงอาจจะมิพบทบาทอยู่บ้างไม่มากนักน้อยในฐานะผู้ถ่ายทอดเรื่องราวของเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ในยุคโบราณสู่ผู้ที่มาทำการติดต่อค้าขายกับตน

อย่างไรก็ตาม การที่ต้องตีความชื่อสถานที่ต่าง ๆ ที่ปรากฏอยู่ในหนังสือของปโตเลมีว่า น่าจะตรงกับเมืองใดหรือสถานที่ใดของพม่าในอดีตนับว่าเป็นเรื่องที่ยากมาก และจำเป็นต้องอาศัยความรู้ในการคำนวณพิกัดทางภูมิศาสตร์เข้ามาช่วยด้วย G.R. Gerini เป็นผู้หนึ่งที่ทำให้ความสำคัญกับการใช้วิธีการคำนวณทางภูมิศาสตร์เพื่อค้นคว้าและวิจัยงานของปโตเลมีในส่วนที่เกี่ยวข้องกับเอเชียตะวันออกเฉียงใต้โดยตรง เขาใช้วิธีการเทียบเคียงพิกัดของเส้นรุ้งและเส้นแวงในปัจจุบันและนำไปเปรียบเทียบกับพิกัดทางภูมิศาสตร์ในหนังสือของปโตเลมี พร้อมทั้งยังใช้วิธีการวิเคราะห์ข้อมูลทางประวัติศาสตร์ประกอบกันด้วย ด้วยวิธีการดังกล่าว Gerini สามารถตีความชื่อสถานที่ต่าง ๆ ของปโตเลมีได้ชัดเจนยิ่งขึ้น อาทิ ชื่อเมืองท่า ตลาด และแม่น้ำ เป็นต้น

ในส่วนที่เกี่ยวข้องกับดินแดนพม่านั้น Gerini สามารถวิเคราะห์ชื่อเมืองต่าง ๆ รวมไปถึงแม่น้ำสายสำคัญที่ปรากฏอยู่ในงานเขียนของปโตเลมีว่าตรงกับดินแดนในส่วนของอารกันและบริเวณพม่าตอนบน ยกตัวอย่างเช่น เขากล่าวถึงคำว่า Argyra (Argyre) ซึ่งหมายถึงแผ่นดินเงินว่าคืออารกัน ซึ่งก็ตรงกับที่ เซอร์เฮนรี ญูล กล่าวไว้ แต่เขาได้อธิบายเพิ่มเติมถึงที่มาของการตีความว่าชื่อ Argyre น่าจะมีนัยบางอย่างสอดคล้องกับลักษณะของภูมิประเทศ อย่างน้อยก็ปรากฏหลักฐานว่าเคยมีเหมืองแร่เงินอยู่ในบริเวณหุบเขาชินวิน (Chindwin valley) ซึ่งอยู่ไม่ไกลนักจากแคว้นอารกัน¹² และชื่อตลาด Barakura ที่ปโตเลมีกล่าวถึงนั้น จากการคำนวณพิกัดของเส้นรุ้ง Gerini พบว่าสถานที่ดังกล่าวตรงกับที่ตั้งของเมืองโบราณ Dhannavati ซึ่งครั้งหนึ่งเคยเป็นเมืองหลวงของแคว้นอารกันตั้งแต่ช่วงกลางคริสต์ศตวรรษที่ 2 จนถึงปลายคริสต์ศตวรรษที่ 8 (ราวปี ค.ศ. 146-788) นอกจากนี้เขายังได้วิเคราะห์ว่าแม่น้ำ Tokosanna River นั้นหมายถึงแม่น้ำ

¹² G.R. Gerini, *Researches on Ptolemy's Geography of Eastern Asia* (India : Oriental Reprint, 1909), 39.

อารักษ์ ซึ่งคำนี้มีรากศัพท์มาจากภาษาเบงกอล ส่วนเมือง Zamiral และ Dabasai ของปโตเลมีก็
หมายถึงดินแดนบางส่วนของบริเวณพม่าตอนบน เป็นต้น¹³

ภาพที่ 2 แผนที่เอเชียตะวันออกเฉียงใต้ในสมัยโบราณตามที่ปรากฏอยู่ในหนังสือภูมิศาสตร์
ของปโตเลมี พิมพ์ที่กรุงโรม ในปี ค.ศ. 1508

ที่มา : Paul Wheatley, The Golden Kheronese (Connecticut : Greenwood Press, 1973),
n.pag.

¹³ โปรดดูรายละเอียดเพิ่มเติมใน G.R. Gerni, Researches on Ptolemy's Geography of Eastern Asia (India : Oriental Reprint, 1909)

นอกเหนือจากงานเขียนที่ให้ความรู้ทางภูมิศาสตร์ดังที่ได้กล่าวมาข้างต้นแล้วก็ไม่ปรากฏงานอื่น ๆ ในยุคเดียวกันที่เกี่ยวข้องกับดินแดนพม่าโดยตรง การรับรู้ของชาวตะวันตกในยุคคลาสสิกที่มีต่อดินแดนพม่าโดยแท้จริงแล้วก็เป็นเพียงเรื่องเล่าขานโดยทั่วไปถึงความมั่งคั่งของดินแดนตะวันออกที่อยู่ไกลเกินกว่าที่จะรู้จักได้ หากพิจารณาควบคู่ไปกับแผนที่แล้วจะเห็นได้ชัดว่าความรู้ในเรื่องภูมิศาสตร์ของโลกยังห่างไกลจากความเป็นจริงมาก ชาวตะวันตกในยุคนี้ยังคงเชื่อว่าโลกแบนและเรื่องราวเกี่ยวกับโลกตะวันออกยิ่งไกลออกไปก็ยิ่งเปรียบเสมือนโลกลับที่มีแต่ตำนานเล่าขานถึงความแปลกพิศดารอย่างไม่รู้จบ เราคงต้องทำความเข้าใจว่าการตีความคำบางคำหรือชื่อสถานที่ต่าง ๆ ที่ปรากฏอยู่ในแผนที่นั้นเป็นผลงานของชาวตะวันตกในยุคหลังซึ่งมีโอกาสรู้จักดินแดนพม่าโดยตรงมากกว่าบรรพบุรุษของเขา

ตำนานแห่งโลกตะวันออก

หากเราจะตั้งคำถามว่าก่อนการเดินทางมาเยือนดินแดนพม่าโดยตรงในคริสต์ศตวรรษที่ 15 ชาวตะวันตกมีโลกทัศน์อย่างไรต่อดินแดนตะวันออก นอกเหนือจากหลักฐานประเภทหนังสือภูมิศาสตร์ในยุคคลาสสิกแล้ว เรื่องราวของตำนานเกี่ยวกับโลกตะวันออกจะช่วยตอบคำถามนี้ได้เป็นอย่างดี เพราะว่าตำนานซึ่งในที่นี้หมายถึงเรื่องเล่าขานที่เล่าต่อ ๆ กันมาและแสดงให้เห็นถึงความเชื่อของคนในแต่ละยุคสมัย จะทำให้เราทราบว่าชาวตะวันตกนั้นมีความคิดและความเชื่ออย่างไรต่อดินแดนตะวันออกซึ่งในขณะนั้นยังเป็นโลกที่เขามิมีโอกาสรู้จักน้อยมาก

โดยทั่วไปแล้ว โอกาสที่ชาวตะวันตกจะรับรู้เรื่องราวเกี่ยวกับดินแดนตะวันออกมักมาจากการติดต่อค้าขายและแลกเปลี่ยนสินค้าระหว่างสองดินแดนเป็นหลัก โดยมีผู้ที่เกี่ยวข้องกับกิจกรรมการค้าเป็นผู้ถ่ายทอดเรื่องราวและมีการบอกเล่าต่อ ๆ กันมา เรื่องที่เล่าขานต่อ ๆ กันมานั้นมีการผสมปนเปทั้งส่วนที่เป็นเรื่องจริงและส่วนที่ผสมจินตนาการของผู้เล่าเอาไว้ด้วย ซึ่งอย่างหลังดูจะมีสัดส่วนที่มากกว่า ทั้งนี้คงต้องทำความเข้าใจว่าการติดต่อค้าขายระหว่างตะวันตกและตะวันออกในสมัยโบราณมิใช่การติดต่อค้าขายกันโดยตรง แต่เป็นกระบวนการที่ต้องกระทำผ่านพ่อค้าคนกลางหลากหลายเชื้อชาติและภาษา ต้องอาศัยการเดินทางเพื่อลำเลียงและขนถ่ายสินค้าด้วยระยะทางอันยาวไกลและใช้ระยะเวลาเป็นแรมปี เพราะฉะนั้นข้อมูลเกี่ยวกับโลกตะวันออกจึงถูกถ่ายทอดจากปากสู่ปาก จากความคิดสู่ความคิด และกว่าที่จะได้รับการถ่ายทอดสู่ชาวตะวันตกก็เป็นการยากที่จะแยกแยะเรื่องจริงออกจากการถูกเสริมแต่งด้วยจินตนาการ

ชาวตะวันตกในยุคคลาสสิกและยุคกลาง มีเรื่องเล่าขานเกี่ยวกับดินแดนตะวันออกในหลายลักษณะด้วยกัน สำหรับชนชั้นปกครอง พ่อค้า และนักเดินทางแล้ว ดินแดนตะวันออกเปรียบเสมือนโลกแห่งความหวังที่มีความมั่งคั่งและความร่ำรวยรออยู่ เป็นที่ทราบกันดีแล้วว่าความคิดเช่นนี้คงมาจากการที่สินค้าจากโลกตะวันออกได้กลายเป็นสิ่งซึ่งแสดงถึงความมั่งคั่งและความหรูหราในสายตาของชาวตะวันตก มีตำนานเล่าขานมาตั้งแต่ตอนต้นคริสตศตวรรษที่ 15 เป็นแหล่งของผ้าไหมอันล้ำค่าและกล่าวถึงอินเดียว่าเป็นแหล่งของเครื่องเทศ ไกลออกไปกว่านั้นยังมีเรื่องเล่าถึงดินแดนที่เต็มไปด้วยทองคำ เงิน และแร่มีค่าต่าง ๆ ด้วยความหวังและความรู้ดังกล่าวชาวตะวันตกบางกลุ่มจึงไฝ่ฝันถึงการเดินทางมาแสวงหาความร่ำรวยจากดินแดนทางตะวันออกเสมอมา ความเชื่อดังกล่าวยังเป็นแรงผลักดันต่อการค้นคว้าและแสวงหาเส้นทางมาสู่โลกตะวันออกด้วยตนเองในคริสต์ศตวรรษที่ 15 ด้วย อย่างไรก็ตาม ด้วยข้อจำกัดของความรู้ที่มีเกี่ยวกับโลกในขณะนั้น ชาวตะวันตกจึงต้องอาศัยการจินตนาการเพื่อช่วยสร้างภาพโลกตะวันออกในความเชื่อของตนขึ้นมา หรืออาจจะเป็นจินตนาการที่ผสมผสานกับเรื่องจริงที่ผู้เล่าเรื่องหรือเขียนหนังสือถึงดินแดนตะวันออกแต่งขึ้นเพราะหวังที่จะเรียกความสนใจจากผู้ฟังหรือผู้อ่าน

โลกตะวันออกที่มาจากจินตนาการเป็นโลกที่ลึกลับและเต็มไปด้วยเรื่องแปลกพิศดารที่ไม่มีในสังคมของชาวตะวันตก ในรายงานของ Scylax of Caryanda เจ้าหน้าที่ชาวกรีกที่ถูกส่งไปสำรวจและทำการลาดตระเวนบริเวณลุ่มแม่น้ำสินธุของอินเดียในราวคริสต์ศตวรรษที่ 6 ก่อนคริสตศตวรรษ เขาบรรยายไว้ถึงความมั่งคั่งของอินเดีย โดยกล่าวถึงการที่ผู้คนให้ของกำนัลแลกเปลี่ยนกันด้วยทองคำจำนวนมาก และกล่าวว่าทองคำนั้นได้มาจากรังของมดที่สร้างเป็นเนินสูงขึ้นมา (anthills) เรื่องเกี่ยวกับมดและที่มาของทองคำจึงถูกเล่าสืบต่อกันมาในหมู่ของชาวกรีกและชาวโรมัน รายงานของ Scylax นั้นเต็มไปด้วยเรื่องราวแนวแฟนตาซี เขากล่าวถึงพวกมนุษย์กินคนที่อาศัยอยู่ทางตอนใต้ และกล่าวถึงชาวอินเดียเอาไว้อย่างเกินจริงว่า ชาวอินเดียบางคนมีเท้าที่ใหญ่มากจนสามารถนำมาใช้เหมือนศรียะเพื่อทำเป็นร่มได้ในขณะที่ลงไปนอนอยู่กับพื้น¹⁴

ในช่วงระยะเวลาที่ผ่านพ้นไปชาวตะวันตกยังมีเรื่องเล่าขานที่น่าพิศวงอีกมากมายเกี่ยวกับโลกตะวันออก ยกตัวอย่างเช่น มีการเล่าขานถึงสัตว์ประหลาดหรืออสูรกายในจินตนาการของชาวตะวันตก เรื่องที่เป็นที่รู้จักได้แก่เรื่องมนุษย์ที่มีศรียะเป็นสุนัขที่อาศัยอยู่ในอินเดีย เป็นไปได้ว่าชาว

¹⁴ Donald F. Lach, *Asia in the Making of Europe* (Chicago : The University of Chicago Press, 1965), 6.

ตะวันตกคงจะผสมผสานความเชื่อเกี่ยวกับเทวดานานของตนเอาไว้ด้วยเมื่อพูดถึงดินแดนแผ่นดินที่เหล่านี้ นอกจากนี้ชาวตะวันตกยังมีความเชื่อว่าดินแดนตะวันออกส่วนที่อยู่ใกล้กับบริเวณเส้นศูนย์สูตรของโลกนั้นร้อนเกินกว่าที่มนุษย์จะอาศัยอยู่ได้ และหากแล่นเรือออกไปใกล้กับบริเวณดังกล่าวก็จะพบกับทะเลเดือดที่จะทำให้ทุกอย่างจมลงหมด

แนวคิดเกี่ยวกับโลกตะวันออกที่ผสมผสานจินตนาการอันน่าพิศวงเหล่านี้เป็นเรื่องที่เล่าขานกันในยุคคลาสสิกกรีกและโรมัน ดินแดนตะวันออกที่กล่าวถึงโดยทั่วไปแล้วก็หมายถึง "อินเดีย" มากกว่าที่จะหมายถึงดินแดนตะวันออกส่วนอื่นซึ่งแทบจะไม่มีใครรู้จักในขณะนั้น เมื่อการติดต่อค้าขายกับทางตะวันออกถูกขวางกั้นจากการขึ้นมามีอำนาจของพวกมุสลิมในราวคริสต์ศตวรรษที่ 7-8 โอกาสที่ชาวตะวันตกจะรู้จักดินแดนตะวันออกโดยตรงมากยิ่งขึ้นจึงลดน้อยลงไปด้วย ในช่วงเวลาดังกล่าวนี้เองยุโรปได้เข้าสู่ยุคกลาง¹⁵ ซึ่งเป็นยุคสมัยที่คริสต์ศาสนาเข้ามามีบทบาทและมีอิทธิพลอย่างมากต่อวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของผู้คน ต่อขนบธรรมเนียมประเพณีทัศนคติและความนึกคิด ตำนานที่เคยเล่าขานเกี่ยวกับดินแดนตะวันออกจึงถูกเสริมแต่งด้วยเรื่องราวที่มาจากคัมภีร์ไบเบิลของศาสนาคริสต์ด้วย

ข้อความที่ปรากฏอยู่ในคัมภีร์ไบเบิลกล่าวถึงการที่พระเจ้าทรงเนรมิตสร้างโลกและมนุษย์เอาไว้ในบทปฐมกาล เรื่องฟ้า สวรรค์ และแผ่นดินที่พระเจ้าทรงสร้างมีดังนี้

พระเจ้าทรงปลูกสวนแห่งหนึ่งไว้ที่เอเดน ทางทิศตะวันออก และให้มนุษย์ที่พระองค์ทรงปั้นมานั้นอยู่ที่นั่น แล้วพระองค์ทรงให้ต้นไม้ทุกชนิดที่งามน่าดูและที่น่ากินเป็นอาหารงอกขึ้นจากดิน มีต้นไม้แห่งชีวิตต้นหนึ่ง อยู่ท่ามกลางสวนนั้น กับต้นไม้แห่งความสำนึกในความดีและความชั่วต้นหนึ่งด้วย

¹⁵ คำว่า "ยุคกลาง" (Middle Age) ซึ่งเป็นคำที่สำนักปรัชญามนุษยนิยมของยุโรปนำมาใช้เป็นครั้งแรกเมื่อตอนปลายคริสต์ศตวรรษที่ 15 หมายความว่า ช่วงระยะเวลาประมาณหนึ่งพันปี คือระหว่างคริสต์ศตวรรษที่ 5 (เมื่อจักรวรรดิโรมันตะวันตกพังทลายจากการถูกโจมตีโดยชนเผ่าเยอรมัน) จนถึงคริสต์ศตวรรษที่ 15 (เมื่ออารยธรรมยุโรปสมัยกลางเสื่อมลง และอารยธรรมสมัยใหม่เริ่มเข้ามาแทนที่) ในยุคสมัยที่เรียกว่ายุคกลางนี้ คริสต์ศาสนาได้ขยายตัวอย่างรวดเร็ว ทั้งนี้เพราะในช่วงระยะเวลาที่จักรวรรดิโรมันเสื่อมลงนั้น ประชาชนพบเห็นแต่ความวุ่นวาย ความเสื่อมของสังคมและวัฒนธรรม ผู้คนจึงเริ่มหมกมุ่นกับชีวิตในโลกนี้และตั้งความหวังไว้กับชีวิตที่ดีกว่าในโลกหน้า คริสต์ศาสนาซึ่งเป็นศาสนาหนึ่งที่สอนถึงชีวิตในโลกหน้าจึงได้รับความสนใจเป็นอย่างมาก การยอมรับนับถือศาสนาคริสต์ได้แผ่ขยายครอบคลุมไปยังดินแดนต่าง ๆ ทั่วยุโรป

ภาพที่ 3 โลกตะวันออกในจินตนาการของชาวตะวันตก

ที่มา : Donald F. Lach, Asia in the Making of Europe (Chicago : The University of Chicago Press, 1965), n.pag.

มีแม่น้ำสายหนึ่งไหลจากเอเดนรตสวนนั้น จากที่นั่นก็แยกออกเป็นสี่สาย ชื่อแม่น้ำสายที่หนึ่งคือปิซอน เป็นแม่น้ำที่ไหลรอบแผ่นดินฮาวิล่าห์ ที่นั่นมีแร่ทองคำ ทองคำที่เมื่อนั้นเป็นทองคำเนื้อดี และมียางไม้ตะคร้ำและโมรา ชื่อแม่น้ำสายที่สองคือกิโฮน ไหลรอบแผ่นดินคูช ชื่อแม่น้ำสายที่สามคือไทกริส ไหลไปทางทิศตะวันออกของเมืองฮัสซีเรีย และแม่น้ำสายที่สี่ชื่อยูเฟรติส¹⁶

ชาวตะวันตกในยุคกลางเชื่อว่าดินแดนตะวันออกสุดเป็นจุดกำเนิดของโลกและเป็นที่ตั้งของสวนสวรรค์แห่งเอเดนตามที่ปรากฏอยู่ในพระคัมภีร์ แม่น้ำสายสำคัญที่ชาวตะวันตกรู้จักซึ่งได้แก่ แม่น้ำสินธุและแม่น้ำคงคาของอินเดีย แม่น้ำไนล์ และแม่น้ำยูเฟรติส ถูกเชื่อมโยงว่าหมายถึงแม่น้ำสี่สายที่ไหลออกจากสวนเอเดน นักปราชญ์ในยุคกลางที่ศึกษาในเรื่องเกี่ยวกับการกำเนิดและพัฒนาการของจักรวาลยืนยันว่า "พระเจ้าทรงกำหนดให้สวนเอเดนอยู่ทางทิศตะวันออกสุดของโลก"¹⁷ งานเขียนที่ไม่ปรากฏนามผู้แต่งแต่เป็นที่รู้จักในราวกลางคริสต์ศตวรรษที่ 7 ชื่อว่า *Ravenna Cosmography* กล่าวถึงความเชื่อที่ว่า "แดนสวรรค์เป็นประเทศไกลสุดทางทิศตะวันออก ไกลออกไปจากดินแดนที่เรารู้จัก"¹⁸ งานของนักภูมิศาสตร์ในยุคกลางสะท้อนให้เห็นถึงศรัทธาและความเชื่อที่มาจากคัมภีร์ไบเบิลด้วยเช่นเดียวกัน ในขณะที่ความรู้ด้านภูมิศาสตร์ที่ชาวกรีกและชาวโรมันเคยศึกษาไว้ดูจะไม่ได้ได้รับการสานต่อเท่าใดนัก

เมื่อเข้าสู่ยุคแห่งการทำสงครามครูเสด¹⁹ ซึ่งก็คือช่วงเวลาตั้งแต่ปลายคริสต์ศตวรรษที่ 11 ถึงคริสต์ศตวรรษที่ 13 ตำนานที่เกี่ยวข้องกับดินแดนตะวันออกสะท้อนให้เห็นถึงอิทธิพลของแนวคิดในการเผยแพร่คริสต์ศาสนาและความมุ่งหวังของชาวคริสต์เตียนในการทำสงครามให้ชนะพวกมุสลิม มีเรื่องเล่าเกี่ยวกับ **เซนต์โทมัส (St. Thomas)** สาวกผู้เผยแพร่คริสต์ศาสนารุ่นแรก ๆ

¹⁶ พระคริสตธรรมคัมภีร์: พันธสัญญาเดิมและพันธสัญญาใหม่ (ฮ่องกง : สมาคมพระคริสตธรรมไทย, 1988), 3.

¹⁷ Thomas Suarez, *Early Mapping of Southeast Asia*, 69.

¹⁸ Ibid.

¹⁹ สงครามครูเสด (Crusades) คือสงครามศาสนาระหว่างฝ่ายคริสต์ศาสนิกชนและมุสลิม เพื่อชิงกรุงเยรูซาเล็ม นครศักดิ์สิทธิ์ของพวกเขาจากพวกมุสลิม เป็นสงครามที่ยืดเยื้อตั้งแต่ ค.ศ. 1095-1291 มีทั้งหมดด้วยกัน 8 ครั้ง เมื่อสิ้นสงครามครั้งสุดท้าย นครเยรูซาเล็มก็ยังคงตกอยู่ในอำนาจของพวกมุสลิมอยู่, ดูรายละเอียดใน จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, คณะอักษรศาสตร์, อารยธรรมสมัยโบราณ - สมัยกลาง (กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2540), 189.

ในอินเดีย และมีตำนานอันโด่งดังเกี่ยวกับ Prester John ผู้ปกครองชาวคริสต์เตียนที่ทรงอำนาจ อยู่ในดินแดนด้านทิศตะวันออกของโลกมุสลิม ผู้ซึ่งจะสามารถช่วยชาวคริสต์เตียนในการทำสงครามกับชาวมุสลิมได้ ตำนานเกี่ยวกับ Prester John เริ่มเป็นที่กล่าวขานตั้งแต่ราวปี ค.ศ. 1165 เมื่อทางยุโรปได้รับจดหมายที่อ้างว่ามาจาก Prester John รายละเอียดในจดหมายกล่าวถึงความมั่งคั่งและความเจริญรุ่งเรืองของอาณาจักรคริสต์เตียนที่อยู่ในดินแดนตะวันออก พร้อมทั้งมีคำประกาศที่แสดงให้เห็นถึงความตั้งใจที่จะทำสงครามกับผู้ที่เป็นศัตรูกับพระเจ้า เรื่องราวของ Prester John ได้รับความสนใจอย่างมากจากชาวยุโรปในยุคกลางและเป็นตำนานที่สร้างความหวังให้กับนักบวชชาวครูเสดและนักเดินทางในยุคนั้น ในคริสต์ศตวรรษที่ 13 เมื่อมารโค โปโล ออกเดินทางมายังดินแดนตะวันออกโดยมีจุดหมายปลายทางอยู่ที่ประเทศจีน เขาพยายามค้นหาอาณาจักรคริสต์เตียนที่ว่ามีในดินแดนของเอเชียด้วย อย่างไรก็ตาม หลังจากที่เขาเดินทางกลับถึงเวนิสในราวปี ค.ศ. 1296 เรื่องเล่าขานและตำนานเกี่ยวกับโลกตะวันออกที่มีมาในอดีตก็ถูกแทนที่ด้วยเรื่องราวใหม่ ๆ จากประสบการณ์ของมารโค โปโล นับเป็นครั้งแรกที่เรื่องราวเกี่ยวกับจีนและเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ถูกถ่ายทอดสู่โลกตะวันตก

หนังสือของ มารโค โปโล และนักเดินทางในยุคกลาง

การเดินทางมายังเอเชียของนักเดินทางในยุคกลางเริ่มเกิดขึ้นอย่างจริงจังในคริสต์ศตวรรษที่ 13 ซึ่งก็เป็นผลสืบเนื่องจากการขึ้นมามีอำนาจของพวกมองโกล ตลอดระยะเวลาว่าหนึ่งศตวรรษที่พวกมองโกลปกครองจีนและแผ่ขยายอิทธิพลตามแนวเส้นทางการค้าทางบกจากยุโรปมายังเอเชียตะวันออก ชาวตะวันตกสามารถเดินทางข้ามทวีปอันกว้างใหญ่ได้อย่างปลอดภัยจากการคุกคามของพวกชนเผ่าเร่ร่อนและพวกพ่อค้าชาวมุสลิม ละตินยุโรปซึ่งมีศูนย์อำนาจของศาสนจักรอยู่ที่กรุงโรมเริ่มส่งคณะมิชชันนารีไปเผยแพร่คริสต์ศาสนาที่อาณาจักรของพวกมองโกล เพราะหวังอยู่ลึก ๆ ว่าการโน้มน้าวให้องค์จักรพรรดิหันมานับถือศาสนาคริสต์จะช่วยให้ยุโรปมีพันธมิตรร่วมทำสงครามกู้ดินแดนศักดิ์สิทธิ์คืนมาจากการยึดครองของพวกมุสลิมได้ แม้ว่าความมุ่งหวังดังกล่าวจะไม่ประสบผลสำเร็จเท่าที่ควร แต่ผลลัพธ์อันยิ่งใหญ่ที่เกิดขึ้นตามมาก็คือการค้นพบแหล่งอารยธรรมจีน ที่มาของสินค้าล้ำค่าดังเช่น ผ้าไหม และในช่วงเวลาดังกล่าวนี้นักเดินทางคนสำคัญนามว่า มารโค โปโล ได้ออกเดินทางแสวงโชคและกลับมาพร้อมกับข้อมูลเกี่ยวกับโลกตะวันออกที่ชาวยุโรปไม่เคยรู้มาก่อน

ภาพที่ 4 ภาพวาดของ มาร์โค โปโล ซึ่งจัดแสดงที่ห้องภาพ Monsignore Badia ที่กรุงโรม
ที่มา : Hugh Clifford, Further India : Being the Story of Exploration from the Earliest Times in Burma, Malaya, Siam and Indo China (Bangkok : White Lotus, 1990), 24.

มาร์โค โปโล (Messer Marco Polo) เป็นชาวเวนิส เขาออกเดินทางมายังจีนในปี ค.ศ.1271 พร้อมกับพ่อและพี่ชายของเขา พร้อมด้วยบาทหลวงในนิกายโดมินิกันอีก 2 คน เมื่อมาถึงราชสำนักของพวกมองโกลในปี ค.ศ. 1275 มาร์โค โปโล มีโอกาสเข้ารับราชการกับจักรพรรดิ กุบไลข่าน ซึ่งในขณะนั้นทรงมีนโยบายรับชาวต่างชาติเข้าทำงานเพื่อเป็นการคานอำนาจและป้องกันไม่ให้ขุนนางจีนมีอิทธิพลมากเกินไป นับเป็นโอกาสอันดีอย่างยิ่งสำหรับมาร์โค โปโล เพราะตลอดระยะเวลา 17 ปีที่เขาทำงานและใช้ชีวิตอยู่ในจีน เขาได้เรียนรู้วัฒนธรรมหลายอย่างของชาวตะวันออก และยังมีโอกาสเดินทางไปยังสถานที่อันห่างไกลของจีนอีกหลายแห่งเพื่อจดบันทึกข้อมูลเกี่ยวกับภูมิประเทศและประชากรให้กับทางราชสำนัก เมื่อครั้งเดินทางมาถึง

มณฑลยูนนานแคว้นทางตอนใต้ของจีนที่มีพรมแดนเชื่อมต่อกับด้านเหนือของเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ เขามีโอกาสได้ยินเรื่องราวเกี่ยวกับอาณาจักรเมียน ซึ่งนักวิชาการเชื่อว่าหมายถึงอาณาจักรพม่านั่นเอง

มารโค โปโล จึงเป็นชาวตะวันตกคนแรกที่กล่าวถึงอาณาจักรพม่าได้อย่างชัดเจนขึ้น เขากล่าวว่า "พวกเมียนอยู่ทางตอนใต้ ในเขตที่ตั้งแนวเดียวกับอินเดีย" และหลังจากใช้เวลาเดินทาง 15 วัน ผ่าน "สถานที่หลายแห่งที่เข้าถึงได้ยากและผ่านป่าอันกว้างใหญ่" ก็จะสามารถเดินทางถึงเมืองหลวงของอาณาจักรแห่งนี้²⁰ อาณาจักรเมียนที่กล่าวถึงนี้แท้ที่จริงก็คืออาณาจักรพุกามของพม่า ซึ่งในขณะนั้นต้องทำสงครามกับกองกำลังทหารตาร์ดที่จักรพรรดิคุบไลข่านส่งเข้าไปปราบปรามหลังจากที่พม่าปฏิเสธการส่งบรรณาการให้กับราชสำนักมองโกล มารโค โปโล ได้เขียนรายงานถึงการศึกครั้งนี้ไว้อย่างละเอียด เหตุการณ์ครั้งนี้เกิดขึ้นในปี ค.ศ. 1277 จุดเริ่มต้นที่ทำให้อาณาจักรพุกามพังทลายลงในอีก 10 ปีต่อมา ช่วงเวลาดังกล่าวตรงกับรัชสมัยของพระเจ้านรสีหบดี (ค.ศ. 1256-1287) พระมหากษัตริย์ผู้ที่พงศาวดารพม่ากล่าวถึงพระองค์ว่าเป็น "ตโยกะปเยมิน" หรือ "กษัตริย์ผู้วิงหนีชาวจีน" มารโค โปโลกล่าวว่าในที่สุดแล้วอาณาจักรพุกามก็ถูกจักรพรรดิคุบไลข่านเข้ายึดครอง ดังข้อความที่ปรากฏข้างล่างนี้

*... the king of Mien and Bangala, who was a very puissant prince, with much territory and treasure and people; and he was not yet subject to the Great Khan, though it was not long after that the latter conquered him and took from him both the kingdoms I have named.*²¹

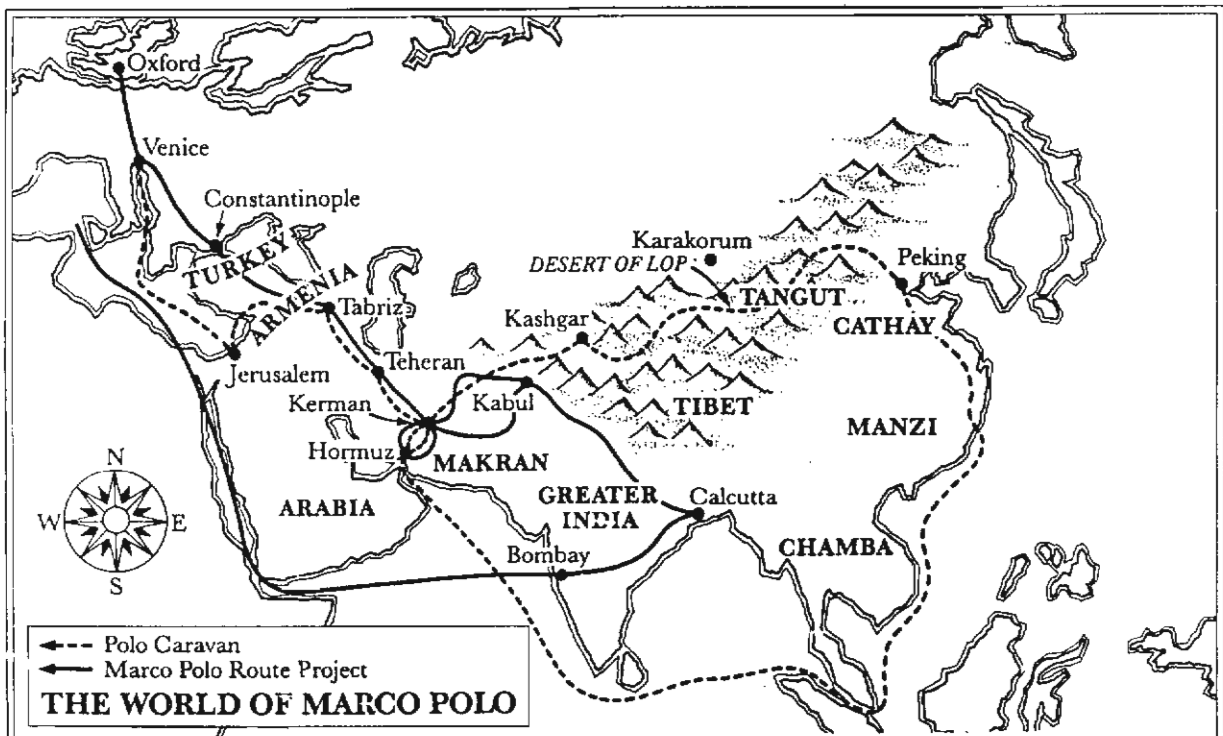
มารโค โปโล กลับถึงเวนิสในปี ค.ศ. 1295 โดยออกเดินทางจากเขตฟูเกียน (Fukien) ของจีนในปี ค.ศ. 1292 สิ่งที่น่าสนใจก็คือในตอนขากลับเขาได้ใช้เส้นทางที่ผ่านทางเอเชียตะวันออกเฉียงใต้โดยแวะพักที่สุมาตราก่อนที่จะมุ่งสู่ลังกาและอินเดีย ในระหว่างที่เดินทางกลับเขาได้สังเกตและบันทึกเรื่องราวเกี่ยวกับดินแดนต่าง ๆ เอาไว้ด้วย ซึ่งก็เป็นดินแดนที่เขาได้ไปเยือนด้วยตนเองหรืออาจจะได้ยินได้ฟังมาจากนักเดินทางชาติอื่นรวมทั้งจากผู้ร่วมเดินทางที่เป็นชาวพื้นเมืองในส่วนของเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ นอกจากสุมาตราแล้ว มารโค โปโลได้กล่าวถึงจัมปา

²⁰ Thomas Suarez, *Early Mapping of Southeast Asia*, 76.

²¹ Ibid.

และชาวเอาไว้ด้วย แต่เรื่องราวที่เขาพูดถึงได้รับการวิจารณ์จากนักวิชาการยุคปัจจุบันว่าเป็นข้อมูลที่
 ที่ดูยุ่งเหยิงและค่อนข้างสับสน²² จอห์น ครอฟอร์ด ได้เคยวิจารณ์งานของ มาร์โค โปโล เอาไว้ว่า
 สิ่งที่มาร์โค โปโล กล่าวถึงเอเชียตะวันออกเฉียงใต้นั้นดูเสมือนว่าเป็นมุมมองของชาวจีนมากกว่าที่
 จะเป็นมุมมองของชาวตะวันตก เขามักจะเปรียบเทียบสิ่งที่พบเห็นกับความยิ่งใหญ่ของจีนเสมอ
 ที่จริงแล้วก็ไม่น่าแปลกใจนักหากว่าเขาจะมีมุมมองเช่นนั้นจริง ๆ เพราะวามาร์โค โปโล จากบ้าน
 เกิดของตนมาตั้งแต่อายุ 17-18 และมาใช้ชีวิตอยู่ในจีนเกือบ 20 ปี

ภาพที่ 5 แผนที่การเดินทางของมาร์โค โปโล

ที่มา : Tim Severin, *Tracking Marco Polo* (London : The Guernsey Press, 1984), n.pag.

หลังจากที่กลับสู่บ้านเกิด เขาเริ่มมีชื่อเสียงและเป็นที่รู้จักในนาม *Il Milione*²³ ซึ่งก็คองมี
 นัยแสดงถึงการกลับมาพร้อมกับความร่ำรวยและข้อมูลมากมายเกี่ยวกับตะวันออก หนังสือของ
 เขามีชื่อที่สอดคล้องกับเนื้อหาว่า *The Description of the World* ถูกแต่งขึ้นในราวปี ค.ศ.

²² ดูรายละเอียดได้ใน Hugh, Clifford, *Further India* (Bangkok : White Lotus, 1990), 24-33.

²³ ภาษาอิตาเลียน แปลว่า จำนวนหลายล้าน (millions)

1298-99 ซึ่งเป็นช่วงเวลาที่เขาถูกคุมขังอยู่ที่เมืองเจนัวในฐานะเชลยสงคราม มาร์โค โปโล ได้บอกให้นักเขียนเรื่องแนวผจญภัยชื่อดังนามว่า Rustichello of Pisa เขียนเรื่องราวและประสบการณ์ของเขาออกเป็นหนังสือ ภายหลังจากที่เขียนเสร็จหนังสือของมาร์โค โปโล มีชื่อเสียงโดยทันที และเป็นที่ยอมรับอย่างกว้างขวางในยุโรป สำหรับนักวิชาการในยุคปัจจุบัน งานของมาร์โค โปโล อาจจะมีข้อที่ต้องวิพากษ์อยู่หลายประเด็น แต่สำหรับชาวยุโรปในยุคนั้นและในอีกหลายร้อยปีต่อมาแล้ว หนังสือของเขาเป็นแหล่งข้อมูลที่ดีที่สุดในยุคเกี่ยวกับเอเชียเท่าที่เคยมีมา

ที่จริงแล้วยังมีนักเดินทางอีกหลายคนที่ไม่ได้เดินทางไปทำงานและใช้ชีวิตอยู่ที่จีนเฉกเช่นเดียวกับ มาร์โค โปโล หากแต่ในจำนวนคนเหล่านี้ไม่มีใครที่บันทึกประสบการณ์ของตัวเองเอาไว้ได้อย่างเป็นชิ้นเป็นอันดังที่มาร์โค โปโลได้ทำไว้ ในปี ค.ศ. 1291 ซึ่งเป็นปีก่อนที่มาร์โค โปโล จะเดินทางออกจากเมืองจีน บาทหลวงนิกายฟรานซิสกัน นามว่า จอห์น แห่งมอนเต คอร์วิโน (John of Monte Corvino) ก็กำลังออกเดินทางออกจากอิตาลีเพื่อมายังจีน คณะของบาทหลวงท่านนี้เดินทางถึงอินเดียโดยผ่านทางออร์มุซ และอาวเปอร์เซีย และหลังจากอยู่ที่ฝั่งโคโรเมนเดลราว ๆ หนึ่งปีก็เดินทางต่อไปทางเรือจนถึงเมืองจีน บาทหลวงจอห์น มาถึงจีนในปี ค.ศ. 1294 ช่วงเวลา ก่อนหน้าที่จักรพรรดิคุบไลข่านจะสิ้นพระชนม์เพียงเล็กน้อย เขาสามารถชักชวนให้เจ้าชายตาร์ตองค์ หนึ่งที่เป็นพระญาติกับคุบไลข่านหันมานับถือศาสนาคริสต์ได้เป็นผลสำเร็จ และเริ่มดำเนินการสร้างโบสถ์ของชาวคริสต์เตียนขึ้นในจีน นับเป็นช่วงเวลาเริ่มต้นของการติดต่อระหว่างคณะมิชชันนารีจากอิตาลีกับราชสำนักมองโกล ซึ่งจะยืนยาวไปจนถึงครึ่งศตวรรษ การที่บาทหลวงสอนศาสนาใช้เส้นทางเดินเรือที่ต้องผ่านไปมาในมหาสมุทรอินเดียและช่องแคบมะละกา ก็ส่งผลให้ดินแดนเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ได้รับความสนใจมากขึ้นในหนังสือเดินทางของสมัยนั้น

นอกเหนือจากหนังสือของมาร์โค โปโลแล้ว มีรายงานชิ้นสำคัญอีกเล่มหนึ่งที่ให้ข้อมูลเกี่ยวกับตะวันออกเอาไว้ในคริสต์ศตวรรษที่ 14 รายงานฉบับนี้เป็นผลงานของพระโรมันคาทอลิกที่เดินทางไปเผยแผ่ศาสนาอยู่ในอินเดียและจีนนามว่า โอดोरิกแห่งฟอร์เตโนเน (Odoric of Pordenone) โอดोरิกเริ่มต้นการเดินทางของเขาในราวปี ค.ศ. 1318 และกลับสู่อิตาลีในปี ค.ศ. 1330 การเดินทางของโอดोरิกเป็นไปในลักษณะที่ตรงกันข้ามกับของมาร์โค โปโล เมื่อออกจากอิตาลีเขามุ่งหน้าสู่เมืองคอนสแตนติโนเปิล เมืองท่าศูนย์กลางการค้าที่สำคัญของยุโรปตะวันออกในขณะนั้น เพื่อใช้เส้นทางทางบกข้ามสู่อ่าวเปอร์เซีย หลังจากนั้นเขาก็ลงเรือเพื่อมุ่งสู่ชายฝั่งมะละบาร์ของอินเดีย โอดोरิกแวะพักอยู่ที่อินเดียตะวันตกในระหว่างปี ค.ศ. 1321 ก่อนที่จะ

ภาพที่ 6 ภาพวาดของ โอดริค แห่งฟอร์เดโนเน

ที่มา : Hugh Clifford, Further India : Being the Story of Exploration from the Earliest Times in Burma, Malaya, Siam and Indo China (Bangkok : White Lotus, 1990), 36.

เดินทางไปยังจีนโดยใช้เส้นทางผ่านช่องแคบมะละกา เขากล่าวถึงสุมาตรา ซวา และจัมปา ดังที่มารโค โปโล เคยกล่าวถึงไว้ แต่เป็นไปได้ว่าโอดริคได้แวะที่ซวาด้วยตนเองในขณะที่มารโค โปโล พุดถึงซวาจากการบอกเล่าอีกทีหนึ่ง เขาใช้ระยะเวลา 1 ปี เพื่อเดินทางจากอินเดียไปจีน ในมุมมองของโอดริค จีนเป็นดินแดนที่มีแต่ความยิ่งใหญ่ขึ้นมา ไม่ว่าจะเป็นพระราชวังที่โอ่อ่าสวยงาม ความกว้างใหญ่ของแม่น้ำเหลืองและแม่น้ำแยงซี เขากล่าวว่าเมืองกวางตุ้ง (Canton) "ใหญ่กว่าเวนิส 3 เท่า" และ "ศิลปะทั้งหมดของอิตาลีก็ไม่เท่ากับที่กวางตุ้งแห่งเดียวมี"²⁴ นอกจากนี้เขายังตื่นตะลึงในวัฒนธรรมการห่อเท้าของหญิงสาวชาวจีนและการที่ชายจีนปล่อยให้เล็บยาวมากอย่างผิดปกติเพื่อให้เป็นเครื่องแสดงถึงการเกิดในตระกูลที่ดี

²⁴ Donald F. Lach, Asia in the Making of Europe, 41.

โอดริคใช้เวลาอยู่ที่จีนอย่างน้อย 3 ปี ก่อนที่จะเดินทางกลับสู่อิตาลีโดยใช้เส้นทางทางบกที่มารโค โปโล เคยใช้มาก่อน เขากลับถึงอิตาลีในปี ค.ศ. 1330 และบอกให้น้องชายเขียนรายงานการเดินทางของเขาออกเป็นหนังสือ งานของโอดริคมีชื่อเสียงเป็นอันดับสองรองจากงานของ มารโค โปโล และเป็นงานที่แพร่หลายอย่างกว้างขวางในยุคฟื้นฟูศิลปวิทยาของยุโรป สิ่งที่สำคัญก็คือโอดริคเป็นนักเดินทางในยุคกลางคนสุดท้ายที่จะได้กล่าวถึงตำนานของ Prester John เพราะเขาให้ข้อคิดเห็นเอาไว้ว่า “เรื่องเล่าของ Prester John มีส่วนที่เป็นความจริงอยู่ไม่ถึงหนึ่งในร้อยของสิ่งที่เล่าต่อ ๆ กันมา”²⁵ เซอร์ เรมอนด์ บีชีย์ ชมว่าหนังสือของโอดริค “ให้ภาพของเอเชียไว้อย่างน่าสนใจ ได้เรื่องราวที่สมบูรณ์ยิ่งกว่านักเดินทางสอนศาสนาอื่น ๆ ในสมัยนั้น”²⁶ แม้ว่างานของเขาจะไม่ได้กล่าวถึงพม่า และอาจจะมีข้อผิดพลาดต่าง ๆ อยู่บ้าง แต่รายงานของโอดริคก็ช่วยให้ภาพของเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ตามที่มารโค โปโล บรรยายไว้สมบูรณ์ยิ่งขึ้น

อย่างไรก็ดี หลังจากช่วงเวลาที่โอดริคเดินทางกลับสู่ยุโรปได้เพียงแค่วันไม่กี่ทศวรรษ นักเดินทางสอนศาสนามารุ่นหลังจากเขาเริ่มประสบกับสภาวะที่ยากลำบากขึ้นในการเดินทางไปยังจีน การเสื่อมอำนาจลงของพวกมองโกลในตอนกลางคริสต์ศตวรรษที่ 14 ทำให้การใช้เส้นทางทางบกผ่านเอเชียกลางเริ่มไม่ปลอดภัยและขบเซาเลงในที่สุด เพราะพวกมองโกลไม่สามารถควบคุมชนเผ่าเร่ร่อนตามรายนทางได้อีกต่อไป และเมื่อราชวงศ์หมิงก้าวขึ้นมามีอำนาจแทนพวกมองโกลในปี ค.ศ. 1368 ความสัมพันธ์โดยตรงระหว่างยุโรปและจีนที่มีมาก่อนหน้านี้ก็เริ่มตกต่ำลง

อาจกล่าวได้ว่า ช่วงเวลากว่าหนึ่งศตวรรษซึ่งนักวิชาการชาวตะวันตกเรียกว่าเป็นยุคแห่ง “Mongol Peace” นั้น ชาวยุโรปสามารถเดินทางข้ามทวีปอันกว้างใหญ่ของเอเชียได้ จนจรดฝั่งมหาสมุทรแปซิฟิก และการใช้เส้นทางเดินเรือผ่านเอเชียตะวันออกเฉียงใต้และน่านน้ำของมหาสมุทรอินเดียในช่วงคริสต์ศตวรรษที่ 13 – 14 ก็เป็นการเปิดโลกทัศน์ของชาวตะวันตกให้หลุดพ้นจากตำนานแห่งโลกลับที่มีมาตั้งแต่ยุคโบราณ ไม่มีเรื่องเล่าถึงตำนานของ Prester John อีกต่อไปในดินแดนของเอเชียแม้ว่าตำนานเรื่องนี้จะยังมีอยู่จนถึงคริสต์ศตวรรษที่ 15 เพราะชาวตะวันตกคาดหวังว่าอาณาจักรของกษัตริย์ชาวคริสเตียนผู้ยิ่งใหญ่อาจจะมืออยู่ ณ ดินแดนส่วนหนึ่งส่วนใดของทวีปแอฟริกาตอนในแทน มาถึงตอนนี้ชาวตะวันตกเริ่มตระหนักถึงโลกแห่งการค้าที่มั่งคั่งและรุ่งเรืองที่มีอยู่ในดินแดนตะวันออก หนังสือและรายงานของนักเดินทางในยุคกลาง

²⁵ Ibid.

²⁶ ดี.จี.อี. ฮอลล์, ประวัติศาสตร์เอเชียตะวันออกเฉียงใต้, 1 : 293.

ตอนปลายได้ช่วยเปิดเผยการเมืองอยู่จริงของแหล่งอารยธรรมจีนและอินเดียให้เป็นที่รู้จัก และที่สำคัญยิ่งไปกว่านั้นก็คือเริ่มมีการกล่าวถึงดินแดนบางส่วนของเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ โดยเฉพาะบริเวณกลุ่มเกาะ อาทิเช่น ชวาและสุมาตรา ซึ่งเป็นแหล่งที่มาของเครื่องเทศ สินค้าที่มีความสำคัญและกำลังเป็นที่นิยมกันอย่างแพร่หลายในยุโรป อย่างไรก็ตาม จะเห็นได้ว่างานของนักเดินทางในยุคกลางตอนปลายจะกล่าวถึงดินแดนของเอเชียตะวันออกเฉียงใต้เฉพาะรัฐหรือเมืองท่าที่ตั้งอยู่ตามเส้นทางการเดินเรือผ่านช่องแคบมะละกาเป็นส่วนใหญ่ ดินแดนส่วนภาคพื้นทวีปนั้นแทบจะไม่ได้รับการกล่าวถึง ยกเว้นจัมปาซึ่งตั้งอยู่บนแนวชายฝั่งของเวียดนามในปัจจุบัน และคงเป็นเมืองที่เรือต้องแวะพักก่อนที่จะถึงจีน เรื่องราวของพม่ามีกล่าวถึงไว้เพียงเล็กน้อยในงานของมาริโอ โปโล โดยที่ยังไม่มีหลักฐานใดยืนยันว่ามาริโอ โปโล ได้เคยเดินทางไปเยือนพม่าด้วยตัวเองจริง ๆ อย่างไรก็ตาม ข้อมูลที่ มาริโอ โปโล บันทึกไว้ก็มีส่วนช่วยให้นักวิชาการในปัจจุบันสามารถอธิบายได้ถึงการล่มสลายลงของอาณาจักรพุกาม

เมื่อยุโรปก้าวเข้าสู่คริสต์ศตวรรษที่ 15 เส้นทางการติดต่อค้าขายระหว่างเอเชียและยุโรปได้เปลี่ยนกลับมาใช้เส้นทางทางทะเลอีกครั้ง พ่อค้าและนักเดินทางซึ่งส่วนใหญ่เป็นชาวอิตาลีได้ใช้เส้นทางสายนี้เพื่อเดินทางมาติดต่อค้าขายกับเมืองท่าสำคัญ ๆ ของอินเดีย และโดยผ่านการเดินทางเข้ามาติดต่อค้าขายกับอินเดียนี้เองที่ทำให้พ่อค้าและนักเดินทางชาวตะวันตกเริ่มได้ยินคำบอกเล่าเกี่ยวกับดินแดนพม่าจากพวกพ่อค้าพื้นเมืองที่ทำการค้าอยู่ตามเมืองท่าบริเวณชายฝั่งโคโรแมนเดล จนกระทั่งในปี ค.ศ. 1435 พ่อค้าชาวเมืองเวนิสผู้มีนามว่า นิโคโล ดิ คอนติ ได้แล่นเรือเข้ามายังปากแม่น้ำริมน้ำอารกัน และเดินทางเข้าสู่อาณาจักรพม่าตอนในจนถึงกรุงอังวะ เรื่องราวของดินแดนพม่าจึงเริ่มปรากฏอยู่ในหลักฐานของชาวตะวันตกอย่างจริงจังตั้งแต่คริสต์ศตวรรษที่ 15 เป็นต้นมา

บทที่ 3

หลักฐานของชาวตะวันตกที่เกี่ยวกับพม่าในคริสต์ศตวรรษที่ 15

ในช่วงเวลากว่า 100 ปีของคริสต์ศตวรรษที่ 15 จนถึงช่วงเวลาเริ่มต้นของคริสต์ศตวรรษที่ 16 ดินแดนพม่าและดินแดนอื่น ๆ ของภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ยังมิได้มีการติดต่อหรือมีปฏิสัมพันธ์ทางการค้าที่ปรากฏอย่างเด่นชัดกับชาวตะวันตกเหมือนดังเช่นภายหลังจากการเข้ามาของชาวโปรตุเกส แต่ถึงกระนั้นเราก็คงพบหลักฐานงานเขียนของชาวตะวันตกที่เกี่ยวกับพม่าปรากฏอยู่ในรายงานการเดินทางสู่อินเดียของพ่อค้าและนักเดินทางชาวอิตาลี 3 คนด้วยกัน เริ่มต้นด้วยงานเขียนซึ่งเป็นผลพลอยได้จากการกลับมาสารภาพบาปของพ่อค้าชาวเวนิสผู้มีนามว่า **นิโคโล ดิคอนติ** ซึ่งเขาผู้นี้ได้กล่าวถึงการเดินทางเข้าสู่เมืองอรกัน เมืองอังวะ และเมืองพะโค ในช่วงเวลาราวปี ค.ศ. 1435 หลังจากนั้นอีกราวครึ่งศตวรรษพ่อค้าชาวเจนัวผู้มีนามว่า **ไฮเอโรนิโม เดอซานโต สเตฟาโน** ได้เดินทางเข้ามาทำการค้าที่เมืองพะโค ซึ่งในขณะนั้นตรงกับรัชสมัยของพญาราม (1492-1526) กษัตริย์ผู้ปกครองกรุงหงสาวดี (พะโค) แม้ว่าเขาจะต้องพบกับความผิดหวังแต่ก็ยังคงกลับมาเขียนรายงานที่เล่าถึงประสบการณ์การเดินทางของตนเอาไว้ นักเดินทางคนสุดท้ายที่ได้กล่าวถึงเมืองพะโคในช่วงรัชกาลเดียวกันกับสเตฟาโนได้แก่ **ลูโดวิโค ดี วาร์เธมา** หนังสือการเดินทางของเขามีชื่อเสียงอย่างมากในยุโรป นอกเหนือจากเมืองพะโคแล้ว วาร์เธมายังได้กล่าวถึงวิถีชีวิตของผู้คนที่เมืองตะนาวศรีเอาไว้ด้วย

รายงานการเดินทางของชาวอิตาลีทั้ง 3 คนนี้มีความน่าสนใจหลายประการด้วยกัน ทั้งในแง่ของที่มาที่ไปของเอกสาร ซึ่งได้รับการแปลออกสู่หลายภาษา และยังถูกตีพิมพ์อีกหลายครั้ง นับตั้งแต่คริสต์ศตวรรษที่ 15 เป็นต้นมา จำนวนครั้งที่ได้รับการแปลและถูกตีพิมพ์นับว่ามีความสำคัญเพราะมันแสดงให้เห็นว่าชาวยุโรปในแต่ละยุคสมัยมีความสนใจในเรื่องราวที่มาจากพ่อค้าและนักเดินทางเหล่านี้มากเพียงใด นอกเหนือไปจากเรื่องการค้าตีพิมพ์และการเผยแพร่ของข้อมูลแล้ว วัตถุประสงค์หรือที่มาของงานเขียนแต่ละเรื่องก็มีความน่าสนใจด้วยเช่นเดียวกัน เพราะรายงานการเดินทางแต่ละเรื่องก็มีที่มาและวัตถุประสงค์ในการเขียนแตกต่างกันออกไป เรามีอาจสรุปได้โดยง่ายอย่างที่เป็นที่เข้าใจกันโดยทั่วไปว่า หลักฐานของชาวตะวันตกที่เกี่ยวกับพม่านั้นเป็นผลมาจากการเดินทางเข้ามาของชาวตะวันตกและคนเหล่านี้ได้จัดบันทึกข้อมูลเกี่ยวกับดินแดนแห่ง

นี้เอาไว้ เรื่องราวของดินแดนพม่าที่ปรากฏอยู่ในงานเขียนเหล่านี้แม้ว่าจะเป็นสัดส่วนที่น้อยเมื่อเทียบกับเนื้อหาโดยรวมทั้งหมด แต่ข้อมูลที่เรารู้ได้จากพ่อค้าและนักเดินทางในคริสต์ศตวรรษที่ 15 ก็ช่วยตอบคำถามได้ว่าชาวตะวันตกเริ่มรู้จักดินแดนพม่าได้อย่างไร มีเมืองใดบ้างที่ได้รับการกล่าวถึงไว้ในหลักฐานของชาวตะวันตกในยุคนี้ ในบทนี้เราจะได้ศึกษาในรายละเอียดเกี่ยวกับหลักฐานงานเขียนที่ได้มาจากพ่อค้าและนักเดินทางชาวอิตาลีเฉพาะคนไป

รายงานการเดินทางของ นิโคโล ดี คอนติ (The Travels of Nicolo de Conti in the East in the Early Part of the Fifteenth Century)

หนังสือประวัติศาสตร์พม่าโดยทั่วไปที่เขียนถึงหลักฐานของชาวตะวันตกมักกล่าวไว้เพียงเล็กน้อยว่า ชาวตะวันตกคนแรกที่เคยเดินทางมาเยือนพม่าในช่วงครึ่งแรกของคริสต์ศตวรรษที่ 15 และได้ให้ข้อมูลเกี่ยวกับดินแดนแห่งนี้เอาไว้จากประสบการณ์ที่พบเห็นด้วยตนเองเป็นพ่อค้าชาวเวนิสมีนามว่า นิโคโล ดี คอนติ (Nicolo de Conti) โดยเขามีโอกาสเดินทางมาเยือนเมืองตะนาวศรี อารกัน อังวะ และพะโค จากข้อมูลอันน้อยนิดนี้เราอาจจะสันนิษฐานได้โดยง่ายว่าคงจะมีพ่อค้าชาวเวนิสผู้หนึ่ง เดินทางมาค้าขายยังต่างแดนและมีโอกาสเดินทางมาไกลจนถึงเมืองต่าง ๆ ที่ขึ้นอยู่ภายในดินแดนพม่าขณะนั้น และจะด้วยเหตุผลอันใดก็ตามชาวเวนิสผู้นี้คงจะเขียนรายงานการเดินทางของตนเองขึ้น และนี่คงจะเป็นที่มาของบันทึกและรายงานของนักเดินทางชาวตะวันตกที่ได้รวมเรื่องราวของพม่าเอาไว้ ข้อสันนิษฐานดังกล่าวมีส่วนถูกอยู่บ้าง แต่ประเด็นที่น่าสนใจเป็นอย่างยิ่งก็คือ นิโคโล ดี คอนติ ไม่ได้เป็นผู้เขียนรายงานการเดินทางของตนเองขึ้น รายงานการเดินทางของเขาถูกบันทึกและเรียบเรียงขึ้นโดย Poggio Bracciolini เลขาธิการแห่งองค์สันตะปาปา ผู้ทำหน้าที่ไต่สวนคอนติอย่างละเอียดในกรณีที่เขามายื่นคำร้องเพื่อขอไต่บาปและขอกลับมาเป็นคริสตศาสนิกชนอีกครั้งภายหลังจากที่เขาเดินทางกลับถึงบ้านเกิดเมืองนอนของตนเองในราวปี ค.ศ. 1441 องค์สันตะปาปา Eugenius IV สั่งให้คอนติบอกเล่าประวัติของตนเองพร้อมทั้งเหตุผลในการขอไต่บาปครั้งนี้กับเลขาธิการของพระองค์

Poggio Bracciolini เป็นนักมนุษยนิยม (Humanist) และเป็นนักปราชญ์ผู้มีความรู้อย่างฉลาดปราดเปรื่องในยุคนั้น เขาได้ทำการซักถาม Conti อย่างละเอียดพร้อมทั้งแสดงข้อคิดเห็นบางประการที่แสดงให้เห็นถึงความเชื่อและความรู้พื้นฐานเกี่ยวกับงานเขียนของนักเดินทางที่มีมาก่อนหน้านี้ จากข้อความในรายงานการเดินทางของนิโคโล ดี คอนติ ที่เขาเรียบเรียงขึ้น Poggio เขียนไว้ดังนี้

ชาวเวนิสนามว่า *Nicolo* ผู้ซึ่งเคยเดินทางไปถึงตอนในของอินเดีย มาพบองค์สันตะปาปา *Eugenius* (เขาเดินทางมาฟลอเรนซ์เป็นครั้งที่สองแล้ว) ด้วยจุดประสงค์และความปรารถนาอย่างแรงกล้าเพื่อขอรับการชำระบาป ด้วยว่าเมื่อตอนเขากลับจากอินเดีย เขามาถูกกักตัวอยู่ที่อียิปต์ ในทะเลแดง²⁷ เขาถูกบังคับให้ละทิ้งศรัทธาในพระเจ้าอย่างยากที่จะขัดขืนได้ มิใช่ว่ากลัวว่าตัวเองจะต้องตาย หากแต่เขาเกรงว่าอันตรายอาจจะเกิดแก่ภรรยาและบุตรที่ร่วมเดินทางมาด้วย ข้าพเจ้าพึงพอใจในการสนทนากับเขาเป็นอย่างมาก (ด้วยเรื่องราวมากมายที่บอกเล่าโดยคนผู้นี้เป็นสิ่งมีคุณค่าต่อการเรียนรู้) ข้าพเจ้าชักถามเขาอย่างขมิ้มมัน ทั้งในที่ประชุมที่ประกอบด้วยนักปราชญ์ผู้รู้ทั้งหลาย และที่บ้านของข้าพเจ้าเอง จึงได้มาซึ่งเรื่องราวซึ่งสมควรจดจำและเขียนออกเป็นหนังสือ คนผู้นี้สนทนาอย่างเอาจริงเอาจังอย่างผู้ที่เทียบไปด้วยความรู้และประสบการณ์จากการเดินทางสู่ดินแดนอันห่างไกล จากการพบเห็นวัฒนธรรมที่แตกต่างของชาวอินเดีย และยังรวมไปถึงสัตว์ พืช และเครื่องเทศ ซึ่งผลิตขึ้นในแต่ละท้องถิ่น รายงานของเขาเปิดเผยสิ่งที่เป็นเรื่องจริงและไม่ใช่อะไรที่ก่อกำเนิดขึ้น เขาเดินทางไปไกลกว่านักเดินทางคนใดที่เคยไปมา และเท่าที่หลักฐานของเราเคยมีบอกไว้ เพราะเขาได้เดินทางเลยบริเวณลุ่มแม่น้ำคงคาออกไป และไปไกลกว่าเกาะ *Taprobana*²⁸ จุดที่ไม่มีหลักฐานใดยืนยันว่าเคยมีชาวยุโรปเดินทางไปถึง ยกเว้นผู้นำทัพของพระเจ้าอเล็กซานเดอร์มหาราช และพลเมืองของโรมัน ...²⁹

จากข้อความข้างต้น Poggio ได้แสดงให้เห็นถึงภูมิความรู้ที่เขามีเกี่ยวกับเรื่องราวการติดต่อระหว่างยุโรปและอินเดียในยุคคลาสสิกกรีกและโรมัน เขายังได้อ้างถึงงานของ Pliny เอาไว้ด้วยในบทหน้าที่เขาวิจารณ์เรื่องเล่าของคอนติ อย่างไรก็ดี เป็นที่น่าสังเกตว่า Poggio ออกจะกล่าวเกินจริงอยู่สักเล็กน้อยตรงที่เขาขย่งว่านิโคโล ดี คอนติ เดินทางไปไกลกว่าที่เคยมีชาวยุโรปคนใดเคยไปมา เป็นการยากที่จะเชื่อว่าเขาไม่รู้จักงานของมารโค โปโล หรือนักเดินทางคนอื่น ๆ ที่แพร่หลายก่อนหน้านี้

ในราวปี ค.ศ. 1447 หรือ 1448 Poggio ได้ทำการสรุปและเรียบเรียงเรื่องราวการเดินทางของคอนติออกมาเป็นครั้งแรกด้วยภาษาละตินซึ่งเป็นภาษาที่ใช้กันอย่างเป็นทางการในหมู่

²⁷ น่าจะหมายถึงตอนที่เขาเดินทางอยู่ในทะเลแดง ซึ่งเป็นช่องทางที่พวกอียิปต์กำลังมีอิทธิพลอยู่

²⁸ นักวิชาการในปัจจุบันตีความว่า *Taprobana* หมายถึงเกาะสุมาตรา

²⁹ แปลถอดความจาก "The Travels of Nicolo Conti, in the East, in the Early Part of Fifteenth Century," in *India in the Fifteenth Century*, ed., R.H. Major (London : Printed for the Hakluyt Society, 1857), 1.

ศาสนจักร ต่อมาได้มีการคัดลอกงานเขียนชิ้นนี้อีกหลายครั้ง ทั้งที่เขียนด้วยภาษาละตินและที่แปลออกมาเป็นภาษาอิตาลี เรื่องราวการเดินทางของคอนติถูกรวมไว้ในหนังสือ *Historia de varietate fortunae* ฉบับพิมพ์ครั้งที่ 2 ซึ่งพิมพ์ออกมาในราวปี ค.ศ. 1485 – 86 Poggio เขียนหนังสือประวัติศาสตร์เล่มนี้ขึ้นเพื่อสรุปความรู้เกี่ยวกับโลกภายนอกที่ชาวยุโรปในยุคตนเองรู้จัก หนังสือเล่มนี้มีทั้งหมด 4 เล่มด้วยกัน เนื้อหาส่วนที่เกี่ยวกับอินเดียและดินแดนที่ไกลกว่าอินเดียออกไปซึ่งมีเรื่องราวการเดินทางของ นิโคโล ดี คอนติ รวมอยู่ด้วยนั้นอยู่ในเล่มที่ 4 ต้นฉบับอันเก่าแก่ของหนังสือเล่มนี้ราว 40 ส่วนวน ที่ถูกคัดลอกและพิมพ์ซ้ำออกมาตั้งแต่ช่วงกลางคริสต์ศตวรรษที่ 15 ยังคงมีบางส่วนหลงเหลือมาจนกระทั่งทุกวันนี้³⁰ นอกเหนือจากฉบับที่คัดลอกด้วยภาษาละตินและภาษาอิตาลีแล้ว รายงานการเดินทางของคอนติยังถูกตีพิมพ์ที่เมืองลิสบอนด้วยภาษาโปรตุเกสในราวปี ค.ศ. 1495 และไม่นานนักต่อจากนั้นก็ได้รับการตีพิมพ์เป็นภาษาสเปน หลังจากนั้นอีกราวครึ่งศตวรรษรายงานการเดินทางของคอนติถูกนำมาตีพิมพ์อีกครั้งในหนังสือชุด *Delle Navigationni et Viaggi* หนังสือชุดคลาสสิกที่รวมเรื่องราวทั้งหมดเกี่ยวกับบันทึกและรายงานของนักเดินทางในคริสต์ศตวรรษที่ 15 - 16 ประพันธ์โดย Giovanni Battista Ramusio (1485 – 1557) นักมนุษยนิยมชาวเวนิสผู้สร้างผลงานที่ยิ่งใหญ่เกี่ยวกับการรวบรวมข้อมูลของนักเดินทาง

ในคริสต์ศตวรรษที่ 17 เราไม่พบหลักฐานเรื่องการตีพิมพ์รายงานการเดินทางของ นิโคโล ดี คอนติ แต่อย่างใด หรือไม่ก็อาจจะยังไม่มีใครค้นคว้าเกี่ยวกับเรื่องนี้ในช่วงเวลาดังกล่าว จนกระทั่งในปี ค.ศ. 1723 ต้นฉบับภาษาละตินของหนังสือ *Historia de varietate fortunae* ทั้ง 4 เล่ม ของ Poggio ได้ถูกตีพิมพ์ที่กรุงปารีส และจากต้นฉบับสำนวนภาษาฝรั่งเศสนี้เองที่ John Winter Jones ผู้ดูแลรักษาหนังสือและสิ่งพิมพ์ในพิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติของอังกฤษ ได้นำเรื่องราวการเดินทางของนิโคโล ดี คอนติ มาแปลออกเป็นภาษาอังกฤษเป็นครั้งแรก งานแปลชิ้นนี้ถูกนำมาพิมพ์รวมไว้ในหนังสือ *India in the Fifteenth Century* ซึ่งพิมพ์ออกมาในปี ค.ศ. 1857³¹

³⁰ W. Sensburg, "Poggio Bracciolini und Nicolo de Conti in ihrer Bedeutung fur die Geographie des Renaissancezeitalters," *Mitteilungen der K.K. geographischen Gesellschaft in Wien*, XLIX (1906), 283, quoted in Donald F. Lach, *Asia in the Making of Europe*, 69.

³¹ หนังสือ *India in the Fifteenth Century* เป็นหนังสือที่ตีพิมพ์งานเขียนของนักเดินทางในคริสต์ศตวรรษที่ 15 ที่กล่าวถึงอินเดียและดินแดนบางส่วนของเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ในปัจจุบัน หนังสือเล่มนี้ประกอบด้วยงานเขียนของนักเดินทาง 4 คนด้วยกัน ซึ่งได้แก่ (1) เรื่องราวการเดินทางของทูตชาวเปอร์เซียใน

เรื่องราวของพม่าที่ปรากฏอยู่ในรายงานการเดินทางของนิโคโล ดิ คอนติ เปรียบเสมือน ผลพลอยได้จากกรณีที่ชาวอิตาลีมีความสนใจในการเดินทางมาติดต่อค้าขายกับอินเดีย เรามีโอกาสกล่าวได้ว่าชาวตะวันตกในยุคนี้สนใจหรือมุ่งที่จะเดินทางมาพม่าโดยตรง แต่คงเป็นเพราะเมื่อสามารถเดินทางมาจนถึงอ่าวเบงกอล โอกาสที่จะแวะตามเมืองท่าที่ทำการค้าในบริเวณนี้จึงเกิดขึ้นตามมา

จากคำให้การของนิโคโล ดิ คอนติ เขาเป็นชาวเวนิสที่มาจากตระกูลขุนนาง เมื่อตอนเป็นหนุ่มเขาได้พำนักอาศัยอยู่ที่เมืองดามัสกัส และทำการค้าอยู่ที่เมืองนี้ก่อนที่จะเริ่มต้นเดินทางสู่ดินแดนตะวันออก เมืองดามัสกัสเป็นเมืองศูนย์กลางการค้าแห่งหนึ่งของซีเรียซึ่งในขณะนั้นมีบทบาทสำคัญในขายสินค้าที่มาจากตะวันออกให้กับชาวยุโรป เราไม่รู้เวลาที่แน่นอนว่า คอนติ เริ่มต้นการเดินทางสู่ตะวันออกในปีใด แต่หลังจากที่เขาเรียนรู้ภาษาอาหรับอยู่ที่เมืองดามัสกัสได้ระยะหนึ่ง เขาได้เตรียมสินค้าและเข้าร่วมกับกองคาราวานของกลุ่มพ่อค้าราว 600 คน ที่กำลังจะมุ่งหน้าสู่เปอร์เซีย กลุ่มพ่อค้าที่เขาร่วมเดินทางมาด้วยเดินทางผ่านทะเลทรายอาระเบียจนมาถึงลุ่มน้ำยูเฟรติสอันเป็นที่ตั้งของกรุงแบกแดด ณ เมืองนี้เขาได้ลงเรือของชาวพื้นเมืองเพื่อมุ่งสู่เมืองฮอร์มุซ เมืองท่าที่ตั้งอยู่ตรงบริเวณปากอ่าวเปอร์เซีย เมื่อออกจากเมืองฮอร์มุซ คอนติเดินทางมาถึงเมืองศูนย์กลางการค้าแห่งหนึ่งของเปอร์เซีย เขาเรียกเมืองนี้ว่า Calacatia หลังจากพักอยู่ที่เมืองนี้สักระยะหนึ่ง เขาก็เรียนภาษาเปอร์เซียซึ่งต่อมาภายหลังนับว่าเป็นประโยชน์กับเขามาก นอกจากนี้เขายังได้เปลี่ยนการแต่งกายให้เป็นที่นิยมตามแบบอย่างคนเมืองนี้ด้วย และเขาได้แต่งกายเช่นนี้ตลอดการเดินทางที่เหลือของเขา ที่เมือง Calacatia นี้ คอนติได้ร่วมลงทุนระวางสินค้าในเรือกับพ่อค้าชาวเปอร์เซียและเดินทางมาด้วยกันจนถึงเมือง Cambay ของอินเดีย จากเมืองนี้เขาเริ่มเก็บเกี่ยวประสบการณ์การใช้ชีวิตอยู่ในอินเดีย เรียนรู้เกี่ยวกับเครื่องเทศหลากชนิดที่ปลูกอยู่ที่นี้ และยังสามารถจำวิถีชีวิตและจารีตประเพณีของคนพื้นเมือง เขาเริ่มเดินทางเข้าไปยังดินแดนตอนในและไปเยือนเมืองสำคัญ ๆ ของอินเดียอีกหลายเมือง อาทิเช่น เมือง Deccan และเมือง Mailapur

---

รัชสมัยของพระเจ้า Shah Rukh : Narrative of the Voyage of Abd-er-Razzak (2) เรื่องราวการเดินทางของพ่อค้าชาวเวนิส : The Travels of Nicolo Conti in the East in the Early Part of the Fifteenth Century (3) เรื่องราวการเดินทางของพ่อค้าชาวรัสเซีย : The Travels of Athanasius Nikitin of Twer และ (4) เรื่องราวการเดินทางของพ่อค้าชาวเจนัว : The Journey of Hieronimo di Santo Stefano ปัจจุบันหนังสือเล่มนี้เป็นหนังสือหายาก (สำหรับประเทศไทย) มีอยู่ที่สำนักวิทยบริการ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ซึ่งปัจจุบันตั้งอยู่ใกล้กับเมืองมัทราส (Madras) บนชายฝั่งโคโรแมนเดล เป็นต้น ในระหว่างการใช้ชีวิตอันยาวนานอยู่ที่อินเดียคอนติได้แต่งงานกับหญิงสาวชาวอินเดียและมีบุตรด้วยกัน 4 คน

ต่อมาคอนติและครอบครัวได้เริ่มต้นการเดินทางอีกครั้ง เขากล่าวถึงขนาดของเกาะลังกาและกล่าวว่าเกาะนี้ปกครองโดยคนเชื้อสายพราหมณ์ “ซึ่งเป็นที่รู้จักกันดีว่าฉลาดกว่าคนกลุ่มอื่น พวกพราหมณ์เป็นนักปราชญ์ที่ยิ่งใหญ่ อุทิศทั้งชีวิตเพื่อการศึกษาด้านโหราศาสตร์ และยังปลุกฝังในเรื่องคุณงามความดีและความมั่งคั่งแห่งชีวิต”³² หลังจากนั้นคอนติเดินทางสู่เกาะสุมาตราที่ซึ่งเขากล่าวว่ามีเครื่องเทศอยู่อย่างมากมายมหาศาล แต่อีกสิ่งหนึ่งที่เขาพยายามยืนยันก็คือผู้คนที่นี่โหดเหี้ยมและดุร้าย เขาพักอยู่ที่เกาะนี้เป็นเวลา 1 ปี เมื่อออกจากเกาะสุมาตรา เรือของเขาต้องผจญลมมรสุมอยู่ 16 วัน ก่อนที่จะมาถึง “เมือง Temassari (ตะนาวศรี) ซึ่งตั้งอยู่ปากแม่น้ำที่มีชื่อเดียวกับเมืองนี้ ดินแดนนี้อุดมสมบูรณ์ไปด้วยช้างจำนวนมาก และนกหายากหลากหลายพันธุ์”³³ คอนติกล่าวถึงเมืองตะนาวศรีไว้เพียงเล็กน้อยเท่านั้น ตามหลักฐานทางประวัติศาสตร์แล้วเมืองตะนาวศรีเป็นเมืองท่าทางฝั่งตะวันตกของภาคพื้นทวีป ตัวเมืองตั้งอยู่ลึกเข้าไปในแม่น้ำ 7 ลีเออ (ประมาณ 31 กิโลเมตร) ตรงปากแม่น้ำมีเกาะเล็ก ๆ อยู่เกาะหนึ่งชื่อมะริด เป็นเมืองท่าที่งดงามและมั่นคงที่สุด มีทางเข้าที่สะดวกทุกเวลาและเข้าเทียบท่าได้หลายแห่ง นอกจากนี้เมืองท่าแห่งนี้ยังตั้งอยู่ในจุดยุทธศาสตร์บนเส้นทางการค้าระหว่างช่องแคบมะละกา เบงกอล ลังกา พะโค และชายฝั่งโคโรแมนเดล

เมื่อออกจากเมืองตะนาวศรีเขาเดินทางโดยเรือขึ้นไปทางทิศเหนือของอ่าวเบงกอลและเข้าสู่ปากแม่น้ำคงคา เขาล่องเรือขึ้นลงตามแม่น้ำสายนี้โดยแวะพักตามเมืองต่าง ๆ ที่ตั้งอยู่ริมฝั่งแม่น้ำหลายเมืองด้วยกันก่อนที่จะมุ่งสู่ปากแม่น้ำ Racha³⁴ คอนติกล่าวว่า

... เขาล่องเรือขึ้นไปตามแม่น้ำสายนี้ (Racha) ใช้เวลาในการเดินทาง 6 วัน ก่อนที่จะมาถึงเมืองที่ใหญ่มาก ๆ ซึ่งมีชื่อเดียวกับแม่น้ำ และตั้งอยู่บนฝั่งของแม่น้ำนี้ด้วย เมื่อ

³² R.H. Major, ed., "The Travels of Nicolo Conti, in the East, in the Early Part of Fifteenth Century," in *India in the Fifteenth Century* (London : Printed for the Hakluyt Society, 1857), 8.

³³ Ibid., 9.

³⁴ R.H. Major ให้คำอธิบายไว้ในเชิงอรรถว่าหมายถึง Arakan (อารกัน)

อยู่เมืองนี้พอสมควรแล้ว เขาเดินทางผ่านเทือกเขาที่กว้างว่างเปล่า ไม่มีผู้คนอาศัยอยู่เลย³⁵ อีก 17 วัน ต่อจากนั้นก็เดินทางผ่านทุ่งราบกว้างอีก 15 วัน ในที่สุดเขาก็มาถึงแม่น้ำที่ใหญ่กว่าแม่น้ำคงคา ซึ่งผู้คนที่นี่เรียกว่า Dava³⁶ เมื่อล่องเรือขึ้นไปตามแม่น้ำสายนี้อีก 1 เดือน เขามาถึงเมืองชั้นสูงที่มีชื่อเสียงและเกียรติยศยิ่งกว่าเมืองใด ๆ ชื่อว่า Ava (อังวะ) ระยะโดยรอบของเมืองนี้วัดได้ 15 ไมล์³⁷

ที่เมืองอังวะนี้คอนติได้กล่าวถึงประเพณีทำ Sonalia ของคนพื้นเมืองเอาไว้อย่างละเอียด ซึ่งดูแล้วออกจะเป็นเรื่องที่แปลกประหลาดและน่าตื่นตะลึงในสายตาของชาวยุโรป นอกจากนี้เขายังได้บรรยายถึงสัตว์หลายชนิดซึ่งเป็นสัตว์เฉพาะของภูมิภาคนี้ ซึ่งได้แก่ ช้าง แรด และงูเห่ามขนาดยักษ์ เป็นต้น เมื่อออกจากเมืองอังวะเขามุ่งออกสู่ทะเลอีกครั้ง และหลังจากที่เดินทางอยู่ 17 วัน เขาก็มาถึงปากแม่น้ำของเมืองพะโค ซึ่งในตอนนั้นเขาเรียกเมืองนี้ว่า "Panconia" คอนติกล่าวว่าพะโคเป็นเมืองที่มีชื่อเสียงมากเมืองหนึ่ง ระยะโดยรอบของเมืองนี้เท่ากับ 12 ไมล์ เขาอยู่ที่เมืองนี้เป็นเวลา 4 เดือน และที่เมืองนี้เขาพบว่ามีการปลูกต้นองุ่นด้วย คอนติกล่าวถึงเรื่องนี้ไว้ว่า " ที่นี่เป็นเพียงแห่งเดียวที่เราพบต้นองุ่น แต่ที่นี่ไม่มีไวน์ พวกเขา (ชาวพะโค) ไม่ได้ใช้ผลองุ่นด้วยจุดประสงค์ของการผลิตไวน์"³⁸ เขายังได้กล่าวถึงพืชผลอื่น ๆ ที่พะโคมี และก็รวมไปถึงเครื่องเทศบางชนิด

ช่วงเวลาที นิโคโล ดิ คอนติ เดินทางมาเยือนเมืองพะโคนั้นตรงกับรัชสมัยของพญาราม (บิณนยารันที่ 1) พระเจ้าแผ่นดินผู้ปกครองกรุงหงสาวดีหรือพะโคในช่วงเวลาระหว่างปี ค.ศ. 1426 –1446 ในขณะที่กรุงหงสาวดีหรือเมืองพะโคซึ่งเป็นเมืองหลวงของอาณาจักรมอญทางตอนล่างกำลังอยู่ในภาวะสงบสุขและมีความมั่งคั่งสมบูรณ์ เมืองพะโคเป็นศูนย์กลางการค้าขายและที่พักพิงของพ่อค้าชาวต่างประเทศ เมืองท่าทั้งสามแห่งของอาณาจักรมอญในขณะนั้น ซึ่งได้แก่ เมาะตะมะ สิเรียม และพะสิม ก็ทำการค้าขายอย่างสม่ำเสมอกับอินเดีย มะละกา และหมู่เกาะ

³⁵ น่าจะหมายถึงเทือกเขาอารกันโยมา (Arakan Yoma) เทือกเขาที่ตั้งอยู่ทางทิศตะวันตกของอาณาจักรพม่า

³⁶ แม่น้ำอิระวดี

³⁷ R.H. Major, ed., "The Travels of Nicolo Conti, in the East, in the Early Part of Fifteenth Century," in *India in the Fifteenth Century*, 11.

³⁸ *Ibid.*, 15.

ของชาวมลายู เมื่อออกจากพะโค คอนติเดินทางสู่บริเวณกลุ่มเกาะอีกครั้งซึ่งคราวนี้เขาแวะพักที่ชวา ก่อนจะเดินทางกลับไปอินเดีย และกลับสู่เวนิสโดยใช้เส้นทางผ่านทะเลแดงและอียิปต์

หากมองในภาพรวมแล้ว จะเห็นได้ว่ารายงานการเดินทางของคอนติมีลักษณะแบบ คำให้การมากกว่าที่จะเป็นบันทึกการเดินทางส่วนบุคคล ซึ่งก็หมายความว่าเรื่องราวการเดินทางของเขาซึ่งปรากฏออกมาเป็นงานเขียนโดยเลขานุการขององค์สันตะปาปานั้น มีรูปแบบของการตอบคำถามว่าเขาไปที่ใดมาบ้าง เดินทางไปยังเมืองต่าง ๆ เหล่านั้นด้วยวิธีไหน และคิดว่ามีเรื่องอะไรบ้างที่น่าสนใจในสายตาของชาวตะวันตก และนี่ก็เป็นที่มาของข้อมูลอันน้อยนิดที่เราทราบจากคำให้การของชาวตะวันตกคนแรกที่เคยเดินทางมาเยือนพม่าด้วยตนเอง รายละเอียดเกี่ยวกับข้อมูลส่วนตัวของนิโคโล ดิ คอนติและครอบครัวมีอยู่ค่อนข้างน้อยในงานที่ Poggio เรียบเรียงขึ้น เราไม่รู้ว่าเขายังซีพ้อย่างไรหรือด้วยวิธีไหนสำหรับการใช้ชีวิตอันยาวนานในต่างแดน ข้อมูลที่เจาะจงเกี่ยวกับการทำการค้าในตะวันออกก็มีอยู่น้อยมาก ทั้ง ๆ ที่เรื่องเหล่านี้มีความน่าสนใจอยู่ไม่น้อยสำหรับประสบการณ์ชีวิตของพ่อค้าชาวตะวันตกคนหนึ่ง สิ่งที่ Poggio เรียบเรียงขึ้นสะท้อนให้เห็นว่าเขาอาจจะเลือกในสิ่งที่ควรจะถ่ายทอดออกมา เพราะเรื่องราวเหล่านี้จะต้องถูกเผยแพร่ในสภาพของศาสนจักร และอาจจะถูกเผยแพร่ออกสู่สาธารณชนด้วยวิธีการใดวิธีการหนึ่ง การพยายามปกปิดข้อมูลทางการค้าบางส่วนจึงเป็นเหตุผลที่เป็นไปได้ในสภาพการณ์ที่มีการแข่งขันทางการค้าที่สูงมากในยุโรป หรือแม้แต่ในหมู่พ่อค้าชาวอิตาลีด้วยกันเองโดยเฉพาะอย่างยิ่งระหว่างพ่อค้าชาวเวนิสและชาวเจนัว

มาถึงตอนนี้เราทราบแล้วว่าพ่อค้าและนักเดินทางชาวเวนิสคือชาวตะวันตกกลุ่มแรกที่เดินทางมาค้าขายกับโลกตะวันออกก่อนหน้าชาวยุโรปชาติอื่น แต่นอกเหนือจากชาวเวนิสแล้วชาวเจนัวซึ่งเป็นคู่แข่งทางการค้าคนสำคัญก็พยายามเดินทางมาค้าขายในอินเดียและตะวันออกไกลด้วยเช่นเดียวกัน และหนึ่งในจำนวนนี้ก็มีอยู่คนหนึ่งที่เคยเดินทางมาค้าขายจนถึงเมืองพะโค เขาผู้นี้มีนามว่า ไฮเอโรนิโม เดอ ซานโต สเตฟาโน

รายงานการเดินทางของ ไฮเอโรนิโม เดอ ซานโต สเตฟาโน (Account of the Journey of Hieronimo de Santo Stephano, a Genoese)

ในราวปี ค.ศ. 1493 พ่อค้าชาวเจนัวนามว่า ไฮเอโรนิโม เดอ ซานโต สเตฟาโน ได้เริ่มเดินทางออกจากอียิปต์เพื่อมุ่งสู่กรุง Calicut ของอินเดีย และเดินทางต่อไปยังดินแดน

อื่น ๆ ของตะวันออก จุดมุ่งหมายในการเดินทางของเขาก็เพื่อหาเส้นทางทำการค้าแบบกึ่งกำไร ในต่างแดน พ่อค้าชาวเจนัวผู้นี้ได้เดินทางไปทำการค้าถึงเมืองพะโค แต่เขาก็โชคร้ายที่ต้องประสบเคราะห์กรรมที่ยากจะลืมเลือน เขาเป็นชาวตะวันตกคนที่สองนับจาก นิโคโล ดี คอนติ ที่ได้เดินทางมาเยือนพม่าและบอกเล่าประสบการณ์อันยากลำบากของตนจากการทำการค้ากับพระเจ้าแผ่นดิน ซึ่งในขณะนั้นตรงกับรัชสมัยของพญาราม ษัตริย์ผู้ปกครองกรุงหงสาวดีหรือพะโคในช่วง ปี ค.ศ. 1492 - 1526

ซานโต สเตฟาโนใช้ชีวิตและเดินทางอยู่ในตะวันออกราว 6 ปี เขาและเพื่อนร่วมเดินทางชาวอิตาลีซึ่งมีนามว่า Hieronimo Adomo ได้ออกจากอิตาลีและมุ่งสู่กรุงโคโรของอียิปต์ ที่นี้เขาได้ซื้อสินค้าพวกลูกบิดหินปะการังและสินค้าอีกหลายรายการเพื่อเตรียมนำไปขายที่อินเดีย หลังจากนั้นเขาและเพื่อนได้ใช้เส้นทางผ่านทางทะเลแดง โดยแวะพักในหลายเมืองที่ตั้งอยู่ตามชายฝั่งก่อนที่จะมาถึงเมืองเอเดน (Aden)³⁹ ที่เมืองนี้เขากล่าวว่าผู้คนส่วนใหญ่เป็นพวกแขกมัวร์ และที่นี่เป็นท่าเรือที่ใหญ่โต เขาอยู่ที่เมืองนี้เป็นเวลา 4 เดือน ก่อนที่จะลงเรือที่มุ่งสู่กรุง Calicut ของอินเดีย ซึ่งใช้เวลาในการเดินทางประมาณ 35 วัน ที่อินเดียเขาได้กล่าวถึงการปลุกผีไทยและขิง และยังได้กล่าวถึงประเพณีบางอย่างของชาวอินเดีย อาทิเช่น การบูชาวัวและพระอาทิตย์หรือการที่หญิงสาวชาวอินเดียสามารถมีสามีได้หลายคนตามความพอใจ ซึ่งเรื่องดังกล่าวก็สอดคล้องกับคำให้การของนิโคโล ดี คอนติ จากกรุง Calicut สเตฟาโนและเพื่อนได้เดินทางสู่เกาะลังกาที่ซึ่งเขากล่าวว่ามีการปลุกผีอันตราย แต่เขาได้แวะพักที่นี่เพียงแค่วันเดียวเท่านั้น ก่อนที่จะใช้เวลาเดินทางอีก 12 วัน จนมาถึงชายฝั่งโคโรแมนเดล เขากล่าวว่าผู้คนแถบนี้เป็นพวกที่บูชาทวารูปและยังได้กล่าวถึงธรรมเนียมที่หญิงม่ายจะต้องเผาตัวเองตายตามสามีของตน เขาและเพื่อนทำการค้าอยู่แถบนี้เป็นเวลา 7 เดือน ก่อนที่จะออกเดินทางต่อไปยังเมืองพะโค

สเตฟาโนกล่าวว่าหลังจากที่ลงเรือจากฝั่งโคโรแมนเดลมาได้ 12 วัน เขาและเพื่อนก็เดินทางมาถึงเมืองใหญ่เมืองหนึ่งชื่อว่าเมืองพะโค เขาเป็นชาวตะวันตกคนแรกที่เรียกชื่อเมืองนี้ได้

³⁹ เมืองเอเดน (Aden) ตั้งอยู่บนชายฝั่งทิศตะวันตกเฉียงใต้ของคาบสมุทรอาระเบีย เมืองนี้เป็นเมืองท่าสำคัญที่ตั้งอยู่ตรงเส้นทางเข้าออกระหว่างทะเลแดงกับทะเลอาระเบีย ในครั้งนั้นเมืองเอเดนเป็นจุดศูนย์กลางการค้าทางเรือที่สำคัญจากอียิปต์สู่อินเดีย ปัจจุบันเมืองนี้เป็นเมืองหลวงของประเทศเยเมน

อย่างถูกต้อง แต่ก็ยังมีข้อที่เข้าใจผิดตรงที่เขาคิดว่า “ดินแดนส่วนนี้เรียกว่าอินเดียตอนล่าง”⁴⁰ อย่างไรก็ตาม สิ่งที่เขากล่าวถึงเมืองพะโคโดยรวมนั้นนับว่ามีความน่าสนใจและเป็นให้การข้อมูลเพิ่มเติมที่แตกต่างจากสิ่งที่นิโคโล ดิ คอนติเคยกล่าวไว้ เขากล่าวพาดพิงถึงการสงครามระหว่างกรุงอังวะและกรุงพะโค ซึ่งก็สอดคล้องกับเหตุการณ์ทางประวัติศาสตร์ของการสงครามระหว่างพระเจ้ามังฆ้อง (ค.ศ.1481–1502) แห่งกรุงอังวะและพญาราน (บินนยารันที่ 2 : ค.ศ. 1492-1526) แห่งกรุงพะโค ซึ่งความขัดแย้งระหว่างกษัตริย์พม่าที่ปกครองกรุงอังวะกับกษัตริย์มอญที่ปกครองกรุงพะโคนั้นแท้ที่จริงมีมาช้านานแล้วตั้งแต่ตอนปลายคริสต์ศตวรรษที่ 14 ทั้งสองเมืองจำเป็นต้องทำสงครามรบพุ่งกันเป็นพัก ๆ ก็ด้วยเหตุที่อังวะต้องการแสวงหาท่าเรือและเส้นทางออกสู่ทะเลนอกเหนือจากเรื่องของการเกิดสงครามระหว่าง 2 เมืองนี้แล้ว สเตฟาโนยังได้เล่าถึงประสบการณ์การทำการค้ากับพระเจ้าแผ่นดินของเมืองพะโคเอาไว้ด้วย

.... ที่มีเจ้าเหนือหัวที่อิ่งใหญ่ ผู้ซึ่งครอบครองช้างมากกว่า 1,000 เชือก และในทุก ๆ ปี พระองค์สามารถขยายพันธุ์เพิ่มได้อีก 500 เชือก เมืองนี้อยู่ห่างจากเมืองอีกเมืองหนึ่งซึ่งมีชื่อว่าอังวะด้วยการเดินทางทางบก 15 วัน ที่เมืองอังวะมีทับทิมอยู่มากมาย และมีอัญมณีอื่น ๆ อีกหลายชนิด ความปรารถนาของพวกเราคือการเดินทางไปยังเมืองนี้ (อังวะ) แต่ในขณะนั้นกษัตริย์ของทั้งสองเมืองกำลังทำสงครามกันอยู่ ดังนั้นจึงไม่มีผู้ใดได้รับอนุญาตให้เดินทางไปมาระหว่างอังวะและพะโค พวกเราได้ถูกบังคับให้ขายสินค้าที่เรามีที่เมืองพะโค ซึ่งมีรูปแบบการค้าที่มีเพียงพระเจ้าแผ่นดินเท่านั้นที่จะสามารถซื้อสินค้าเหล่านี้ได้ พระองค์เป็นพวกที่เคารพศรัทธาและนับถือเทวรูปเจกเช่นเดียวกับที่ได้กล่าวมาแล้ว⁴¹ สำหรับพระเจ้าแผ่นดินพระองค์นี้เราต้องขายสินค้าที่เรามีอยู่ทั้งหมดให้กับพระองค์ ราคาของสินค้าทั้งหมดเมื่อรวมกันแล้วเท่ากับ 2,000 ducuts⁴² แต่เมื่อเราต้องการที่จะได้รับเงินค่าสินค้าเราก็ถูกบังคับให้รออยู่ที่นั่นเป็นเวลาถึง 1 ปีครึ่ง ด้วยการให้เหตุผลที่คลุมเครือ

⁴⁰ R.H. Major, ed., “Account of the Journey of Hieronimo di Santo Stefano, a Genovese, addressed to Messer Giovan Jacobo Mainer,” in *India in the Fifteenth Century* (London : Printed for the Hakluyt Society, 1857), 6.

⁴¹ เขาได้เคยกล่าวถึงการที่ผู้ปกครองและผู้คนชาวอินเดียเป็นพวกที่เคารพนับถือเทวรูปเอาไว้ครั้งหนึ่งแล้วเมื่อตอนที่เขียนถึงอินเดีย

⁴² เหรียญทองซึ่งแต่ก่อนใช้กันทั่วไปในยุโรป

และการเกิดสงครามดังที่ได้กล่าวแล้วข้างต้น ซึ่งตลอดเวลาที่อยู่ที่เมืองนี้เราได้ไปร้องขอ
ความกรุณาที่พระราชวังของพระองค์ทุกวัน ...⁴³

สเตฟาโนกล่าวไว้ในงานเขียนของตนว่า เขาและเพื่อนต้องมาเผชิญกับชะตากรรมที่
เลวร้ายเมื่อมาอยู่ที่พะโค “พวกเราต้องทนทุกข์ทรมานกับสภาพอากาศที่จากหนาวและมาร้อน ทั้ง
เหน็ดเหนื่อยและอ่อนเพลีย”⁴⁴ และในไม่ช้าเพื่อนของเขาที่ชื่อ Hieronimo Adorno ก็ล้มป่วยและ
เสียชีวิตลงโดยที่ไม่ได้รับการเยียวยารักษาแต่อย่างใด เขابันทึกไว้ว่าวันนั้นตรงกับคืนวันที่ 27
ธันวาคม ปีคริสต์ศักราช 1496 หลังจากนั้นสเตฟาโนได้พยายามด้วยตนเองอีกครั้งในการเรียกร้อง
ทรัพย์สินของตนกลับคืนมา แม้ว่าจะประสบความสำเร็จแต่เขาก็ต้องเผชิญกับปัญหาและค่าใช้จ่าย
อย่างใหญ่หลวง สเตฟาโนไม่ได้กล่าวถึงจำนวนเงินหรือผลกำไรที่เขาได้รับ แต่จากหลักฐานของ
ฝ่ายพม่าเรื่องราวของเขาถูกเขียนไว้ดังนี้

ในปี ค.ศ. 1496 พ่อค้าจากเจนัว ชื่อ นายไฮเอโรนิโม เดอ ซานโต สเตฟาโน
มายังพะโค มาขายเครื่องภาชนะแก้วให้แก่พระเชษฐาของพระนางเซงสอญ แม้ว่าเขาต้อง
รอเงินค่าของอยู่ถึง 18 เดือน ในที่สุดก็ได้เงินกำไรก้อนใหญ่ซึ่งเขาใช้ซื้อทบติมจำนวนมาก⁴⁵

ประสบการณ์อันเลวร้ายของเขาไม่ได้เกิดขึ้นที่เมืองพะโคเท่านั้น หลังจากที่ได้รับเงินค่า
สินค้าแล้ว เขาตัดสินใจที่จะไปแสวงโชคทางการค้าอีกโดยคราวนี้เขาได้ลงเรือที่มุ่งสู่มะละกาและ
เดินทางต่อไปยังสุมาตรา แต่ที่นี่เขาต้องเจอกับสถานการณ์ที่เลวร้ายกว่าเดิมเมื่อสินค้าทั้งหมดของ
เขาจะถูกยึดโดยผู้ที่มีอำนาจสูงสุดซึ่งเขากล่าวว่าเป็นพวกแขกมัวร์ โชคดีที่เขาสามารถแสดง
ใบรายการสินค้าตอนที่ซื้อสินค้ามาจากกรุงโคโร เขาจึงได้สินค้าบางรายการกลับคืนมาบ้าง
สเตฟาโนรีบออกจากเกาะสุมาตราแทบจะโดยทันทีและคราวนี้เขามุ่งกลับสู่เมือง Cambay ของ
อินเดีย ในระหว่างการเดินทางโชคชะตาได้เล่นงานเขาอีกครั้งเมื่อเรือที่โดยสารมาต้องเจอกับพายุ
และอัปปางลงพร้อมทั้งสินค้าทั้งหมดของเขา

⁴³ R.H. Major, ed., "Account of the Journey of Hieronimo di Santo Stefano, a Genovese, addressed to Messer Giovan Jacobo Mainer," in *India in the Fifteenth Century*, 6.

⁴⁴ Ibid.

⁴⁵ หม่อง ทิน อ่อง. *ประวัติศาสตร์พม่า*, แปลโดย เพ็ชรี สุมิตร (กรุงเทพฯ : ไทยวัฒนาพานิช, 2519),

สเตฟาโนได้รับการช่วยเหลือจากเรือลำอื่นที่ล่องหน้ามาก่อนลำของเขาและมาถึงเมือง Cambay ในที่สุด ที่เมืองนี้เขาพบกับพ่อค้าแขกมัวร์จากเมืองอเล็กซานเดรียและดามัสกัสผู้ให้ความช่วยเหลือเขาทางการเงิน พ่อค้าจากดามัสกัสได้จ้างสเตฟาโนผู้เคราะห์ร้ายให้ทำงานในเรือสินค้าที่จะส่งไปยังเมืองท่าออร์มุซในฐานะเจ้าหน้าที่ดูแลสินค้าในเรือและการซื้อขายสินค้า เมื่อมาถึงเมืองออร์มุซและปฏิบัติหน้าที่ของตนเป็นที่เรียบร้อยแล้ว เขาเดินทางข้ามผ่านดินแดนของเปอร์เซียจนมาถึงเมือง Tripoli ของซีเรียในปี ค.ศ. 1499 ณ ที่นี้เขาได้เริ่มต้นเขียนเรื่องราวแห่งหายนะในการเดินทางของเขาตามคำเรียกร้องของเพื่อนผู้เคยร่วมทำธุรกิจด้วยกันมา

จากหนังสือ *India in the Fifteenth Century* ซึ่งเป็นที่มาของรายงานการเดินทางฉบับแปลเป็นภาษาอังกฤษของ ไฮเอโรนิโม เดอ ซานโต สเตฟาโน เท่าที่เราหาได้ในประเทศไทย R.H. Major บรรณาธิการและผู้แปลงานเขียนชิ้นนี้ไม่ได้กล่าวถึงที่มาของต้นฉบับงานเขียนของพ่อค้าชาวเจนัวผู้นี้แต่อย่างใด และจากการค้นคว้าในหนังสือเล่มอื่น ๆ เราก็แทบจะไม่พบประวัติและที่มาของงานเขียนชิ้นนี้เลย สิ่งที่เราจะสังเกตได้จากงานเขียนชิ้นนี้ก็คือรายงานการเดินทางของเขาเน้นไปที่การเล่าเรื่องราวส่วนตัวในการพบกับเหตุการณ์ที่ทำให้เขาเกือบเอาชีวิตไม่รอดและต้องขาดทุนทางการค้าอย่างย่อยยับ แม้ว่าสเตฟาโนจะไปเยือนเมืองพะโคเพียงแห่งเดียว แต่ข้อมูลที่เรารู้ได้จากงานเขียนของเขาก็มีประโยชน์ในการใช้เทียบเคียงกับเหตุการณ์ในประวัติศาสตร์ของพม่า โดยเฉพาะอย่างยิ่งจากการที่เขาได้อ้างถึงการสงครามที่เกิดขึ้นระหว่างอังวะและพะโค และยังสามารถกล่าวถึงการผูกขาดทางการค้าของพระเจ้าแผ่นดิน ในช่วงเวลาที่สเตฟาโนเดินทางมาเยือนพะโค คือในราวปี ค.ศ. 1495 – 96 การค้าในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้กำลังเจริญรุ่งเรืองอย่างไม่เคยเป็นมาก่อน เมื่อตามรอยเส้นทางการเดินทางของสเตฟาโนจากชายฝั่งโครแมนเดลสู่เมืองพะโค และจากเมืองพะโคสู่มะละกาและสุมาตรา เราก็พออนุมานได้ถึงความสำคัญของเมืองพะโคในฐานะเมืองศูนย์กลางการค้าที่ตั้งอยู่ในเส้นทางการค้าจากอินเดียได้สู่อ่าวเบงกอลและจากอ่าวเบงกอลลงมายังบริเวณคาบสมุทรมลายูและกลุ่มเกาะ

ตลอดระยะเวลาเกือบ 100 ปีของคริสต์ศตวรรษที่ 15 รายงานของพ่อค้าและนักเดินทางเป็นหลักฐานสำคัญที่แสดงให้เห็นว่าชาวตะวันตกมีความสนใจต่อการเดินทางมายังอินเดียและดินแดนอื่น ๆ ของโลกตะวันออกเฉียงใต้ออกมาแค่ไหน รายงานของพ่อค้าและนักเดินทาง (traveller's accounts) ที่เขียนขึ้นในศตวรรษนี้เป็นทั้งผลพลอยได้และเครื่องบ่งชี้ที่แสดงให้เห็นว่าชาวอิตาลีคือผู้ที่มีบทบาทสำคัญต่อการค้ากับโลกมุสลิมและเอเชีย ในความเป็นจริงแล้วมีบันทึกของพ่อค้าและ

นักเดินทางชาวอิตาลีหลายคนด้วยกันที่ผลิออกมาในยุคนี้ แต่ในจำนวนนี้มีเพียง 2 เรื่องเท่านั้นที่ให้ข้อมูลเกี่ยวกับพม่า หรือเราอาจจะคิดได้อีกแง่หนึ่งว่ามีรายงานของพ่อค้าและนักเดินทางที่ให้ข้อมูลเกี่ยวกับพม่าเพียง 2 เรื่องเท่านั้นที่หลงเหลือมาจนกระทั่งทุกวันนี้ งานเขียนเหล่านี้เป็นที่สนใจในหมู่นักปราชญ์ผู้รู้หนังสือผู้สนใจศึกษาเปรียบเทียบระหว่างงานเขียนของนักเดินทางในยุคก่อนหน้านี้กับยุคของตนเอง พ่อค้าหลายคนพยายามหาข้อมูลเกี่ยวกับการค้าในตะวันออกจากคำบอกเล่าของผู้ที่เคยไปมาแล้ว ชาวโปรตุเกสซึ่งในขณะนั้นอยู่ในระหว่างการเก็บสะสมข้อมูลเพื่อการสำรวจเส้นทางเดินเรือสู่ดินแดนตะวันออกโดยตรงก็มีโอกาสรับรู้ข้อมูลข่าวสารของพ่อค้าชาวอิตาลีผ่านทาง การติดต่อกันระหว่างสภาศาสนาจักร จนกระทั่งในตอนต้นคริสต์ศตวรรษที่ 16 ชาวอิตาลียังคงสร้างชื่อเสียงของการเป็นนักเดินทางผู้ยิ่งใหญ่

รายงานการเดินทางของ ลูโดวิโค ดิ วาร์ธามา (The Itinerary of Ludovico di Varthema of Bologna from 1502 to 1508)

ไม่นานนักหลังการเดินทางของไฮเอโรนิโม เดอ ซานโต สเตฟาโน เพื่อนร่วมชาติของเขานามว่า ลูโดวิโค ดิ วาร์ธามา (Ludovico di Varthema) ได้เริ่มต้นการเดินทางสู่โลกตะวันออกอย่างผู้ที่กระหายที่จะเห็นโลกกว้าง เขาเป็นนักเดินทางตัวยงและไม่หวั่นเกรงต่อสถานการณ์ใด ๆ และที่สำคัญก็คือ การค้ามิใช่เหตุผลหลักที่ทำให้เขาต้องกลายมาเป็นนักเดินทาง สิ่งนี้เป็นข้อที่แตกต่างจากนักเดินทางส่วนใหญ่ในรุ่นก่อนหน้านี้ เขากล่าวไว้ในบทนำของหนังสือตนเองว่า

*. . . I determined, personally, and with my own eyes, to endeavour to ascertain the situation of places, the qualities of peoples, the diversities of animals, the varieties of fruit-bearing and odoriferous trees of Egypt, Syria, Arabia Deserta and Felix, Persia, India and Ethiopia, remembering well that the testimony of one eye-witness is worth more than ten heard-says.*⁴⁶

⁴⁶ อ้างจากฉบับแปลเป็นภาษาอังกฤษที่ดีที่สุดขณะนี้ โดย John Winter Jones and Sir Richard Carnac Temple, *The Itinerary of Ludovico di Varthema of Bologna from 1502 to 1508* (London : The Argonaut Press, 1928), 5.

มีผู้กล่าวว่าการเดินทางของวาร์เธมามีความน่าสนใจตั้งแต่ช่วงเวลาที่เขาออกเดินทาง ซึ่งก็คือในช่วงปี ค.ศ. 1502 – 1508 เพราะในขณะนั้นชาวยุโรปกำลังตื่นตัวกับความสำเร็จของโปรตุเกสในการค้นพบเส้นทางเดินเรืออ้อมปลายแหลมทวีปแอฟริกาสู่อินเดีย วาร์เธมาจึงอาจจะเป็นนักเดินทางคนสุดท้ายที่สามารถบอกเล่าประสบการณ์ในการเดินทางทั้งทางบกและทางทะเลผ่านเมืองท่าของชาวมุสลิม และในขณะเดียวกันเขาก็อาจจะเป็นนักเดินทางคนแรกที่ทำให้ชาวอิตาลีเริ่มตระหนักถึงการเริ่มต้นอาณาจักรทางการค้าของโปรตุเกสที่มีอยู่ในอินเดีย

งานเขียนของวาร์เธมาประสบความสำเร็จและได้รับความนิยมอย่างสูงภายหลังจากที่เขาตีพิมพ์งานออกมาเป็นครั้งแรกด้วยภาษาอิตาลีในปี ค.ศ. 1510 ในปีถัดมางานของเขาถูกตีพิมพ์อีกครั้งเป็นภาษาละติน และโดยคำสั่งพิเศษขององค์สันตะปาปา Julius II เขาจะได้รับค่าลิขสิทธิ์จากการตีพิมพ์ภายในระยะเวลา 10 ปี ซึ่งในการนี้ Cardinal Chamberlain ที่อยู่ที่กรุงโรมจะเป็นผู้ดูแลรักษาผลประโยชน์ให้กับเขา ด้วยเหตุนี้วาร์เธมาจึงเป็นนักเดินทางที่น่าจะได้รับทั้งผลตอบแทนและชื่อเสียงเกียรติยศจากหนังสือเรื่องราวการเดินทางที่เขาเป็นผู้แต่งขึ้น จากต้นฉบับภาษาละตินที่พิมพ์ในปี ค.ศ. 1511 งานของวาร์เธมาได้ถูกตีพิมพ์ซ้ำแล้วซ้ำเล่าและถูกแปลออกเป็นภาษาต่าง ๆ ทั้ง ภาษาเยอรมันในปี ค.ศ. 1515, 1516, 1548, 1610, และ 1615 ภาษาสเปนในปี ค.ศ. 1520, 1523, 1570, และ 1576 ภาษาฝรั่งเศสในปี ค.ศ. 1556 ภาษาดัตช์ในปี ค.ศ. 1563, 1615, และ 1655 และภาษาอังกฤษแปลออกมาเป็นครั้งแรกในปี ค.ศ. 1577 โดย Richard Eden ในปี ค.ศ. 1625 ต้นฉบับภาษาอังกฤษที่แปลโดย Richard Eden ได้ถูกนำมาอ้างไว้ในหนังสือ Purchas his Pilgrimage หนังสือที่รวบรวมเรื่องราวการเดินทางทั้งทางบกและทางทะเลของนักเดินทางชาวอังกฤษและชาติอื่น ๆ ประพันธ์โดย Samuel Purchas

ในปี ค.ศ. 1863 John Winter Jones ผู้ซึ่งเคยแปลงานเขียนของนิโคโล ดี คอนติ ออกมาแล้วครั้งหนึ่งในปี ค.ศ. 1857 ได้ทำการแปลงานเขียนของลูโดวิโค ดี วาร์เธมา ออกมาเป็นภาษาอังกฤษอีกครั้ง ซึ่งในครั้งนี้เขาได้แปลจากต้นฉบับภาษาอิตาลีที่พิมพ์ออกมาครั้งแรกในปี ค.ศ. 1510 ต้นฉบับที่แปลออกมาเป็นภาษาอังกฤษโดย John Winter Jones ได้ถูกนำมาตีพิมพ์โดยสมาคม Hakluyt Society โดยมี George Percy Badger นักวิชาการชาวอังกฤษผู้มีชื่อเสียงและเป็นผู้ที่มีความรู้ในภาษาอาหรับและภาษาตะวันออกเป็นอย่างดีเป็นผู้เขียนอธิบายประกอบเรื่อง จากต้นฉบับที่พิมพ์โดยสมาคม Hakluyt Society งานของวาร์เธมาถูกนำมาตีพิมพ์อีกครั้งโดย Sir Richard Carnac Temple ในปี ค.ศ. 1928 โดยใช้ชื่อเรื่องเป็นภาษาอังกฤษว่า

ITINERARIO
 de Ludouico de Varthema Bolognese
 nello Egypto nella Surria nella Arabia delcr
 ta & felice nella Persia nella India & nel
 la Ethiopia. La fede el uiuere & co
 stumi de tutte le prefate Pro
 uincie con Gratia & Pri
 uilegio infra nota
 to.

Stampato in Roma per maestro Stephano guilli
 rati de Lorenzo & maestro Hercule de Nani
 Bolognese ad instatia de maestro Lo
 douico de Henricis da Corneto
 Vicentino. Nel Anno. M.
 D. X. a di. vi. de De
 cembrio.

FACSIMILE OF THE TEXT OF THE TITLE-PAGE AND
 COLOPHON OF VARTHEMA'S ORIGINAL BOOK, 1510

ภาพที่ 7 สำเนาหน้าปกต้นฉบับงานเขียนของ ลูโดวิโค ดี วาร์ธามา ที่พิมพ์ออกมาในปี ค.ศ. 1510
 ที่มา : John Winter Jones and Sir Richard Carnac Temple, eds., *The Itinerary of Ludovico
 di Varthema of Bologna from 1502 to 1508* (London : The Argonaut Press, 1928), n.pag.

The Itinerary of Ludovico di Varthema of Bologna from 1502 to 1508 ถึงตอนนั้นฉบับที่พิมพ์ออกมาในปี ค.ศ. 1928 ยังคงเป็นฉบับแปลเป็นภาษาอังกฤษที่ดีที่สุดในปัจจุบัน

Sir Richard Temple กล่าวว่าเราแทบจะไม่รู้ประวัติใด ๆ เลยเกี่ยวกับตัวของนักเดินทางผู้นี้ ไม่รู้แม้ว่ากระทั่งว่าเขาเกิดที่เมืองใดหรือปีใด เท่าที่จะสามารถสันนิษฐานได้ในตอนนี้ก็คือ วาร์ธามาอาจจะเป็นชาวเมือง Bologna ตามที่เขาได้เขียนไว้ในชื่อหนังสือเรื่องการเดินทางของเขา และในขณะที่นักเดินทางคนอื่น ๆ ก่อนหน้านี้เดินทางมาตะวันออกในฐานะพ่อค้า ลูโดวิโค ดิ วาร์ธามา กลับยืนยันไว้ดังคำกล่าวข้างต้นว่าเขามีความปรารถนาอย่างแรงกล้าที่จะเห็นโลกกว้างมากกว่าสิ่งใด ๆ ดังนั้นในปี ค.ศ. 1502 เขาจึงเริ่มเดินทางออกจากเวนิสเพื่อมุ่งสู่เมืองอเล็กซานเดรีย เมืองท่าศูนย์กลางการค้าที่สำคัญระหว่างอียิปต์และอิตาลี ตามหนังสือการเดินทางที่เขาเป็นผู้แต่งขึ้น วาร์ธามากล่าวว่านอกเหนือจากดินแดนในส่วนของอียิปต์ ซีเรีย เปอร์เซีย และอินเดียซึ่งนักเดินทางคนอื่น ๆ ได้เคยกล่าวถึงไว้บ้างแล้ว เขายังได้เดินทางไปไกลกว่านั้น เขาได้แวะพักที่ เอธิโอเปีย ดินแดนที่ตั้งอยู่บนชายฝั่งตะวันออกของทวีปแอฟริกา และยังได้กล่าวถึงการไปเยือนเมืองต่าง ๆ ที่ตั้งอยู่ในบริเวณอ่าวเบงกอล ซึ่งในที่นี้ก็รวมไปถึงเมืองตะนาวศรีและเมืองพะโคด้วย นอกจากนี้ วาร์ธมายังกล่าวถึงการเดินทางไปเยือนเมืองมะละกา สุมาตรา และไปไกลจนถึงบริเวณหมู่เกาะเครื่องเทศ และนี่อาจจะเป็นเหตุผลหนึ่งที่ทำให้งานของเขาได้รับความสนใจในหมู่ผู้อ่านในยุคนั้น

อย่างไรก็ดี ถึงแม้ว่างานของวาร์ธามาจะแพร่หลายและได้รับความนิยมมากมายเพียงใดในตอนต้นคริสต์ศตวรรษที่ 16 แต่ไม่นานนักหลังจากนั้น งานของเขาก็เริ่มถูกลดความน่าเชื่อถือลงเมื่อมีผู้ออกมาวิจารณ์ว่าวาร์ธามาไม่เคยเดินทางไปยังสถานที่บางแห่งตามที่เขาได้เขียนถึง และกล่าวอ้างไว้ ตั้งแต่ปี ค.ศ. 1550 เป็นต้นมา Garcia da Orta แพทย์ชาวสเปนผู้ทำงานให้กับโปรตุเกสที่อินเดียได้เริ่มตั้งข้อสงสัยเกี่ยวกับประการถึงความน่าเชื่อถือในสิ่งที่วาร์ธามาเขียนขึ้น โดยส่วนตัวแล้วแพทย์ชาวสเปนผู้นี้ได้ออกเดินทางมากับกองเรือของโปรตุเกสและมุ่งสู่เมืองกัว (Goa) โดยตรงโดยใช้เส้นทางเดินเรืออ้อมปลายแหลมทวีปแอฟริกา เขาเริ่มออกเดินทางในปี ค.ศ. 1534 และใช้ชีวิตอยู่ที่อินเดียเป็นเวลาหลายปีจนกระทั่งถึงแก่กรรมในปี ค.ศ. 1570 Garcia da Orta กล่าวไว้ในหนังสือที่มีชื่อเสียงเกี่ยวกับการปรุษาที่เขาเป็นผู้แต่งขึ้น ในบทสนทนาเมื่อมีผู้ถามเขาว่ามันเป็นความจริงหรือไม่ที่ลูโดวิโค ดิ วาร์ธามา เคยกล่าวไว้ก่อนหน้านี้ว่ากายานที่ดีที่สุดนั้นมาจากมะละกา Garcia da Orta ตอบว่า

*You believe this milanese, to whom I do not give credence . . .
As for Ludovico Vartomano, I have spoken here and in Portugal with
men who knew him in India, and said that he went about in the dress
of a Moor, and that he returned to us and did penance for his sins.
They told me that he never went beyond Calicut and Cochin, nor did
we then frequent the seas which we now navigate.*⁴⁷

Garcia da Orta ได้กล่าวยืนยันและยกตัวอย่างเพื่อแสดงให้เห็นถึงสิ่งที่เขาเคลือบแคลงสงสัยในงานเขียนของลูโดวิโค ดิ วาร์ธามา⁴⁸ คำวิจารณ์โดยรวมของเขาทำให้นักวิชาการในสมัยต่อมาเริ่มตั้งคำถามและพยายามตรวจสอบงานเขียนของวาร์ธามาโดยเน้นหนักไปที่การเดินทางไปตามเมืองต่าง ๆ ที่ตั้งอยู่ในอ่าวเบงกอล และบริเวณคาบสมุทรและกลุ่มเกาะ ซึ่งในกรณีนี้ก็รวมไปถึงเนื้อหาในส่วนที่เกี่ยวกับเมืองตะนาวศรีและเมืองพะโคด้วย Sir Richard Temple เป็นคนหนึ่งที่แสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับความน่าเชื่อถือในงานของลูโดวิโค ดิ วาร์ธามาเอาไว้ในบทนำเรื่องของหนังสือ *The Itinerary of Ludovico di Varthema of Bologna from 1502 to 1508* เขาได้ตั้งข้อสังเกตไว้ว่า ข้อผิดพลาดที่อยู่ในงานเขียนของลูโดวิโค ดิ วาร์ธามานั้นส่วนเกิดจากการแปลที่คลาดเคลื่อนจากต้นฉบับตัวจริง Garcia da Orta เองก็ใช้ต้นฉบับภาษาสเปนที่แปลออกมาอย่างคลาดเคลื่อนในหลาย ๆ เรื่อง สำหรับเนื้อหาที่เกี่ยวข้องกับเมืองตะนาวศรีนั้น Sir Richard Temple ได้แสดงความเห็นเอาไว้ว่า ถึงแม้ว่าอาจจะมีบางเรื่องที่วาร์ธามาเข้าใจผิดและอาจจะมีบางเรื่องที่เขาแต่งขึ้นมาเอง แต่ในภาพรวมแล้วงานเขียนของวาร์ธามาก็คงจัดว่าเป็นเรื่องเล่าจากนักเดินทางคนแรก ๆ ที่เขียนถึงเมืองนี้ไว้อย่างละเอียด Sir Richard Temple เองเชื่อว่า ลูโดวิโค ดิ วาร์ธามาเคยเดินทางมาเยือนเมืองตะนาวศรีด้วยตนเองจริง ๆ

ปัญหาในงานเขียนของวาร์ธามาเป็นเพียงหนึ่งในเหตุผลที่ทำให้เราจะต้องพิจารณาที่มาที่ไปของหลักฐานของชาวตะวันตกให้รอบคอบกว่าเดิม การที่งานของวาร์ธามาถูกลดความน่าเชื่อถือลงไม่ได้หมายความว่างานของเขาจะต้องหมดความสำคัญลงไปด้วยเสมอไป หากเขา

⁴⁷ John Winter Jones and Sir Richard Carnac Temple, *The Itinerary of Ludovico di Varthema of Bologna from 1502 to 1508*, XX – XXI.

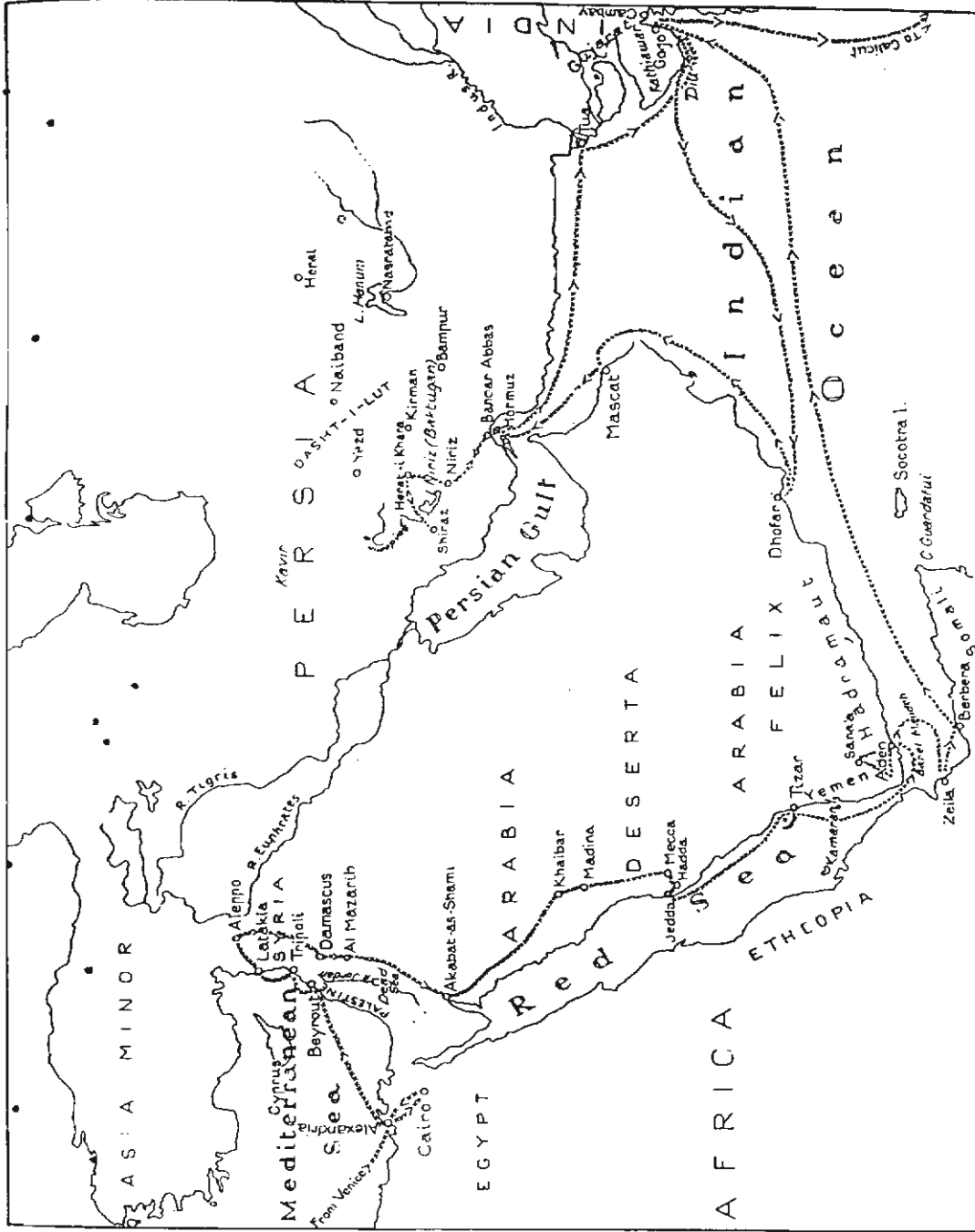
⁴⁸ See " Discourse on Varthema and His Travels " in John Winter Jones and Sir Richard Carnac Temple, eds., *The Itinerary of Ludovico di Varthema of Bologna from 1502 to 1508*.

เคยเดินทางมาเยือนเมืองพะโคและเมืองตะนาวศรี สิ่งที่เขากล่าวไว้ก็มีความน่าสนใจเพราะเขาเป็นผู้ที่ทำให้ภาพของเมืองพะโคและเมืองตะนาวศรีเริ่มมีความชัดเจนขึ้นในหลักฐานของชาวตะวันตก ในทางตรงกันข้าม หากเขาไม่เคยมาเยือนสองเมืองนี้จริง ๆ ตามที่เขาได้กล่าวอ้างไว้ สิ่งที่น่าสนใจกว่าก็คือเขาไปเอาข้อมูลเกี่ยวกับเมืองพะโคและเมืองตะนาวศรีมาจากไหนและด้วยวิธีใด

ดูโดวิโค ดี วาร์ธามา ออกจากเวนิสในปลายปี ค.ศ. 1502 เพื่อเดินทางสู่อียิปต์และซีเรีย เขายังคงใช้เส้นทางทางบกผ่านดินแดนของพวกมุสลิมเพื่อที่จะเดินทางต่อไปยังอินเดีย ที่เมืองตามัสกัสเขาได้ร่ำเรียนภาษาอาหรับเชกเช่นเดียวกับพ่อค้าและนักเดินทางบางคนก่อนหน้านี้ หลังจากนั้นวาร์ธามาได้เปลี่ยนการแต่งกายของตนเองและปลอมตัวเป็นพวกมุสลิมเพื่อที่จะเข้าร่วมกับกองคาราวานของพวกมุสลิมที่จะเดินทางไปประกอบพิธีฮัจจ์ที่นครเมกกะ เมื่อมาถึงนครเมกกะเขามีโอกาสได้รู้จักกับพ่อค้าชาวมุสลิมผู้ร่ำรวยคนหนึ่งซึ่งต่อมาคนผู้นี้ได้ให้ความอุปถัมภ์ทางการเงินแก่เขาตลอดการเดินทางสู่อินเดียและดินแดนบางส่วนของเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ จากนั้นนครเมกกะวาร์ธามาเดินทางลงมาตามชายฝั่งทะเลแดงเพื่อที่จะออกสู่ทะเลอาระเบีย ซึ่งในครั้งนี้ได้แวะที่เอธิโอเปียซึ่งตั้งอยู่บนฝั่งตะวันออกของทวีปแอฟริกาก่อนที่จะเดินทางสู่เมืองกัจจาราสซึ่งตั้งอยู่ทางตอนเหนือของชายฝั่งอินเดียตะวันตก จากเมืองกัจจาราสเขาเดินทางย้อนกลับสู่เมืองท่าต่าง ๆ ของเปอร์เซียอีก อาทิเช่น Dhofar Muscat และ Hormuz แล้วจึงเดินทางกลับสู่อินเดียอีกครั้งโดยมาถึงเมือง Cambay ในเดือนตุลาคม ปี ค.ศ. 1504

เขาใช้เวลาเดินทางไปตามเมืองสำคัญต่าง ๆ ของอินเดียอยู่ราว 6 เดือน จนกระทั่งมาถึงเมือง Pulicat ซึ่งตั้งอยู่บนฝั่งโคโรแมนเดลในเดือนกุมภาพันธ์ ปี ค.ศ. 1505 เขากล่าวว่าเมืองนี้เป็นหนึ่งในเมืองท่าศูนย์กลางการค้าขายและแลกเปลี่ยนสินค้า โดยเฉพาะอย่างยิ่งสินค้าประเภทอัญมณีซึ่งจะมีพ่อค้ามาจากทั้งเมือง Zailon (Quilon) และพะโค และที่นี่ยังมีพ่อค้าชาวมัวร์มากมายที่ค้าขายเครื่องเทศหลากชนิด วาร์ธามาได้เตรียมสินค้าบางชนิดมาค้าขายที่เมืองนี้ด้วย เขากล่าวต่อไปว่า

ผู้คนที่นี่เป็นพวกที่ชอบทำสงคราม แม้ว่าจะไม่มีปืนใหญ่ใช้ก็ตาม ด้วยในระหว่างนี้เมืองนี้กำลังทำสงครามกับกษัตริย์แห่งเมืองตะนาวศรี พวกเราไม่สามารถอยู่ที่เมืองนี้ได้ นานนัก แต่หลังจากที่อยู่ที่นี่ได้สัก 2 - 3 วัน เราก็มุ่งเดินทางสู่เมืองตะนาวศรี ซึ่งอยู่ห่าง

ภาพที่ 8 แผนที่การเดินทางของ ลูโดวิโค ดี วาร์เทมา ในซีเรียและอะจาเรีย

ที่มา : John Winter Jones and Sir Richard Carnac Temple, eds., The Itinerary of Ludovico di Varthema of Bologna from 1502 to 1508 (London : The Argonaut Press, 1928), xliii.

จากเมืองนี้ด้วยระยะทางราว 1,000 ไมล์ พวกเรามาถึงเมืองนี้ด้วยการเดินทางทางทะเล
14 วัน⁴⁹

J.S. Furnivall นักวิชาการชาวอังกฤษผู้สนใจค้นคว้าประวัติศาสตร์พม่ามีความเห็นว่
งานเขียนของวาร์ธามามีข้อผิดพลาดในเรื่องการบรรยายเกี่ยวกับระยะทางที่เขาที่เดินทางอยู่ในอ่าว
เบงกอล โดยเฉพาะอย่างยิ่งระยะทางจากเมือง Pulicat มายังเมืองตะนาวศรีตามที่วาร์ธามาบอกไว้
นั้น Furnivall กล่าวว่าในความเป็นจริงแล้วมันไม่ไกลถึง 1,000 ไมล์ แต่สองเมืองนี้น่าจะอยู่ห่าง
กันราว 600 – 700 ไมล์เท่านั้น⁵⁰ อย่างไรก็ตาม จากจุดเริ่มต้นที่วาร์ธามาได้เขียนไว้เกี่ยวกับเมือง
ตะนาวศรี เราอาจจะพอสันนิษฐานได้ในเบื้องต้นว่าเขาคงจะได้ยินเรื่องราวบางส่วนเกี่ยวกับเมือง
แห่งนี้ก่อนที่จะตัดสินใจเดินทางมาที่นี้ด้วยตนเอง เพราะว่าในขณะนั้นเมืองตะนาวศรีก็เป็นหนึ่งใน
เมืองท่าที่มีชื่อเสียงในฐานะจุดแวะพักและขนถ่ายสินค้าเพื่อที่จะลำเลียงเข้าสู่ดินแดนตอนใน
วาร์ธามาเดินทางมาถึงเมืองตะนาวศรีในเดือนมีนาคม ปี ค.ศ.1505 เขาใช้เวลาอยู่ที่เมืองนี้ราว
15 วัน สิ่งที่วาร์ธามาเขียนถึงเมืองตะนาวศรีมีใจความดังนี้

เมืองตะนาวศรี (มะริด) เป็นเมืองที่ตั้งอยู่ใกล้ทะเล เมืองนี้มีระดับเดียวกันและมี
น้ำล้อมรอบ และมีท่าเรือที่ดี .... กษัตริย์ของเมืองนี้เป็นพวกนอกศาสนา และเป็นเจ้าเหนือ
หัวที่ทรงอำนาจมาก พระองค์ทำสงครามอยู่บ่อยครั้งกับกษัตริย์แห่งเมือง Narsinga และ
กษัตริย์แห่งเมือง Banghella (เบงกอล) พระองค์มีช้างศึกราว 100 เชือก ซึ่งนับว่ามากกว่า
ที่ใด ๆ เท่าที่ข้าพเจ้าเคยเห็นมา พระองค์จะมีกำลังทหารสำหรับการสงครามอยู่ราว
100,000 คน ส่วนหนึ่งเป็นกองทหารราบและอีกส่วนหนึ่งเป็นกองทหารม้า อาวุธของพวกเขา
เขาประกอบด้วยดาบเล่มเล็กและโล่หลายประเภท บางชนิดทำด้วยกระดองเต่าและบาง
ชนิดก็เหมือนกับโล่ของชาวเมือง Calicut .... บ้านหรือที่อยู่อาศัยของเมืองนี้จะมีกำแพงล้อม
รอบเป็นอย่างดี .... ธัญพืชชนิดที่ดีและต้นฝ้ายก็มีปลูกอยู่ที่นี้ด้วย ฝ้ายไหมผลิตขึ้นที่นี้ใน
ปริมาณที่มากด้วยเช่นเดียวกัน และยังมีไม้เนื้อแข็งและผลไม้มากมายหลายชนิด
บางอย่างก็คล้ายกับแอปเปิ้ลและลูกแพร์ของบ้านเรา ....

ในเมืองตะนาวศรีนี้มีสัตว์จำพวกวัว แกะ และแพะอยู่มากมายหลายตัว และยังมี
สัตว์อื่น ๆ อีก อาทิเช่น หมูป่า กวางตัวผู้ หมานป่า แมว ชะมด นกยูงจำนวนมาก

⁴⁹ Ibid., 74.

⁵⁰ J.S. Furnivall, "Europeans in Burma of the Fifteenth Century," *Journal of Burma Research Society* XXIX, III (1939) : 248.

เหยี่ยว .... และนกแก้วซึ่งบางตัวมีสีสวยงามมากถึง 7 สี .... ที่นี่ยังมีแม่ไก่และไก่ตัวผู้ขนาดใหญ่ที่สุดเท่าที่ข้าพเจ้าเคยเห็นมา แม่ไก่บางตัวมีขนาดใหญ่กว่าไก่ของเราสามตัวรวมกัน ที่เมืองนี้ในบางวันเราก็กินความสำราญจากบางสิ่งที่เราเห็น โดยเฉพาะอย่างยิ่งในทุก ๆ วันตามท้องถนนพ่อค้าชาวมาัวร์จะอดทนและคอยดูการสู้กันของไก่ตัวผู้ (การชนไก่) เจ้าของไก่ชนเหล่านี้จะพนันสูงถึง 100 ducats สำหรับตัวที่คิดว่าเก่งที่สุด และพวกเขาได้ดูไก่สองตัวสู้กันเป็นเวลานานอย่างต่อเนื่องถึง 5 ชั่วโมง ซึ่งในที่สุดแล้วไก่สองตัวนี้ก็ต้องจบชีวิตลง ที่นี่ยังมีแพะซึ่งมีขนาดใหญ่กว่าแพะของบ้านเรา .... และก็ยังมีแกะอีกชนิดหนึ่งซึ่งมีเขาเหมือนกับกวาง พวกมันมีขนาดใหญ่กว่าแกะของบ้านเราและก็สู้อย่างน่ากลัวด้วย .... เกี่ยวกับเรื่องเครื่องแต่งกายผู้คนที่นี่สวมเสื้อผ้าที่ทำจากฝ้ายหรือไม้ก๊วยใหม่ พ่อค้าบางคนสวมเสื้อเชิ้ตอย่างสวยงามที่ทำจากผ้าฝ้ายและไหม โดยทั่วไปแล้วพวกเขาไม่สวมใส่อะไรที่เท้าเลย ยกเว้นพวกพรานหมอมซึ่งจะสวมหมวกที่ทำด้วยผ้าไหมไว้บนศีรษะเสมอ .... สัตว์ของผู้คนที่นี่จะเป็นพวกมิกังขาว เพราะอากาศของที่นี่เย็นกว่าที่เมือง Calicut และฤดูกาลต่าง ๆ ก็เหมือนกับของบ้านเรา ซึ่งก็รวมไปถึงฤดูกาลในการเก็บเกี่ยวด้วย⁵¹

โดยรวมแล้ว วาร์เธมาสามารถบรรยายได้อย่างใกล้เคียงความจริงในเรื่องที่เกี่ยวกับพืชพันธุ์ธัญญาหารและสัตว์ของท้องถิ่น แม้ว่าเขาอาจจะกล่าวเกินจริงอยู่บ้างในเรื่องขนาดของสัตว์บางประเภท อาทิเช่น แพะและแกะ การชนไก่ถือเป็นความบันเทิงและเป็นการพนันอย่างหนึ่งที่เป็นที่นิยมในหมู่ชนพื้นเมืองเกือบจะทั่วทั้งเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ และที่เมืองตะนาวศรีวาร์เธมาก็บรรยายเกี่ยวกับกิจกรรมอันนี้ไว้อย่างเห็นภาพ อย่างไรก็ดี การกล่าวถึงเรื่องการสงครามระหว่างเมืองตะนาวศรีกับเมืองท่าอื่น ๆ ภายในอ่าวเบงกอลยังคงเป็นเรื่องที่ยากแก่การพิสูจน์ แต่เรื่องนี้อาจจะมีนัยที่สื่อถึงการแข่งขันทางการค้าระหว่างเมืองท่าเหล่านี้ก็เป็นได้ ข้อมูลอื่น ๆ ที่เขากล่าวถึงเกี่ยวกับการแต่งกายหรือจารีตประเพณีบางอย่างมักแสดงภาพลักษณ์ตามแบบอย่างชาวอินเดียอยู่ค่อนข้างมาก พิธีกรรมบางอย่างที่เขาจะได้กล่าวต่อไปนั้นเป็นสาเหตุหนึ่งที่ทำให้นักวิชาการมองว่าวาร์เธมาเป็นนักแต่งเรื่องที่เก่งมากคนหนึ่ง เขาได้กล่าวถึงพิธีกรรมการทำลายพรหมจรรย์ของหญิงสาวบริสุทธิ์ซึ่งเป็นเรื่องที่ไม่มีความยอมรับได้ดังนี้

พระเจ้าแผ่นดินของเมืองนี้ไม่ได้ให้พวกพรานหมอมเป็นผู้ทำลายพรหมจรรย์ของชายาของพระองค์ดังเช่นที่กษัตริย์แห่งเมือง Calicut ทรงกระทำ แต่พระองค์ทรงให้ชายมิดชาวเป็นผู้กระทำการนี้แทน ไม่ว่าจะเป็ชชาวคริสเตียนหรือชาวมาัวร์ก็ได้ เว้นแต่ว่าพวกเขาจะ

⁵¹ แปลจาก John Winter Jones and Sir Richard Carnac Temple, eds., *The Itinerary of Ludovico di Varthema, of Bologna from 1502 to 1508*, 74 – 76.

ต้องไม่เป็นพวกนอกศาสนา และสำหรับพวกนอกศาสนา (หมายถึงผู้คนที่นี้) ก็เช่นเดียวกัน ก่อนที่พวกเขาจะนำภรรยาเข้าบ้าน พวกเขาจะต้องหาชายฉิวขาว ไม่ว่าคนผู้นั้นจะมาจากประเทศใดก็ตาม เขาจะถูกเชิญตัวไปที่บ้านเพื่อทำการนี้โดยเฉพาะ ซึ่งก็คือการทำลายพรหมจรรย์ให้กับหญิงสาวที่จะมาเป็นภรรยาของตน และเรื่องนี้เกิดขึ้นกับเราเมื่อพวกเราเดินทางมาถึงเมืองนี้ พวกเราพบกับพ่อค้า 3 - 4 คนโดยบังเอิญ ผู้ซึ่งเริ่มการสนทนากับเพื่อนร่วมเดินทางของข้าพเจ้าด้วยท่าทางที่พยายามโน้มหน้าว่า : "Langalli ni pardesi," ซึ่งก็คือ "สหาย ท่านเป็นคนแปลกหน้ารีเปล่า" เขาตอบว่า "ใช่" พ่อค้าคนนั้นกล่าวต่อไปว่า "Ethera nali ni banno" ซึ่งก็คือ "ท่านมาอยู่ที่เมืองนี้ได้กี่วันแล้ว" พวกเราตอบว่า "Munnal gnad banno" ซึ่งก็คือ "วันนี้เป็นวันที่สี่ตั้งแต่พวกเรามาถึงที่นี่" พ่อค้าอีกคนหนึ่งกล่าวว่า "Biti banno gnan pigamanaathon ondo" ซึ่งก็คือ "มาที่บ้านของเราเถอะ เพราะว่าเราเป็นมิตรที่ดีกับคนแปลกหน้า" และเมื่อพวกเราได้ยินดังนั้นเราก็มองไปกับเขา เมื่อพวกเรามาถึงบ้านของพ่อค้าคนดังกล่าว เขาได้นำอาหารว่างมารับรองและกล่าวกับพวกเราว่า "สหายของเรา, Patanci nale banno gnan penna periti in penna orangono panna panni cortu" ซึ่งก็คือ "อีก 15 วันนับจากนี้ไป ข้าพเจ้าปรารถนาที่จะนำหญิงที่จะเป็นภรรยาเข้าบ้าน และท่านใดท่านหนึ่งในที่นี้ควรจะร่วมหลับนอนกับเธอในคืนแรก และช่วยทำลายพรหมจรรย์ของเธอให้กับข้าพเจ้าด้วย" พวกเรากำลังรู้สึกอับอายต่อเรื่องที่เพิ่งจะได้ยิน และแล้วล้ามของพวกเราก็ก้าวขึ้นมาว่า "อย่าได้รู้สึกอับอายไปเลย เพราะว่าเป็นธรรมเนียมปฏิบัติของเมืองนี้" .... " ⁵²

การเล่าถึงธรรมเนียมการทำลายพรหมจรรย์ของหญิงสาวบริสุทธิ์ออกจะเป็นเรื่องที่แปลกประหลาดในสายตาของผู้อ่านและอาจจะดูเหลือเชื่อในสายตาของผู้ที่พยายามพิสูจน์เกี่ยวกับเรื่องนี้ แต่การนำเสนอเรื่องราวเหล่านี้ในรูปแบบของบทสนทนาเป็นวิธีอันชาญฉลาดที่วาร์ธามานำมาใช้เพื่อให้ผู้อ่านคล้อยตามไปกับเรื่องของเขา

เขายังคงดำเนินเรื่องต่อไปด้วยการกล่าวถึงพิธีกรรมการเผาศพและการบวงสรวงดวงวิญญาณของพวกพราหมณ์และกษัตริย์ หลังจากนั้นเขาได้เล่าถึงพิธีกรรมที่ภรรยาฝ่ายจะจัดงานเลี้ยงขึ้นหลังจากที่สามีของตนเสียชีวิตลงได้ 15 วัน งานเลี้ยงนี้จะเชิญญาติมิตรทั้งของเธอเองและสามีมาร่วมเป็นสักขีพยาน ด้วยว่าในตอนท้ายของงานเลี้ยงนี้ผู้ที่เป็ภรรยาจะกระทำการกระโดดเข้ากองไฟเพื่อเผาตัวเองให้ตายตามสามีไปด้วย วาร์ธมากล่าวว่า " อย่าได้จินตนาการว่าหญิงฝ่ายเหล่านี้จะไม่เต็มใจกระทำการดังกล่าว เพราะพวกหล่อนจินตนาการไปถึงขั้นที่ว่าดวง

⁵² Ibid., 77-78.

วิญญาณของพวกเธอจะถูกนำพาขึ้นสู่สวรรค์”⁵³ อย่างไรก็ตาม คงจะมีหญิงม่ายบางคนที่ไม่ยอมกระทำการนี้เพราะวาร์ธามาได้กล่าวไว้ในตอนท้ายของเรื่องนี้ว่า “และถ้าภรรยา ม่ายที่ว่านี้ไม่ยอมทำพิธีดังกล่าว หล่อนก็จะต้องทนอยู่ในสังคมในสถานภาพเยี่ยงหญิงโสเภณีของบ้านเรา และด้วยสถานภาพเช่นนี้มันก็เหมือนกับเป็นการฆ่าหล่อนในที่สุด”⁵⁴ ในตอนท้ายก่อนที่จบเรื่องของเมืองตะนาวศรีเขาได้ให้ข้อมูลที่เป็นประโยชน์เกี่ยวกับเรื่องเรือของคนพื้นเมืองและการติดต่อทางการค้ากับเมืองมะละกา

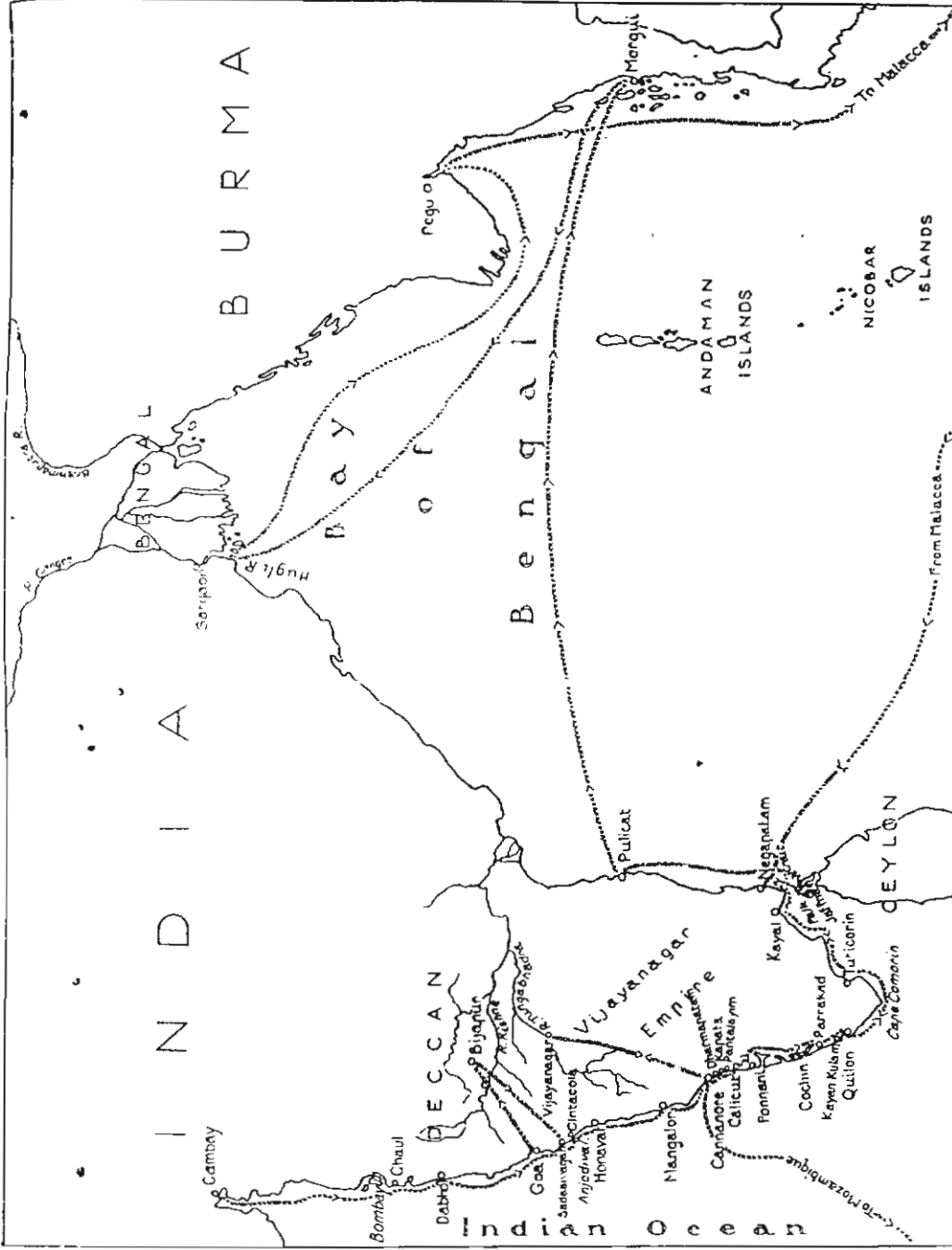
ผู้คนที่นี้ใช้เรือขนาดใหญ่และมีมากมายหลายประเภทด้วยกัน บางชนิดเป็นเรือท้องแบน เพราะเรือประเภทนี้สามารถแล่นเข้าไปในเขตน้ำตื้นได้ และบางชนิดเป็นเรือที่มีหัวเรืออยู่ทั้งด้านหน้าและด้านท้ายของเรือ เรือชนิดนี้มีหางเสือเรือและเสากระโดงเรืออยู่ทั้งสองด้าน ยังมีเรืออีกชนิดหนึ่งที่มีขนาดใหญ่มาก เรียกว่า *giunchi* (เรือสำเภา) , each of these is of the tonnage of one thousand butts, ซึ่งเรือประเภทนี้จะบรรทุกเรือลำเล็กเพื่อมุ่งสู่เมืองที่มีชื่อเรียกว่า *Malacha* (มะละกา) และด้วยเรือลำเล็กนี้พวกเขาจะเดินทางไปยังสถานที่ที่มีเครื่องเทศ . . .⁵⁵

เมื่อออกจากเมืองตะนาวศรีวาร์ธามาตัดสินใจที่จะเดินทางต่อไป คราวนี้เขาและเพื่อนร่วมเดินทางได้ใช้เส้นทางที่มุ่งสู่เมือง *Banghella* (เบงกอล) เกี่ยวกับเรื่องนี้นักวิชาการชาวตะวันตกยังคงถกเถียงกันอยู่และไม่สามารถหาข้อสรุปได้ว่าวาร์ธามาหมายถึงเมืองใด แต่เป็นไปได้ว่าเมื่อออกจากเมืองตะนาวศรีเขาได้ใช้เส้นทางทางทะเลมุ่งขึ้นสู่ตอนเหนือของอ่าวเบงกอล เขากล่าวว่าเมือง *Banghella* อยู่ห่างจากเมืองตะนาวศรี 700 ไมล์ “ซึ่งพวกเราใช้เวลาเดินทางทางทะเล 11 วัน” เพื่อนร่วมทางของวาร์ธามาซื้อสินค้าพวกของประดับที่ทำด้วยหินปะการังติดตัวมาด้วย ชาวคริสเตียนที่อยู่ที่นี่จึงแนะนำว่าเขาจะหาตลาดเพื่อขายสินค้าประเภทนี้ได้ดีที่เมืองพะโค “ชาวพะโคจะจ่ายเงินสูงถึง 10,000 ducats ให้กับสินค้าพวกนี้ หรือไม่ก็อาจจะแลกกับหัมทิมซึ่งถ้าเทียบกับที่เมืองตุรกีแล้วก็จะมีมูลค่าสูงถึง 100,000 ducats “ ด้วยเหตุนี้วาร์ธามาและเพื่อนร่วมทางของเขาพร้อมด้วยชาวคริสเตียนและพ่อค้าชาวเปอร์เซียจึงเดินทางต่อไปยังเมืองพะโค เมื่อกล่าวถึงเมืองพะโค เขาได้เขียนเล่าไว้ด้วยความตื่นเต้นถึงความหรรษาของพระเจ้าแผ่นดินและราชธานีของพระองค์

⁵³ Ibid.

⁵⁴ Ibid.

⁵⁵ Ibid.

ภาพที่ 9 แผนที่การเดินทางของ ลูโดวิโค ดี วาร์เทมา ในอ่าวเบงกอล

ที่มา : John Winter Jones and Sir Richard Carnac Temple, eds., The Itinerary of Ludovico di Varthema of Bologna from 1502 to 1508 (London : The Argonaut Press, 1928), lxi.

เมืองพะโค (Pego) นี้ตั้งอยู่บนแผ่นดินใหญ่ และอยู่ใกล้ทะเล ทางด้านซ้ายของเมืองนี้ ซึ่งก็คือทางด้านทิศตะวันออก มีแม่น้ำที่งวมอยู่สายหนึ่งซึ่งมีเรือหลายลำขึ้นล่องไปมา พระเจ้าแผ่นดินของเมืองนี้เป็นพวกนอกศาสนา ความเชื่อในศาสนา วัฒนธรรม วิถีชีวิตและการแต่งกายของผู้คนที่นี่มีลักษณะตามแบบอย่างชาวตะนาวศรี เว้นแต่ในเรื่องสีผิว ซึ่งผู้คนที่นี่ดูจะมีผิวที่ขาวกว่า และอากาศของที่นี่ก็ดูจะเย็นกว่าด้วย ฤดูกาลของเมืองนี้เหมือนของที่บ้านเรา เมืองนี้มีกำแพงล้อมรอบและมีบ้านและพระราชวังที่งวมที่สร้างด้วยหินและปูนขาว พระเจ้าแผ่นดินของเมืองนี้มีกำลังพลทหารอยู่เป็นจำนวนมากทั้งทหารเดินเท้าและทหารม้า และมีชาวคริสเตียนมากกว่า 1,000 คนที่ทำงานกับพระองค์ และพระองค์ทรงจ่ายให้กับแต่ละคนเป็นจำนวน 6 golden pardai ต่อเดือน ที่เมืองนี้มีอุตสาหกรรมไปด้วยธัญพืช ทั้งสตรีนมและมืออยู่ทุกชนิด และมีผลไม้ที่เหมือนกับที่เมือง Calicut ผู้คนที่นี่เป็นเจ้าของช้างจำนวนไม่มากนัก แต่พวกเขามีสัตว์ประเภทอื่นอยู่เป็นจำนวนมาก พวกเขามีนกอยู่ทุกชนิดซึ่งพบที่เมือง Calicut และที่นี่มีนกแก้วที่สวยงามที่สุดและดีที่สุดในที่ ข้าพเจ้าเคยเห็นมา ไม้สักที่ปลูกที่นี่ก็มีอยู่เป็นจำนวนมาก เป็นไม้ที่ยาวและข้าพเจ้าคิดว่ากว้างที่สุดเท่าที่ข้าพเจ้าเคยพบมา ถ้าจะกล่าวอย่างตามตรงแล้ว ข้าพเจ้าไม่รู้ว่าเป็นโลกนี้เราจะพบไม้ที่มีความกว้างเช่นเดียวกับไม้ที่เราพบที่นี่หรือเปล่า ซึ่งอันที่ข้าพเจ้าเห็นนั้นมีความกว้างเท่า ๆ กับถัง barrel ตัวขนาดก็มีอยู่มากที่เมืองนี้ ซึ่ง 3 - 4 ตัวจะขายได้ในราคา 1 ducat สินค้าที่ชาวเมืองนี้ขายได้แก่พวกธัญมณี ซึ่งก็คือทับทิม ซึ่งมาจากอีกเมืองหนึ่งที่เรียกว่า Capellan ซึ่งอยู่ห่างจากเมืองนี้ด้วยการเดินทางราว 30 วัน ข้าพเจ้าไม่เคยไปเยือนด้วยตนเอง แต่ได้ยินมาจากพ่อค้าอีกทีหนึ่ง ที่เมืองแห่งนี้ไข่มุกขนาดใหญ่และเพชรมีคุณค่ามากกว่าที่บ้านเมืองของพวกเรา ซึ่งก็รวมไปถึงมรกตด้วย เมื่อพวกเรามาถึงเมืองนี้พระเจ้าแผ่นดินเสด็จพระราชดำเนินออกไปนอกเมืองได้ 15 วันแล้ว พระองค์ทรงทำสงครามอยู่กับพระเจ้าแผ่นดินอีกพระองค์หนึ่งซึ่งเรียกว่ากษัตริย์แห่งกรุงอังวะ เมื่อเห็นเป็นดังนี้พวกเราตัดสินใจที่จะออกเดินทางติดตามพระองค์ไป เพื่อที่จะได้ถวายพวกเครื่องประดับหินปะการังนี้ให้กับพระองค์ .... ภายใน 3 วันพวกเรามาถึงหมู่บ้านแห่งหนึ่ง ซึ่งที่นี่เราพบกับพ่อค้าผู้ซึ่งไม่สามารถเข้าไปถึงเมืองอังวะได้เนื่องจากกำลังมีสงครามอยู่ เมื่อได้ยินดังนั้นพวกเราจึงเดินทางกลับสู่พะโคพร้อมด้วยพ่อค้าท่านนี้ และในอีก 5 วันต่อมาพระเจ้าแผ่นดินทรงเสด็จกลับเข้าเมืองพร้อมด้วยชัยชนะอันยิ่งใหญ่เหนือศัตรูของพระองค์ ในวันที่ 2 หลังจากพระองค์ทรงเสด็จกลับมา เพื่อนร่วมทางของเราที่เป็นชาวคริสเตียนได้พาเราไปเข้าเฝ้าพระองค์⁵⁶

⁵⁶ Ibid., 79-90.

วาร์เธมากล่าวว่ากษัตริย์แห่งเมืองพะโคไม่ได้มีชื่อเสียงเท่ากับกษัตริย์แห่งเมือง Calicut ของอินเดีย แต่พระองค์ก็เป็นกษัตริย์ที่มีเมตตา เขาบรรยายถึงความหรูหราในการแต่งกายของพระเจ้าแผ่นดินเอาไว้ว่า

*... he (the king) wears more rubies on him than the value of a very large city, and he wears them all on his toes. And on his legs he wears certain great rings of gold, all full of the most beautiful rubies ; also his arms and his fingers all full. His ears hang down half a palm, through the great weight of the many jewels he wears there, so that seeing the person of the king by a light at night, he shines so much that he appears to be a sun.*⁵⁷

ในที่สุดแล้วคณะของวาร์เธมาก็มีโอกาสเข้าเฝ้าพญารานซึ่งเป็นกษัตริย์พระองค์เดียวกับที่สเตฟาโนเคยกล่าวถึงไว้ก่อนหน้านี้ วาร์เธมาเดินทางมาเยือนพะโคในราวเดือนเมษายนของปี ค.ศ. 1505 หรือถ้าจะนับแล้วก็ประมาณอีก 10 ปีต่อมา เขากล่าวว่าพระองค์ทรงพอพระทัยเมื่อได้เห็นเครื่องประดับหินปะการังที่เพื่อนร่วมทางของเขานำมาถวายให้ทอดพระเนตร พระองค์ทรงตรัสถามว่าพวกวาร์เธมาเป็นใคร เพื่อนร่วมทางของเขาที่เป็นชาวคริสเตียนได้ตอบกลับไประหว่างทางว่า “ฝ่าบาท คนเหล่านี้เป็นชาวเปอร์เซีย” หลังจากนั้นพระองค์ได้ตรัสกับล่าวว่า “ลองถามดูว่าพวกเขาต้องการที่จะขายสิ่งนี้หรือไม่” เพื่อนร่วมทางของวาร์เธมาได้ตอบกลับไประหว่างทางว่าสิ่งของเหล่านี้เป็นเครื่องกำนัล แต่พระองค์ ซึ่งกษัตริย์แห่งพะโคได้ตรัสกลับมามีว่า “พระองค์ได้ทำสงครามกับกษัตริย์ของอังวะเป็นเวลา 2 ปีแล้ว ดังนั้นตอนนี้พระองค์จึงไม่มีเงินเหลืออยู่เลย แต่ถ้าพวกเขาต้องการที่จะแลกเปลี่ยนสิ่งนี้กับหัตถ์จำนวนมากแทน พระองค์ก็ยินดี” วาร์เธมากล่าวว่าเพื่อนของเขาได้แสดงความจำนงค์ว่าไม่ต้องการสิ่งแลกเปลี่ยนใด ๆ ซึ่งก็ทำให้พระองค์ทรงมองว่าพวกเขาเป็นคนที่ใจกว้าง ด้วยเหตุนี้ กษัตริย์แห่งพะโคจึงแสดงความใจกว้างของพระองค์ด้วยการให้มหาดเล็กที่เป็นที่ไว้วางพระราชหฤทัยไปนำกล่องที่หุ้มด้วยทองคำออกมา ในนั้นเต็มไปด้วยหัตถ์จำนวนมาก พระองค์ได้มอบหัตถ์บางส่วนซึ่งมีมูลค่าถึง 100,000 ducats ให้กับคณะของวาร์เธมา ซึ่งในตอนท้ายเขาได้เขียนถึงกษัตริย์แห่งพะโคเอาไว้ว่า “เพราะเหตุนี้ พระองค์อาจจะถูกจัดว่าทรงเป็นพระเจ้าแผ่นดินที่

⁵⁷ Ibid., 82.

มีใจโอบอ้อมอารีที่สุดในโลก และในทุก ๆ ปี พระองค์ทรงมีรายได้ประมาณหนึ่งล้านหน่วยมูลค่าของทองคำ “

เมื่อออกจากเมืองพะโคแล้ว วาร์ธมาเดินทางต่อไปยังเมืองมะละกา ชาว สุมาตรา และหมู่เกาะเครื่องเทศ แล้วจึงเดินทางกลับมาที่เมือง Calicut อีกครั้ง ที่เมืองนี้เขาได้เข้าทำงานกับชาวโปรตุเกส ซึ่งในเวลานั้นข้อมูลจากคำบอกเล่าของวาร์ธมานับว่ามีประโยชน์อย่างมากกับ Dom Lourenco บุตรชายของอุปราชโปรตุเกสแห่งอินเดีย จนในท้ายที่สุดวาร์ธมาได้ถูกแต่งตั้งให้เป็นผู้แทนการค้าของโปรตุเกสที่เมือง Calicut และด้วยตำแหน่งหน้าที่การงานที่วาร์ธมาได้เก็บรวบรวมเงินทุนอีกครั้งเพื่อเดินทางกลับสู่อิตาลี

รายงานการเดินทางของพ่อค้าและนักเดินทางชาวอิตาลีทั้ง 3 คน เปิดเผยให้เราผู้ตั้งแต่เส้นทางที่พวกเขาเดินทางมาสู่ชายฝั่งอินเดียตะวันตก (ชายฝั่งมะละบาร์) และจากอินเดียตะวันตกพวกเขาได้เดินทางลงมาทางใต้จนถึงเกาะลังกา นิโคโล ดี คอนติ เดินทางสู่เกาะสุมาตราก่อนที่จะเรือของเขาจะถูกพายุพัดเข้าสู่เมืองตะนาวศรี แล้วจึงเดินทางขึ้นไปทางทิศเหนือของอ่าวเบงกอลก่อนที่จะเข้าสู่อาณาจักรอรกัน เมืองอังวะ และเมืองพะโค ไฮเอโรนิโม เดอ ซานโต สเตฟาโนเดินทางมาทำการค้าจนถึงชายฝั่งตะวันออกของอินเดีย (ชายฝั่งโคโรแมนเดล) แล้วจึงเดินเรือข้ามอ่าวเบงกอลเพื่อมุ่งสู่เมืองพะโค ลูโดวิโค ดี วาร์ธมา นักเดินทางชาวอิตาลีคนสุดท้ายที่มาเยือนพม่าก่อนการเข้ามาของชาวโปรตุเกสในคริสต์ศตวรรษที่ 16 เดินทางมาจนถึงชายฝั่งโคโรแมนเดลเช่นเดียวกัน แล้วจากนั้นก็เดินทางข้ามอ่าวเบงกอลเพื่อมุ่งสู่เมืองตะนาวศรี ก่อนที่จะเดินทางไปเยือนเมืองท่าทางตอนเหนือของอ่าวเบงกอล แล้วจึงเดินทางต่อไปยังเมืองพะโค เส้นทางทางการเดินทางเข้าสู่พม่าของชาวอิตาลีทั้ง 3 คน ได้แสดงให้เห็นถึงเครือข่ายทางการค้าระหว่างชายฝั่งโคโรแมนเดล อ่าวเบงกอล ดินแดนตอนล่างของพม่า และช่องแคบมะละกา

ในจำนวนข้อมูลเกี่ยวกับดินแดนพม่าที่เราได้จากหลักฐานของชาวตะวันตกในคริสต์ศตวรรษที่ 15 พ่อค้าและนักเดินทางชาวอิตาลีได้กล่าวถึงเมืองพะโคไว้มากที่สุด นิโคโล ดี คอนติเป็นชาวตะวันตกคนแรกที่เอ่ยถึงชื่อเมืองนี้ โดยในตอนนั้นเขาเรียกชื่อเมืองพะโคไว้ว่า “Panconia” เขากล่าวว่าเมืองพะโคเป็นเมืองที่มีชื่อเสียงมากที่สุดเมืองหนึ่ง ชาวตะวันตกคนที่สองเรียกชื่อเมืองพะโคได้อย่างถูกต้อง แต่เขาก็ยังเข้าใจผิดที่คิดว่าเมืองพะโคเป็นส่วนหนึ่งของอินเดียตอนล่างหลักฐานที่เราได้จากพ่อค้าและนักเดินทางชาวอิตาลีทั้งสามคนบรรยายถึงเมืองพะโคโดยเปรียบ

เทียบกับความรู้ที่พวกเขามีเกี่ยวกับอินเดียหรือไม่ก็เปรียบเทียบกับสิ่งที่มีอยู่ในบ้านเกิดเมืองนอนของตน ดังเช่นที่ *นิโคโล ดิ คอนติ* กล่าวว่าชาวพะโคปลูกต้นองุ่นแต่พวกเขาไม่นำมันมาผลิตเป็นไวน์ ในขณะที่ *ไฮเอโรนิโม เดอ ซานโต สเตฟาโน* กล่าวว่าพระเจ้าแผ่นดินของกรุงพะโคเป็นพวกที่เคารพศรัทธาในเทวรูปเจกเช่นเดียวกับชาวอินเดีย และสุดท้าย *ลูโดวิโค ดิ วาร์ธมา* ยังได้กล่าวถึงเมืองพะโคว่าเป็นเมืองที่อุดมสมบูรณ์ไปด้วยธัญพืช และผลไม้หลากชนิดเหมือนกับพืชผลของเมือง Calicut

แต่นอกเหนือจากนี้ พ่อค้าและนักเดินทางชาวอิตาลียังทำให้เรารู้ว่าเมืองพะโคเป็นแหล่งซื้อขายอัญมณีมีค่าหลากชนิด และพระเจ้าแผ่นดินทรงมีอำนาจในการผูกขาดการค้าชนิดนี้ เมืองอังวะเป็นอีกเมืองหนึ่งที่ได้รับการกล่าวถึงไว้โดยชาวตะวันตกทั้ง 3 คน แต่เรากียังไม่มีข้อมูลเกี่ยวกับเมืองนี้มากนัก มีเพียง *นิโคโล ดิ คอนติ* เพียงคนเดียวที่มีโอกาสเดินทางมาเยือนเมืองอังวะ ในขณะที่ชาวตะวันตกสองคนหลังมีเพียงความตั้งใจ เพราะรู้ว่าอังวะเป็นแหล่งที่มาของอัญมณีที่พวกเขาต้องการ แต่ก็ติดด้วยการสงครามที่ทำให้การเดินทางไปมาระหว่างสองเมืองนี้เป็นไปด้วยความยากลำบาก

หลักฐานของชาวตะวันตกที่เกี่ยวกับพม่าในคริสต์ศตวรรษที่ 15 ตามที่ได้กล่าวมาทั้งหมดล้วนมีที่ไปที่ไปที่แตกต่างกันออกไป *นิโคโล ดิ คอนติ* เป็นเพียงพ่อค้าชาวเวนิสที่ออกเดินทางมาค้าขายและผจญภัยในดินแดนตะวันออกเฉกเช่นชาวเวนิสอีกหลาย ๆ คนในยุคนี้ หากเขาไม่มาสารบาปและเล่าเรื่องราวการแห่งการมาเยือนดินแดนตะวันออกให้เลขาณุกรการขององค์พระสันตะปาปาฟัง เราก้อาจจะไม่มีโอกาสได้เห็นเรื่องราวของพม่าปรากฏในงานเขียนของชาวตะวันตกตั้งแต่ตอนต้นคริสต์ศตวรรษที่ 15 ทั้ง *ไฮเอโรนิโม เดอ ซานโต สเตฟาโน* และ *ลูโดวิโค ดิ วาร์ธมา* ถ่ายทอดเรื่องราวที่เป็นรายงานการเดินทางสู่ดินแดนตะวันออกด้วยตนเอง แต่งานเขียนของ *สเตฟาโน* ซึ่งมีความยาวไม่มากนักตั้งใจที่จะเล่าถึงประสบการณ์ส่วนตัวมากกว่าที่จะบรรยายถึงสภาพบ้านเมืองและการเดินทางสู่ดินแดนต่าง ๆ เหมือนดังเช่นหนังสือการเดินทางของ *ลูโดวิโค ดิ วาร์ธมา* หลักฐานงานเขียนประเภทรายงานหรือหนังสือการเดินทางสู่โลกตะวันออกเป็นที่นิยมและได้รับความสนใจเป็นอย่างมากในโลกตะวันตก และเมื่อมีการคิดประดิษฐ์แท่นพิมพ์หนังสือได้เป็นผลสำเร็จในปี ค.ศ. 1456 งานเขียนเหล่านี้ก็เป็นที่แพร่หลายโดยทั่วไป

บทที่ 4

หลักฐานของชาวตะวันตกที่เกี่ยวกับพม่าในคริสต์ศตวรรษที่ 16

เมื่อก้าวเข้าสู่คริสต์ศตวรรษที่ 16 เรื่องราวของดินแดนพม่าปรากฏอยู่ในหลักฐานของชาวตะวันตกมากขึ้นกว่าเดิม ทั้งนี้นับว่าเป็นผลพลอยได้จากการที่ชาวตะวันตกหลากหลายกลุ่มได้เริ่มเข้ามาปฏิบัติสัมพันธ์ทางการค้าโดยตรงอยู่ในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ จากเดิมที่มีเพียงหลักฐานงานเขียนจากพ่อค้าและนักเดินทางชาวอิตาลีเท่านั้น มาในคริสต์ศตวรรษที่ 16 นี้ เราพบเรื่องราวของดินแดนพม่าปรากฏอยู่ในงานเขียนของชาวโปรตุเกส ชาวอิตาลี และชาวอังกฤษ ในช่วงครึ่งแรกของคริสต์ศตวรรษที่ 16 มีงานเขียนของชาวโปรตุเกส 3 คนด้วยกันที่บรรยายถึงอาณาจักรอารกัน เมืองพะโค และเมืองเมาะตะมะ หลักฐานชิ้นสำคัญนี้ได้แก่งานเขียนของโทเม ปิเรส และ ดูอาร์เต บาร์โบซา ซึ่งเขียนถึงพม่าในช่วงเวลาระหว่างปี ค.ศ. 1512-1516 และผลงานของเฟอร์ดินาน เมนเดส ปินโต ซึ่งเขาได้ไปเยือนพม่าในช่วงเวลาที่พระเจ้าตะเบงชเวตี้แห่งราชวงศ์ตองอู (ค.ศ. 1531-1551) กำลังทำสงครามกับเจ้าเมืองเมาะตะมะในฐานะที่เจ้าเมืองเมาะตะมะประกาศตนเป็นกษัตริย์ของอาณาจักรมอญตอนล่าง สำหรับหลักฐานงานเขียนของชาวตะวันตกในช่วงครึ่งหลังของคริสต์ศตวรรษที่ 16 นั้น พ่อค้าชาวอิตาลี 2 คน ซึ่งมีนามว่า ซีซาร์ เฟรเดอริค และ กาสปาโร บาล์บี ได้เดินทางเข้ามาทำการค้าอยู่ตามเมืองท่าต่าง ๆ บริเวณพม่าตอนล่างและผลิตงานเขียนที่ให้ข้อมูลทั้งทางด้านการค้าและการสงครามในรัชสมัยอันรุ่งเรืองของพระเจ้าหงสาวดีบุเรงนอง (ค.ศ. 1551-1581) และเช่นเดียวกันกับพ่อค้าชาวอิตาลี 2 คนก่อนหน้านั้นในปี ค.ศ. 1587 พ่อค้าจากกรุงลอนดอนผู้มีนามว่า ราล์ฟ ฟิช ได้เดินทางมาเมืองพะโค ซึ่งงานเขียนของเขาให้ข้อมูลในหลาย ๆ เรื่องที่คล้ายคลึงกับงานเขียนของพ่อค้าชาวอิตาลีก่อนหน้านี

หลักฐานของชาวตะวันตกที่เกี่ยวกับพม่าในคริสต์ศตวรรษที่ 16 มีความแตกต่างไปจากงานเขียนในช่วงเวลาก่อนหน้านี้นี้ในหลาย ๆ เรื่องด้วยกัน งานเขียนของชาวโปรตุเกสซึ่งปัจจุบันกลายเป็นเอกสารอันทรงคุณค่าสำหรับการศึกษาประวัติศาสตร์เอเชียตะวันออกเฉียงใต้ในยุคจารีตนั้น มีที่ไปที่ไปที่นำค้นหาเป็นอย่างยิ่ง ทั้ง โทเม ปิเรส และ ดูอาร์เต บาร์โบซา เขียนถึงพม่าโดยที่ไม่เคยเดินทางไปเยือนดินแดนเหล่านี้แต่อย่างใด และในขณะที่งานเขียนของพ่อค้าและนักเดินทางชาวอิตาลีในยุคก่อนหน้านี้นี้เป็นที่แพร่หลายในยุโรป งานเขียนของชาวโปรตุเกสกลับถูกเผยแพร่อยู่

ในวงจำกัด ในบทนี้เรายังจะได้ศึกษาถึงเนื้อหางานเขียนเกี่ยวกับดินแดนพม่าซึ่งมีความหลากหลายมากขึ้นกว่าเดิม และยังรวมไปถึงข้อสังเกตอีกนานับประการที่จะได้รับจากการศึกษาเอกสารงานเขียนของชาวตะวันตกเหล่านี้

งานเขียนของ โทเม ปิเรส (The Suma Oriental of Tome Pires : An Account of the East, from the Red Sea to Japan, written in Malacca and India in 1512-1515)

ในจำนวนหลักฐานงานเขียนของชาวโปรตุเกสที่ได้กล่าวถึงดินแดนพม่าเอาไว้ งานเขียนของ โทเม ปิเรส (Tome Pires) อาจจะเป็นหนึ่งในหลักฐานที่เก่าแก่ที่สุดเท่าที่เราหาได้ในปัจจุบัน โทเม ปิเรส เกิดในราวปี ค.ศ. 1468 บิดาของเขาเป็นแพทย์หลวงผู้ปรุงยาถวายแด่พระเจ้าจอห์นที่ 2 แห่งโปรตุเกส และตัวของเขาเองก็ได้ทำงานนี้ในหน้าที่เดียวกันกับบิดา โดยเขาเป็นผู้ปรุงยาถวายแด่เจ้าชาย Afonso ราชโอรสของพระเจ้าจอห์น ในวันที่ 20 เมษายน ปี ค.ศ. 1511 เขาได้ลงเรือที่กรุงลิสบอนเพื่อมุ่งสู่อินเดียภายหลังจากที่ได้รับการแต่งตั้งให้ไปเป็น 'factor of the drugs' หรือผู้แทนการค้ายาประจำอินเดีย ซึ่งในสมัยนั้นส่วนผสมของตัวยาหลายชนิดจะต้องอาศัยเครื่องเทศบางอย่างเป็นส่วนประกอบ เขาใช้เวลาในการเดินทางจากโปรตุเกสจนถึงอินเดียประมาณ 5 เดือน โดยเดินทางด้วยเส้นทางเดินเรือสายใหม่อ้อมปลายแหลมทวีปแอฟริกาสู่อินเดีย หลังจากที่มาอยู่ที่อินเดียได้ราว 8-9 เดือน ก็ปัดันอัลฟอง เดอ อัลบูร์เคอร์ก (Afonso de Albuquerque) อุปราชประจำเมืองกัวของอินเดีย ได้ส่งเขาไปที่เมืองมะละกาเพื่อไต่สวนในเหตุการณ์ผิดปกติบางอย่างที่เกิดขึ้นที่นั่น พร้อมทั้งได้มอบหมายให้เขาไปทำหน้าที่ผู้ตรวจสอบบัญชีการค้ายาและทำหน้าที่เสียมียนประจำสถานการค้าของโปรตุเกสที่มะละกาด้วย

โทเม ปิเรส ลงเรือจากเมืองโคชินของอินเดียในราวเดือนเมษายนหรือพฤษภาคม ปี ค.ศ. 1512 และในราวอีก 2 เดือนต่อมาเขาก็เดินทางมาถึงเมืองมะละกา เมืองท่าศูนย์กลางการค้าของเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ซึ่งในขณะนั้นได้ตกอยู่ภายใต้การครอบครองของโปรตุเกสเป็นที่เรียบร้อยแล้ว การได้มาใช้ชีวิตและทำงานด้วยตำแหน่งหน้าที่การงานของทางการอยู่ที่เมืองมะละกาคือโอกาสอันดีและเปรียบเสมือนกุญแจสำคัญสู่การเรียนรู้เรื่องราวมากมายเกี่ยวกับดินแดนเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ในขณะนั้น ตลอดระยะเวลากว่า 2 ปี 7 เดือน ที่อยู่ที่เมืองมะละกาเขาได้ใช้ความพยายามในการแสวงหาข้อมูลเกี่ยวกับประวัติความเป็นมาของเมืองมะละกา และการค้าของเมืองมะละกากับดินแดนอื่น ๆ ที่ตั้งอยู่บนคาบสมุทรมลายูและกลุ่มเกาะ และยังรวมไปถึงการซักถามเกี่ยวกับเรื่องราวของดินแดนอื่น ๆ ที่อยู่ใกล้เคียง ซึ่งก็เป็นที่มาของการได้มาซึ่งข้อมูลเกี่ยวกับ

ดินแดนพม่าและอารกัน ถึงแม้ว่า โทเม ปิเรส จะไม่เคยเดินทางไปเยือนดินแดนพม่าด้วยตนเอง แต่เขาก็สามารถเขียนถึงเมืองพะโคเอาไว้ได้อย่างน่าสนใจ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในส่วนของเรื่องราวที่เกี่ยวข้องกับกิจกรรมการค้า

หนังสือ *The Suma Oriental* ถูกแต่งขึ้นในช่วงเวลาระหว่างปี ค.ศ. 1512-1515 งานเขียนชิ้นนี้เปรียบเสมือนรายงานที่เสนอข้อมูลเกี่ยวกับเมืองและอาณาจักรต่าง ๆ ที่มีอยู่ในดินแดนตะวันออก และยังเป็นรายงานที่พยายามอธิบายถึงวิธีการดำเนินการทางการค้ากับเมืองต่าง ๆ เหล่านี้ด้วย โทเม ปิเรส เขียนหนังสือเล่มนี้เพื่อถวายเป็นรายงานแก่กษัตริย์มานูเอลของโปรตุเกส ซึ่งในขณะนั้นทรงมีความมุ่งมั่นที่จะขยายอำนาจการค้าทางทะเลของชาวโปรตุเกสให้แผ่ไพศาลยิ่งกว่าชาติใด ๆ เราไม่พบข้อมูลมากนั้นเกี่ยวกับการเผยแพร่ของงานเขียนชิ้นนี้ในช่วงเวลานั้น และแม้แต่ในอีกหลายร้อยปีต่อมา ซึ่งก็อาจจะสันนิษฐานได้จากการที่รายงานของเขาจะถูกเก็บไว้ในฐานะเอกสารลับของทางการ หนังสือ *The Suma Oriental* ที่แพร่หลายและเป็นที่ยอมรับกันดีในปัจจุบันเพิ่งจะถูกค้นพบและถูกนำมาตีพิมพ์เผยแพร่โดยสมาคม Hakluyt Society ในปี ค.ศ. 1944 Armando Cortesao ผู้ค้นพบงานเขียนของ โทเม ปิเรส กล่าวเอาไว้ในบทนำของหนังสือ *The Suma Oriental* ที่เขาแปลออกมาจากต้นฉบับภาษาโปรตุเกสเอาไว้ว่า

เป็นที่น่าประหลาดใจเป็นอย่างยิ่งว่าทำไมเอกสารที่มีความสำคัญสำหรับประวัติศาสตร์ทางด้านภูมิศาสตร์ดังเช่นหนังสือ *The Suma Oriental* ของ โทเม ปิเรส – ซึ่งแน่นอนว่าเป็นรายงานที่สำคัญที่สุดและสมบูรณ์ที่สุดเกี่ยวกับดินแดนตะวันออกที่ถูกเขียนขึ้นในช่วงครั้งแรกของคริสต์ศตวรรษที่ 16 ถึงได้ถูกลืมและไม่เป็นที่รู้จักเลยจนกระทั่งเดี๋ยวนี้⁵⁸

Armando Cortesao อธิบายถึงการค้นพบงานเขียนของ โทเม ปิเรส เอาไว้ว่า เขาได้ตามรอยงานเขียน *Suma Oriental* ของ โทเม ปิเรส จากหมายเหตุที่ระบุไว้ในบันทึกการค้าทางด้านการก่อสร้างจักรวาลและการจัดทำแผนที่ของ Viscount de Satarem ซึ่งตีพิมพ์ออกมาในปี ค.ศ. 1919 ในบันทึกฉบับหนึ่งที่มีชื่อว่า 'Portulano de Francisco Rodrigues' เขาได้พบคำอธิบายเพิ่มเติมเกี่ยวกับหนังสือของ Rodrigues ซึ่งในตอนท้ายเรื่องมีข้อมูลที่อ้างอิงถึงงานเขียน

⁵⁸ Armando Cortesao, ed., *The Suma Oriental of Tome Pires and The Book of Francisco Rodrigues* (London : The Hakluyt Society, 1944), xiii.

ของ โทเม ปิเรส เขาไว้ด้วย Cortesao ได้ใช้ความพยายามอย่างมากในการติดตามงานเขียนของ โทเม ปิเรส จนในท้ายที่สุดเขาก็พบงานเขียนชิ้นนี้ที่ Bibliotheque de la Chambre des Deputes ที่กรุงปารีสในปี ค.ศ. 1937 โดยได้ถูกตีพิมพ์รวมไว้ในส่วนที่ 2 ของหนังสือโบราณที่มีชื่อว่า 'The Book of Francisco Rodrigues'⁵⁹

เมื่อเดินทางกลับจากกรุงปารีส เขาได้ทำการค้นคว้าเพิ่มเติมที่หอจดหมายเหตุของโปรตุเกสเพื่อนำมาเป็นข้อมูลประกอบการแปลงานเขียนของ โทเม ปิเรส และ Francisco Rodrigues Cortesao ใช้เวลาเกือบ 6 ปีในการแปลและชำระงานเขียนชิ้นสำคัญทั้ง 2 เรื่องจากต้นฉบับที่เขาค้นพบที่กรุงปารีสซึ่งเป็นลายมือเขียนของชาวโปรตุเกสในคริสต์ศตวรรษที่ 16 อย่างไรก็ตาม ภายหลังจากที่ได้ทำการตรวจสอบในรายละเอียดแล้ว Cortesao ยืนยันว่าต้นฉบับงานเขียนของ โทเม ปิเรส ที่พบที่กรุงปารีสยังคงเป็นเพียงเอกสารที่ถูกคัดลอกมาอีกทีหนึ่ง เพราะเขาได้พบข้อผิดพลาดหลายอย่างที่เกิดจากการคัดลอกต่อ ๆ กันมา แต่ถึงกระนั้นต้นฉบับที่พบที่กรุงปารีสก็ยังคงมีเนื้อหาที่สมบูรณ์ที่สุดเมื่อนำไปเปรียบเทียบกับเอกสารฉบับอื่น ๆ⁶⁰

งานเขียนของ โทเม ปิเรส ฉบับที่แปลโดย Armando Cortesao ถูกนำไปตีพิมพ์โดยสมาคม Hakluyt Society ที่กรุงลอนดอน โดยใช้ชื่อเรื่องว่า *The Suma Oriental of Tome Pires* :

⁵⁹ Francisco Rodrigues เป็นหนึ่งในกัปตันเรือชาวโปรตุเกสที่ถูกส่งให้ไปสำรวจหมู่เกาะโมลุกกะในปี ค.ศ. 1512 เขาเคยใช้ชีวิตอยู่ที่มะละกาเช่นเดียวกับกับ โทเม ปิเรส และได้รับมอบหมายให้ออกไปสำรวจเส้นทางเดินเรือหลายเส้นทางภายในบริเวณกลุ่มเกาะ ในเวลาต่อมาเขายังเป็นหนึ่งในกัปตันของกองเรือ Simao de Andrade ที่ถูกส่งไปเมืองจีนในปี ค.ศ. 1519 Francisco Rodrigues ผลิตงานเขียนอันทรงคุณค่าเช่นเดียวกับงานเขียนของ โทเม ปิเรส โดยเขาได้เขียนหนังสือที่ให้ข้อมูลทางด้านภูมิศาสตร์และการจัดทำแผนที่เกี่ยวกับดินแดนตะวันออก

⁶⁰ ในการตรวจสอบเอกสารของ โทเม ปิเรส ฉบับที่เขากำลังแปลอยู่นั้น Cortesao ได้นำไปเปรียบเทียบกับงานเขียนของ โทเม ปิเรส อีก 2 ฉบับ ซึ่งได้แก่ (1) ฉบับที่พบที่ Biblioteca Nacional of Lisbon ที่กรุงลิสบอน ซึ่งเป็นลายมือเขียนเช่นเดียวกัน แต่ไม่ปรากฏนามผู้เรียบเรียง และมีเนื้อหาของ *Suma Oriental* เพียงบางส่วนเท่านั้น และ (2) ฉบับที่ถูกแปลเป็นภาษาอิตาลีไว้ในงานของ Ramusio ที่มีชื่อว่า *Primo Volume delle Navigazioni et Viaggi* พิมพ์ออกมาเป็นครั้งแรกที่กรุงเวนิสในปี ค.ศ. 1550 ฉบับที่ถูกแปลไว้ในหนังสือของ Ramusio นั้นมีเนื้อหาไม่ครบเช่นเดียวกัน และ Ramusio เองก็ไม่รู้ว่าใครเป็นผู้แต่งเอกสาร *Suma Oriental* ที่เขากำลังแปลอยู่ ดูรายละเอียดเกี่ยวกับการเทียบเคียงเอกสารเหล่านี้ได้ใน Armando Cortesao, ed., *The Suma Oriental of Tome Pires and The Book of Francisco Rodrigues*, lxiv - lxxii.

An Account of the East, from the Red Sea to Japan, written in Malacca and India in 1512-1515 เนื้อหาภายในหนังสือเล่มนี้ถูกแบ่งออกเป็น 6 ตอนด้วยกัน ซึ่งเป็นการแบ่งตามลักษณะทางภูมิศาสตร์ เนื้อหาในตอนที่ 3 กล่าวถึงดินแดนในเขตเบงกอลจนถึงอินโดจีน ซึ่งประกอบด้วยหัวข้อที่เรียงต่อกันดังนี้ (1) เบงกอล (2) อารกัน (3) พะโค (4) สยาม (5) พม่า (6) กัมพูชา (7) จามปา และ (8) โคจีนจีน

ดังที่ได้กล่าวไว้ในเบื้องต้นแล้วว่า โทเม ปิเรส เขียนถึงดินแดนเหล่านี้จากการชกถามและเก็บข้อมูลในขณะที่อยู่ที่เมืองมะละกา ซึ่งเป็นสังคมนานาชาติของกลุ่มพ่อค้าแห่งดินแดนตะวันออก เพราะฉะนั้นสิ่งที่เขาบรรยายถึงดินแดนเหล่านี้จึงมีทั้งส่วนที่ถูกต้องและเป็นประโยชน์ และในขณะเดียวกันก็มีเรื่องราวบางส่วนที่เขาอธิบายไว้อย่างค่อนข้างคลุมเคลือ หลังจากที่ได้กล่าวถึงเบงกอล ซึ่งเป็นการให้ข้อมูลทางด้านการค้าเป็นส่วนใหญ่ โทเม ปิเรส ได้เริ่มต้นการบรรยายเกี่ยวกับอารกันเอาไว้ดังนี้

อาณาจักรอารกันอยู่ระหว่างเบงกอลและพะโค พระเจ้าแผ่นดินทรงเป็นพวกที่ไม่เลื่อมใสในศาสนาใด และมีพระราชอำนาจมากในดินแดนตอนใน อาณาจักรแห่งนี้มีเมืองท่าที่ดีติดทะเลที่ซึ่งชาวพะโค ชาวเบงกอล และชาวกลิงค์มาทำการค้า แต่ก็ไม่ค่อยคึกคักเท่าใดนัก เมืองท่าที่ว่่านี้นี้ชื่อว่า Myohaung (Mayajerij) ใกล้ ๆ กับเมืองท่าแห่งนี้ พระเจ้าแผ่นดินทรงสร้างป้อมปราการที่ทำด้วยอิฐ ซึ่งสำหรับพวกเขาถือว่าแข็งแรง

มีคนที่มีผ้าอยู่เป็นจำนวนมากในดินแดนของอารกัน และก็มีช้างอยู่เป็นจำนวนมากด้วย มีแร่เงินอยู่บ้าง และมีพวกผ้าฝ้ายอยู่ 3 หรือ 4 ชนิด ที่ชาวพื้นเมืองใช้สวมใส่ ผ้าชนิดนี้เป็นเครื่องแต่งกายของชาวอารกัน และมีอยู่มากที่นี้มากกว่าที่ใด ๆ และผู้คนจะเดินทางมาที่นี้หากต้องการผ้าชนิดนี้⁶¹

เมืองท่าของอาณาจักรอารกันที่ โทเม ปิเรส กล่าวถึงนั่นคือเมืองมรหัง เมืองราชธานีของอาณาจักรอารกันหรือยะไข่ที่ก่อตั้งขึ้นในปี ค.ศ. 1430 โดยพระมหากษัตริย์ผู้มีนามว่าพระเจ้านรมชลา ภาษายะไข่เรียกชื่อเมืองนี้ว่า มะรวกออ แต่คนทั่ว ๆ ไปนิยมเรียกตามภาษาพม่าว่า มรหัง ในช่วงเวลาที่ โทเม ปิเรส กล่าวถึงอาณาจักรแห่งนี้ อารกันกำลังอยู่ในภาวะที่ขาดความมั่นคงทาง

⁶¹ Ibid., 95-97.